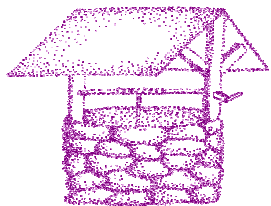


דמשק אליעזר



יו"ל ע"י וועד להוצאת כתבי ר' אלכסנדר אליעזר קנאפלער שליט"א

בן הגה"צ ר' יצחק נפתלי קנאפלער זצוק"ל, אבדק"ק טשילע יצ"ו, ומח"ס קני המנורה

ונכד מוהר"ר רפאל אהרן קנאפלער זצוק"ל, אבדק"ק טיינע יצ"ו, ומח"ס מנורת אהרן

גליון בדברי תורה ובהלכה ואגדה, פנינים יקרים לכבוד שבת קודש וכו' ובדברים העומדים ברומז של עולם

• ערב שבת קודש לסדר וישלח שנת תשפ"ו - שנה י"ג גליון ב' (רל"ג - 233)

הגם כי חייבים אנחנו להמשיך בחלק השני של הקונטרס
 "ואהבת לרעך כמוך", ובו שמונים אופנים בביאור דברי רש"י
 "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה, אמנם ידוע מאמר
 החכם מה שהרצון חושק אפיסת היכולת עושק, אבל פטור בלא
 כלום אי אפשר, אמרנו להדפיס אידרא כמה עניני חנוכה שכבר
 הדפסנו מלפני שנים רבות, כדי להחנות בהם בני אדם:
 למה תולין הקושיא על שם "הבית יוסף",
 אף שכבר הקישו בן הראשונים
 קיי"ל כבתה אין זקוק - מתי אמרינן
 "כבתה זקוק לה"?

הערות והארות מתקבלות בחיבה

❖ RABBI ALEXANDER KNOPFLER • 1564 - 48 STREET • BROOKLYN N.Y. 11219

❖ TEL: (917) 755-4864 • FAX: (718) 437-3388 • Email: 7554864@gmail.com

בענין למה אין גבאי צדקה נותנים שמן להדלקת נרות חנוכה כמו בליל פסח

שאלני ידידי הרה"ג ר' בנימין בערקאוויטש שליט"א, למה לגבי ארבע כוסות בליל פסח מצינו במשנה ריש פרק ערבי פסחים (פסחים צט:) "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי", ופירש הרשב"ם: ולא יפחתו לו. גבאי צדקה המפרנסין את העניים וכו'. ובפשטות הטעם משום פרסומי ניסא, וא"כ יש לעיין למה בחנוכה לא מצינו דין כזה שיצטרכו ליתן לעניים שמן להדליק נר חנוכה משום פרסומי ניסא.

ואמנם בביאור הלכה (ריש סימן תרע"א ד"ה ואפילו עני וכו') כתב וז"ל, הרב המגיד כתב דהרמב"ם למד כן מדין ד' כוסות דזה הוה משום פרסומי ניסא, ולפי זה נראה דהגבאים מחוייבים ליתן לו נרות להדליק כמו בד' כוסות. מיהו אם לא נתנו לו צריך לעשות כמו שכתוב בשו"ע, וכן הדין בד' כוסות, מיהו נראה דאין צריכין ליתן לו כ"א נר אחד בכל לילה דהיינו נר איש וביתו דיותר הוה מן המהדרין ואין חיוב ליתן לו [חמד משה], עכ"ל. אבל מכל מקום מסתימת לשון השו"ע לכאורה לא משמע כן, ולא הוזכר חידוש כזה בשום פוסק מפוסקים הקדמונים, והדבר צריך ביאור.

*

ואמרתי ליישב כמה אופנים כיד ה' הטובה עלי:

א [בחג הפסח יש הרבה הוצאות, מלבד הד' כוסות, ולכן נהגו ליתן מעות חיטין וקמחא דפסחא, ועל כן נותנים גם לד' כוסות, משא"כ בחנוכה שאין ההוצאות גדולות כל כך, לא הנהיגו כן, או עכ"פ לא הזהירו ע"ז כיון שאינו מצוי כל כך.

ב [י"ל דעיקר התקנה היה על מצות עשה מדאורייתא דאכילת מצה, וכמו שתיקנו ע"ז מעות חיטין וקמחא דפסחא, והוא המצוה עשה דאכילה מה"ת היחידית שנשארו לנו, וכמו שכתב החתם סופר זי"ע בתשובתו הידוע, ולכן כל הנלוו אליו אף מצוה דרבנן כשתיית ד' כוסות של יין, כעין דאורייתא תיקון שיתנו לו גבאי צדקה, משא"כ בחנוכה שכל עיקרו דרבנן, לא תיקנו כך.

ג [בליל פסח אי אפשר לצאת מצות ד' כוסות, רק ביין, ואם יקדש על הפת דהיינו המצות לא יצא ידי חובתו. משא"כ בחנוכה שאין צריך להיות לו דווקא שמן זית, ויכול לצאת גם בשאר שמנים או בנרות של שעוה, אינו מצוי שלא יהיה לו, ועל כן לא תיקנו על כך.

ד [בליל פסח, הגם שמצות ד' כוסות צידדו התוס' שם שאין צריך ליתן לכאור"א, ואולי סגי רק בראש המשפחה, אבל שאר מצות הלילה, אכילת מצה ומרור וכו', מוטל על כאור"א, ולכן תיקנו ליתן לעניים, משא"כ בנר חנוכה שיכולים לצאת ידי חובתו בנר אחד לאיש וביתו, וגם יכול להשתתף בפריטי אם הוא אכסנאי, ולכן לא תיקנו.



בענין אם משיח יבוא באמצע ימי החנוכה אם יחליפו לשיטת בית שמאי

אל מעלת כבוד ידידי ורב חביבי, הרב המופלג ומופלא בתורה, חרוץ ושנון, ירא וחרד על דבר ה' ותורתו, פאר המעלות והמדות, כש"ת

מוה"ר גמליאל הכהן ראבינאוויטש שליט"א

מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

לנכון קיבלתי את בקשתו, בזה הלשון: "לכבוד חנוכה תכתבו לי תשובה יפה בזה בבקשה. אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה כיצד ינהגו, האם יעברו באמצע ימי החנוכה להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי בית שמאי? והאם יתחילו משמונה?".

והנה אז בימי החנוכה הייתי טרוד מאוד ולא הגעתי להעלות הרהורי לבי על הכתב, וכעת מצאתי את מכתבו, ושנסתי את מתני להשיב ולו בקצרה.

הנה בכמה דברים מצינו בחז"ל שאם התחילו אין מפסיקין, וכגון לענין מלאכה לפני תפילת מנחה (שבת פ"א מ"ב) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדון ואם התחילו אין מפסיקים, וכן במס' תענית (פ"ב מ"י) אין גוזרין תענית על הצבור בראש חודש בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל, ובמס' ברכות (דף יט.) אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע ואם התחילו אין מפסיקין, ובמס' שבת (דף יט.) באותו דף שבמס' ברכות הנ"ל) אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת ואם התחילו אין מפסיקין, וכן מצינו בעוד הרבה דברים. וא"כ יש לומר דהוא הדין בנידון דידן, כיון שכבר התחילו לעשות כשיטת בית הלל, לא יפסיקו באמצע לעשות כשיטת בית שמאי.

ובדרך רמז יש לומר עוד, שאמרו חז"ל לגבי נס חנוכה "לשנה הבא קבעום", כי באותו שנה אין משנים מן המנהג.

ובזה אצא ואומר שלום רב

אלכסנדר אליעזר קנאפפלער

יום א' לסדר והיה עקב תשמעון תש"פ לפ"ק

נ.ב. נא לסלוח לי על האיחור, וידוע פתגם העולם "בעסער איינמאל ווי איידער קיינמאל".



תשובת הרה"ג ר' גמליאל הכהן ראבינאוויטש שליט"א למה אין עושין פשרה במחלוקת בית שמאי ובית הלל בהדלקת נרות חנוכה

ב"ה

למרן הגה"צ רבי אלכסנדר אליעזר שליט"א

על השאלה היפה

נראה שרצו לפסוק הלכה כבית הלל ולהיות מעלין בקודש, ולהורות הדרכה לעבודת ה' שתמיד יתעלה יהודי יותר ויותר, ולא יישאר לעמוד במקום אחד בעבודת ה' יתברך, ולכן לא תיקנו להדליק שמונה בכל יום בחנוכה, שזה מורה שנשאר אותו דבר בעבודת ה', אלא תמיד בכל יום צריך להתעלות יותר ויותר, ודו"ק היטב ונפלא ב"ה.

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

עוד מכתב בענין הנ"ל

אל מעלת כבוד הרה"ג ר' אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א
עורך הגליון הנפלא "דמשק אליעזר"

ראיתי בגליון דמשק אליעזר לפרשת ויצא תשפ"א, ששאל למה אין עושין פשרה במחלוקת בית שמאי ובית הלל בהדלקת נרות חנוכה. ולענ"ד נראה הטעם פשוט, דהתם במזוזה הוא מחלוקת הראשונים, ולא רצו להכריע נגד אחד מהם, ולכן עשו פשרה באופן שיתרצה לכל אחד, דבאופן שהוא באלכסון יש לומר שהוא מושכב ויש לומר שהוא עומד, ויתכן שכו"ע מודו דבכה"ג יוצא ידי חובתו. משא"כ בנרות חנוכה דלא שייך לעשות פשרה שיהיה טוב לשניהם כדוגמת מזוזה, ולכן על כרחך צריך לעשות כדעת בית הלל.

יעקב יהושע ענגלענדער

מלומדי כולל תורה ויראה דרב"י מסאטמאר וומסב"ג

עוד בענין הנ"ל – ובענין למה אין גבאי צדקה נותנים לעניים שמן לחנוכה

אל מעלת כבוד הרה"ג ר' אלכסנדר אליעזר קנאפפֿלער שליט"א

עורך הגליון הנפלא "דמשק אליעזר"

א] ראיתי בגליון לפרשת ויצא תשפ"א, שאלה למה אין גבאי צדקה נותנים שמן להדלקת נרות חנוכה כמו בליל פסח. ונראה לומר בפשיטות, דשאני התם דעיקרו מדאורייתא, ובפרט מצות אכילת מצה, והכל טפלים לו, ולכן נותנים מעות חיטין וגם יין לד' כוסות, משא"כ בנרות חנוכה שעיקרו דרבנן.

ב] ובענין למה אין עושין פשרה במחלוקת בית שמאי ובית הלל בהדלקת נרות חנוכה, נראה הטעם פשוט, דהתם במזוזה הוא מחלוקת הראשונים, ורצו לצאת כל השיטות, ולכן עשו פשרה שבאופן זה יהיה טוב אליבא דכו"ע. משא"כ כאן דבית שמאי במקום בית הלל אינו משנה, וכבר יצא הבת קול דהלכה כבית הלל, אין צריך לעשות פשרה כדי לצאת גם שיטת בית שמאי.

ג] ואגב הנני לשאול מעכ"ת קושיא על חנוכה, ששמעתי זה עידן ועדנים, אולי יואיל בטובו ליישבו כדרכו הטוב. דהנה קושיית הב"י הידוע הוא מה היה הנס ביום הראשון, ולכאורה יש להבין איך למד הב"י לעת קושייתו (בהוא אמינא), מה היה המציאות בשמן שמצאו שדלק לשמונה ימים, איך נעשה הנס שהספיק ליותר מיום אחד, דלכאורה עכצ"ל אחד מן הג' תירוצים שכתב כדי לבאר איך נעשה הנס, וממילא מיושב הקושיא. ומשמע לכאורה שלמד באיזה אופן שיובן המציאות איך נעשה הנס, אבל מכל מקום לא יהיה נס ביום ראשון, ויש להבין מה הוא.

והנני מקוה לקבל ממנו תירוצים לקושיא זו.

מרדכי גרינפעלד

מלומדי כולל תורה ויראה דרב"י מסאטמאר וומסב"ג

ביאור במחלוקת ב"שוב"ה

כתב בתולדות יעקב יוסף בהא דפליגי בית שמאי ובית הלל בנר חנוכה, דבית שמאי סבירא ליה פוחת והולך, ובית הלל סבירא ליה מוסיף והולך וכו' (שבת כא:), והנה קיימא לן אלו ואלו דברי אלוקים חיים (עירובין יג:), ואיך יובן זה כאן.

ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דכתבתי כי האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח יב), רוצה לומר, כשהוא סובר שהוא רחוק מהשם יתברך והוא מוצב ארצה והוא מן היורדים, הוא קרוב להשם יתברך וראשו מגיע השמימה. וכשסובר שהוא קרוב להשם יתברך, וראשו מגיע השמימה והוא מן העולים, אז הוא רחוק מהשם יתברך ומוצב ארצה, והוא מן היורדים וכו', וק"ל. ובזה יובן ענין נר חנוכה, אם נראה לו שפוחת והולך אז הוא מוסיף והולך, וכשנראה לו שמוסיף והולך, אז הוא פוחת והולך, וק"ל.

בדין כבתה – ובענין עשרה בטבת שחל בערב שבת קודש

בקידה חמש מאות ומודים דרבנן אפתח בשלימותא קדם האי גברא רבא, שרגא דדהבא, מרגניתא טבא, נודע ומפורסם, גן ההדסים, ערוגת הבושם, על ישראל הדרתו, כבוד שמו תפארתו

הרב הגאון מוהר"ר וכו' שליט"א

אחדשת"ה בכבוד הראוי. הנני בזה לפני כבוד רום הדר"ג שליט"א, על מה שנתעוררתי ביומין דחנוכה העעל"ט, בנוגע מה דקי"ל בשו"ע דכבתה אין זקוק לה, ואם נכבה הנר חנוכה אינו זקוק להדליקו שוב. אמנם שמעתי דבר חידוש בשם אחד מגאוני דור הקדום נ"ע דזה רק אם נכבו כולם, אבל אם כבה רק נר אחד ונשארו האחרות, באופן שהרואה יוכל למעות שהבעה"ב קיים המצוה לשיטת המהדרין, ולא לדעת המהדרין מן המהדרין, אז יהיה הבעה"ב זקוק להדליקו שנית. – ונמצא לפי זה שיש חומרא יתירה בהידור מצוה מאשר בהמצוה בעצם, שבהמצוה אינו זקוק להדליקו, ובההידור זקוק להדליקו.

והנה מתחילה נפשי בשאלתי אם באמת נקטינן כך להלכה, ורצוני לדעת חו"ד של כהד"ג שליט"א בזה. אמנם בנוסף מצאתי בזה לכאורה ראיה מפוארה למה שהבאתי בספרי "שכר מצוה", דבהידור מצוה שפיר מקבלים שכר בהאי עלמא, ונמצא שמצינו בעוד מקום שההידור יש לו יתרון על המצוה בעצם, כי על המצוה אין נותנים שכר בהאי עלמא, ועל ההידור שפיר נותנים שכר.

(ב) עוד נתעוררתי בעשרה בטבת העעל"ט שחל בערש"ק, והנה נפשי בשאלתי מול כהד"ג שליט"א, היות שענין תוספות שבת הוא דאורייתא, ונמצא שתיכף בכניסת השבת כבר מוטל עליו החיוב של סעודת שבת, ועי' בסימן רמ"ט ס"ד ובמ"ב שם סקכ"ב דאחר יציאתו מביהכ"נ יכולין לאכול אף כשמתענה [בתענית יחיד], וא"כ לכאורה הא"י יכולה תענית דרבנן של עשרה בטבת לדחות החיוב של סעודת שבת שכבר מוטלת עליו מדאורייתא להרבה פוסקים, ולפי"ז למה לא יוכלו לגמור התענית אם יצאו מביהמ"ד בשעה מוקדמת, מכיון שכבר התחילה הזמן של תוספות שבת, שהוא ג"כ דאורייתא לכמה פוסקים.

ועוד זאת אדרוש לשאול בדבר ה', שמי שנוהג א"ע תמיד בשיטת ר"ת, האם יכול לסמוך עצמו כשחל בערש"ק שיקדש תיכף אחר יציאתו מביהכ"נ כנ"ל, אף שעדיין לא הגיע הזמן של שיטת ר"ת, שכבר מוטל עליו החיוב של ב' דאורייתא, מטעם תוספות שבת וסעודת שבת, או צריך לנהוג כמנהגו תמיד לחכות על שיטת ר"ת.

ובזה אצא ואען ואומר שים שלום טובה וברכה וכל טוב סלה.

החותם בברכה ומשתחוה מול כבוד הדר"ג שליט"א

אלכסנדר אליעזר קנאפלער

תשובת הרה"ג ר' חיים ישעי' קעניג ז"ל

אב"ד יאקע, ומח"ס שו"ת חוקי חיים י' חלקים

לכבוד אהובי ידיד נפשי חו"ב יורד לעומקה של הלכה תלמיד ותיק

מו"ה אלכסנדר אליעזר קנאפפלער נ"י

ברור פארק יע"א

אחדשה"ט באהבה, מכתבו הגיעני, והנני במענה לשאלותיו. ע"ד שהביא לנו הלכה בשם גדול אחד, ולמרות שהלכה זו אינו, וגם לא גילה לנו מבטן מי יצאו הדברים, אנסה להבין החידוש ולפרק אותו. וז"ל: דאף דקי"ל בנר חנוכה כבתה אין זקוק לה דהדלקה עושה מצוה והעיקר שיתן שמן בנר שידלק כשיעור שנתנו חכמים ובו יצא ידי מצוה, זה רק אם כל הנרות כבוי, אבל אם כבתה רק נר אחד ונשארו האחרות, באופן שהרואה יחשוד את המדליק שקיים המצוה להמהדרין שהוא נר איש וביתו ולא למהדרין מן המהדרין, באופן זה זקוק לו, ע"כ בערך השאלה שהעתקתי ממכתבו.

אכן כל השאלה הוא שלא בדקדוק, ד"מ אם ביום שלישי דחנוכה כבה נר אחד, ונשארו שנים דולקות, הלא הרואה יראה בחוש שהדליק ג' דאטו בשופטני עסקין שיעשה לא כמר ולא כמר, להדליק ביום ג' דחנוכה שני נרות, וכן בכולם, ולא משכחת השאלה בציוור שמעלתו מצייר אלא ביום ב' דחנוכה דאז כשכבה נר אחד, יש לחשוש לפי שיטת אותו גדול שיחשוד אותו שאינו מהמהדרין מן המהדרין.

אכן גם זה אינו מכמה טעמים. א. דאיתא ש"ס ערוכה במסכת זבחים דף מ"ח ע"ב דלא מצינו שהטפל יהא חמור מן העיקר כו' ודין זה נוהג גם במצות דרבנן כדאיתא בתוס' פסחים דף ל"ח ע"א ד"ה רבי יהודה וכו' [ועי' בלקח טוב. לפי"ז עומד הקושיא לעיננו, איך אמרו כבתה אין זקוק לה, הו"ל ליחוש לחשדא כאשר אמרו שבת דף כ"ג ע"א אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות, ומסיק הש"ס משום חשדא עיי"ש, דאמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק וכו', והלא אף ברוח אחת נמי ניחוש לחשדא, כלומר היכי שהדליק ונתן שיעור שלם בתוך הנר, אלא שתיכף נכבה הנר אחר ההדלקה, יצטרך להדליק משום חשדא, אלא עכ"ח כיון שחכמים אמרו שיצא ידי מצוה כיון שהדליק כהוגן ונגמר המצוה לא חששו לחשדא, ה"נ כיון שקיים המצוה בהדלקה שוב אין כאן ענין חשדא. והא דחששו שידליק לכתחילה בשני פתחים כשהפתחים הם בשני רוחות, כנפסק בשו"ע כסימן תרע"א סעיף ח', חלות החשדא הוא על שעת הדלקה ממש, כמשמעות לשון המשנה ברורה ס"ק נ"ב, הרי ברור שכיון שהדליק כדין המהדרין מן המהדרין ונכבה הנר איסתלק הענין של חשדא, ושוב לא ניעור, ע"כ מיניה וביה שאמרו כבתה אין זקוק לה שדי ביה נרגא.

ב) דלשון הש"ס מוכיח דלא חיישינן לחשדא דמהדרין מן המהדרין, אלא במקום שיש לחשודו שלא הדליק כל עיקר, דז"ל הש"ס בדף הנ"ל ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק, הרי דחששו רק בשלא הדליק כל עיקר.

ג) עי' בשו"ת כתב סופר חאו"ח סימן קל"ה שהעלה דנר אחד תקנו לזכר עיקר הנס, והתוס' הוא רק למספר הימים ואינו מגוף המצוה כי ע"כ העלו רוב הפוסקים דאין מברך על התוס' היכי שמתחילה לא היה לו שמן

אלא לעיקר הנר, ושוב הביאו לו שמן על התוספ' עיי"ש, א"כ חשדא מנין וד"ל.

בנידון י' בטבת שחל בערש"ק הלא הלכה פסוקה בשו"ע סימן רמ"ט סעיף ג' בהג"ה בת"צ ישרים והכי נהוג, והוא מש"ס עירובין מ"א ע"ב. וידוע שיטת רב האי גאון דאלמלי חל י' בטבת בשבת היו מתענים בו, דכתיב ביה בעצם יום הזה, ובזמן שיטת ר"ת בודאי יוכל להקל משום כבוד השבת וק"ל.

ואחתום בברכה ידידך דוש"ת בלונ"ה כל הימים

ב' שבט תשנ"ז לפ"ק

חיים ישעי' קעניג

תשובת הרה"ג ר' יעקב יצחק ניימאן ז"ל

אב"ד דקהל מחזיקי הדת בעיר מאנטריאל – ומח"ס שו"ת "אגורה באהלך"

שוכט"ס אל כבוד ידידי הרבני יקר ערך מו"מ בתויר"ש רודף צדקה וחסד בנן של גדולים וכו'

מו"ה אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

אדשוכ"ט בכבוד. את מכתבו מפרשת שמות קבלתי על נכון. הנה מה שכתב בשם גאון אחד שאף שלהילכתא כבתה אין זקוק לו, היינו דוקא מי שאינו מדליק רק נר אחד הוא וביתו, אבל אם הוא מן המהדרין מן המהדרין אז כבתה זקוק שלא יטעו שהוא רק מן המהדרים.

הנה מה אוכל להגיד, כ' כותב בשם איזה גאון, ואיך אני יכול לחלוק עליו, אבל זאת אני לומר שאינו מבין. ל"מ לפי מה שאנו מדליקין בפנים וב"ב ידעו שהוא מן המהדרין מן המהדרין, אלא אפילו בזמן הגמרא שהיה פרסום הגם להולכים בחוצות, ג"כ קשה להבין דא"כ האיך יתקיים ההלכה כבתה אין זקוק לו, הלא יחשדו אותו שהוא בכלל לא הדליק, אלא ודאי צ"ל שע"ז לא חששו כי רואים שהמנורה עומד מוכן עם שמן ופתילה יבינו שנכבה וכבתה אינו זקוק לו. ועוד לא הבנתי, וכי שייך ע"ז חשד שהוא אינו מן המהדרין מן המהדרין, הלא חכו"ל אמרו יותר רק שאתה יכול להדר עוד יותר, אבל לא שיחשב לעבירה אם אינו מהדר.

ואודות מה שכ' תמה למה משלימים התענית ב' טבת שחל בערש"ק הלא תוספות שבת הוא דאורייתא, יעין סימן תק"ן בב"י שהביא בשם אבודרהם שאם היה חל י' טבת ביום השבת לא היה נדחה כמו י"ז בתמוז וט' באב כי כתיב בקרא [יחזקאל כ"ד] סמך מלך בכל בעצם היום הזה, כי יש כח לחכו"ל לגזור מה שרואים לנחון, אפילו לדחות מצוה מן התורה בשב ואל תעשה כמו ששופר נדחה אם חל בשבת.

באמת בב"י מביא שיטת הרד"א שדי להתענות עד שתשקע החמה, אבל להלכה מבואר בסימן תקס"ב להמתין עד צאת הכוכבים.

והגני בזה ידידו דושה"ט בברכת כל טוב

יום ג' ו' שבט תשנ"ז לפ"ק

יעקב יצחק ניימאן

תשובת הרה"ג ר' משה אהרן ראזענטאהל ז"ל

רב ומו"צ דשכונת רוממה – ירושלים עיה"ק תובב"א

יום ה' לסדר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ט"ז בשבט תשנ"ז

מע"כ ידידינו הרגול הרה"ג המובהק חובר חיבורים מחוכמים, צנמ"ס, פאר מקדושים כש"ת
מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

עמרת שלומים וזר ברכות מציון.

יקרת מכתבו קבלתי, והנני להשיבו בקצרה.

לשאלתו הראשונה, הנה כת"ר לא ציין לי שמו של אותו גאון שאמר זאת, ואנכי לא שמעתי ולא נודע לי כזאת. מה שכן מובא בביאור הלכה סימן תרע"ג ס"ב, דבעינן שבעת ההדלקה יהיה כל הנרות דולקין, לפי חשבון הימים, ואז נחשב למהדר מן המהדרין, וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה, צריך לחזור ולהדליקה.

וכוונתו דבעת הדלקתו, אז בעינן קיום למהדרין מן המהדרין, ולכן אם נכבה אז אחד או שנים או כולם, צריך לחזור ולהדליק, כי עדיין עסוק בהדלקה, ואז בעינן שיהא נחשב למהדרין מה"מ, אבל אחר שגמר והשלים מצות ההדלקה, אם אח"כ נכבה א' או יותר, או אפילו כולם אין זקוק לה. ובכה"ל שם מוסיף: ודע עוד שמה שאמרו אינו זקוק לה, אפילו כבו כולם, דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה.

ובאמת בכך יש לתרץ מה שרבים מקשים מדוע כבתה אין זקוק לה, וזה אפילו תיכף בתוך שיעור הזמן, ולמה לא נחוש מפני החשד שיחשדוהו שלא הדליק כמו בבית של ב' פתחים, אלא שכל החשד הוא רק בעת קיום מצות ההדלקה, וכיון שהדליק כדיו, ונכבה אח"כ, תו לית לן למיחש יותר, וכמו שנתבאר.

ב) נידון עשרה בטבת שחל בעש"ק, אם מותר לגמור התענית ולהפסיקו בצאתו מביהמ"ד ולקדש ולאכול מיד. הנה מבואר להדיא בשו"ע ורמ"א סימן רמ"ט ס"ד, דלפי דעת מרן הב"י בשו"ע אף בתענית יחיד, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, רק אם התנה בתענית יחיד בעת קבלת התענית, רק עד שישלימו הציבור תפלתם.

אבל רבינו הרמ"א, אחר שהביא דעת י"א דלא ישלים, רק מיד שיוצאים מביהמ"ד יאכל [ול"א אף בתע"צ] פסק דבתענית יחיד לא ישלים, ובתענית ציבור ישלים, והכי נהוג. וכך פסק במ"ב ס"ק כ"א, דבת"צ חמירא מזה, וצריך להשלים כדיו, ואפילו תנאי לא מהני, דלאו בדידיה תליא מילתא עיי"ש. והוא מדברי המ"א, א"ר ותוספות שבת.

ומי יבוא אחר המלך מלכי רבנן אבירי הפוסקים שקבלנו הוראותיהם, וכן פסקו בשו"ע הרב, וכ' דאף בתענית צדיקים או המתענה בער"ח א"צ לדחות התענית מפני כבוד השבת, לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, איסור קל הוא, וכן מבואר בפר"ח ר"ס רפ"ו.

ויתכן לומר דזה יהיה תלוי בסברות שנחלקו המהרש"ל והט"ז בסוף הלכות סוכה, דהמהרש"ל דן בדברי רבי מעביל, דלא היה אוכל בכניסת יום שמיני עצרת על הלילה, דא"כ היה צריך לברך לישב בסוכה, כיון שעדיין הוא יום, ומביא המהרש"ל ראיה לזה, וכותב, דאין לומר דכיון דמוסיף מחול על הקודש א"כ כבר עבר היום, דזה אינו, דנהי דמוסיפין בתפילה דרב צלי וכו', אבל לא לעשות לילה וכו' דאכתי יום הוא. אבל בטו"ז שם הרבה להשיג על המהרש"ל, ובתוך דבריו כתב דבדאי מי שמוסיף מחול על הקודש הוא עושה ע"פ צווי תורתנו כבר חלף והלך ממנו חובת היום, מה שהיה עליו קודם זה, והוי כמו בלילה ממש ע"ש.

ולכאורה מבואר דלדברי המהרש"ל אין בקבלת שבת משום דין לילה ונשאר עליו כל חובת היום כמו בקודם, ולפי"ז צום י' בטבת עדיין עליו, אבל לפי דברי הט"ז נפקע ממנו כל חובת יום שעבר ע"י קבלת שבת, ואולי גם לענין

הצום. ויתכן דיש לחלק, וקי"ל בכל מקום דבעינן לילה כגון כליל פסח דכתב בערב תאכלו מצות, אי אפשר לקדש לפני לילה עיי"ש בפוסקים, ובהסברו של הגאון רבינו חיים הלוי דתוספות יו"ט לא מקרי לילה וכמשנ"ת. אבל מסקנת הפוסקים כמ"ש דבתענית ציבור צריך להשלים עד צאת הכוכבים כדעת הפוסקים, ואף כשזה קצת עניי בכניסת השבת, הרי כ' בשם אבודרהם ורבינו ירוחם דאם היה חל י' בטבת בשבת, היו צריכים להתענות משום דכתיב ביה בעצם היום הזה, כמו שכתוב ביוהכ"פ, ולכך אין לחשוש מזה, ומשלימין לתוך השבת.

ג) לשאלתו השלישית מי שנוהג עצמו תמיד כשיטת ר"ת, אם יכול לסמוך ולקדש תיכף אחר יציאתו מביהכנ"ס, אף שעדיין לא הגיע זמן ר"ת, הנה לא פירש לן כת"ר אימתי זמן יציאה מביהכנ"ס. אולם לפי האמור לעיל דבעינן צאת הכוכבים, הנה האריך גאון ומופת דורינו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה או"ח ח"ד סי' ס"ב, דאלו הנוהגים כר"ת, דאף שביוראפ היה הזמן ע"ב דק אחר השקיעה, ויש שהחמירו עד צ"ו מינוטין, אבל ברוב ערי אמריקא אחרי חמישים מינוט אחר השקיעה, כבר כל השמים מלאה כוכבים, והוא חושך כאמצע הלילה. ולפי"ז לפי הדין היה אפשר להתיר במוצש"ק לאחר השקיעה אחר ג' מינוט לאלו הממהרין לאיזה צורך, אבל לכתחילה מן הראוי לאחר יותר מן הדין אף שכבר מותר, מהראוי להמתין עד ע"ב מינוט.

אבל בסוף הסימן כתב לענין גמר תענית דרבנן יש להקל למי שקשה להתענות שיאכל אחר ג' מילין ורביע שהוא אחר מ"א מינוט, ויתפלל ערבית קודם, באופן שיגמרו אחר מ"א מינוטין. ומי שקשה יאכל אחר מ"א מינוטין, ומי שלא קשה לפניו יחכו עד חמישים מינוט, אלו תו"ד של האגרות משה, וכך נראה לסמוך ע"ז. והנראה לענ"ד כתבתי.

אלו דברי עני המהפך בהררי הלכות, דוש"ת ומעתיר ומצפה לישועת ישראל בקרוב.

החותם בכל הדרת הכבוד וברוב ברכות.

משה א. רוזינטל

ח"פ רוממה בתוככי ירושת"ז

תשובת הרה"ג ר' יצחק הערשקאוויטש שליט"א

אב"ד האליין ודומ"ץ דק"ק קלויזנבורג וויליאמסבורג מח"ס שו"ת דברי אור ה' חלקים, וש"א"ס

ישפות שלום וברכה לכבוד הרב המופלג בתורה ובחסידות בנש"ק

מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

בעמח"ס שכר מצוה ועוד

אחדשה"ט. ע"ד שאלתו בהאי שתא שחל תענית עשרה בטבת בעש"ק, אם מי שנוהג תמיד כשיטת ר"ת בזמן צאת הכוכבים, אי מחוייב להתענות עד אותו זמן, דהא סעודת שבת שחל בתוספות שבת הוא דאורייתא, ואיך יכול חיוב תענית דרבנן לדחותו.

תשובה: איתא במס' עירובין [דף מ' ע"ב] מה לי ליכנס לשבת כשהוא מעונה וכו' ונפסקה שם [דף מ"א ע"ב] הלכה שמתענה ומשלים, ובמרדכי ספ"ג כתב שרבינו יצחק עשה מעשה רב בעשרה בטבת שחל בערב שבת ומעם לפני השבת שאע"פ שאמרו מתענה ומשלים, היינו אם רצה לעשות כן רשאי, "אבל יותר טוב שלא להשלים כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה" ולכן אם יצאו הציבור מביהכ"נ מבעוד יום רשאים לאכול מיד שכיון שכבר התפללו הרי קבלו שבת עליהם. וכ"כ הרשב"א והריטב"א שם בשם רבינו יצחק ושזהו 'מצוה מן המובחר' כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, וכ"כ עוד ראשונים, הרי דהא דאמרו שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, זהו רק מצוה מן המובחר, ולכן ס"ל לכמה ראשונים, רוקח סימן ר"י, ראבי"ה תענית סימן תתנ"ח ועוד, דמחוייב להשלים עד צאת הכוכבים, כיון שמחוייב להתענות לא חיישינן להא שנכנס לשבת כשהוא מעונה.

הנה הרמ"א או"ח סימן רמ"ט סעיף ד' הכריע דבתענית יחיד לא ישרים, אבל בתענית ציבור ישרים ולא חיישינן מה שהוא נכנס לשבת כשהוא מעונה. [ועי' שו"ת יביע אומר או"ח סימן ל"א ושו"ת יחיה דעת סימן פ'], ובשו"ע הרב סעיף יב כתב לסברא ראשונה זו"ל ואע"פ שכל התענית אלו שבע"ש אינה חובה כלל, אין צריך לדחותו מפני כבוד השבת לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה קל הוא ולא חששו לו אלא שלא לקבוע בו התענית לכתחילה כשאפשר לקבועו ביום אחר, [עיי"ש בקונט"א סק"ה] אבל מי שא"א לו וכו' רשאי להשרים, ולכן בת"צ נקטינן דרשאי להשרים עד צאת הכוכבים, ועי' ספר לקט יושר ח"א עמוד מזו ד"ה תלמיד אחד ושו"ת צדקה ומשפט או"ח סימן ה'.

ושם בשו"ע הרב הביא וי"א שאם השלים תפילת ערבית של שבת מבע"י צריך לאכול מיד ואינו רשאי להתענות עד צה"כ, דכיון שקיבל עליו שבת בתפילה אסור לו להתענות עוד שאין מתעניין בשבת אפילו שעה אחת כשמתכוין לשם תענית וכו'. ובספר תהילה לדוד אות ד' הקשה מגלן הא, והא הטור בשם הר"מ כתב שיכול לאכול קאמר אבל לא שיהיה חיוב, וי"ל ז"ל הראב"ד הובא בחידושי הרשב"א עירובין שם ובהרב המגיד פ"ה מהלכות תענית ה"ה, שלא אמרו להתענות ולהשרים בע"ש אלא לומר שאין לאכול קודם שקיעת החמה, אבל משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קידש היום, ומכיון שכן אם רצה לאכול אוכל, שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות לשעות, ולכן נהגו העם בתענית אסתר כשבא בע"ש שאוכלין מיד עם יציאתן מביהכ"נ אע"פ שלא חשכה. ונראה כוונתו כמה שאמר אם רצה לאכול אוכל, דאע"פ שאינו אוכל ממש מפני שעדיין אינו רעב, מ"מ כיון שיש לו ברירה לאכול לא מיקרי תענית, כיון שאינו מתענה לשם חיוב תענית, וזה היה בזמניהם שלא היו מרגישים כ"כ התענית, אבל בזה"ז שקשה התענית ראה טו"ז סימן תרפ"ו סק"ה ועוד, ואם אינו אוכל תיכף בזמן המותר, נראה שהוא מתענה לשם חיוב תענית ואסור, וזה כוונת הרב ודו"ק.

וז"ל שולחן המהור סימן רמ"ט, זר זהב סק"ד, דעת מרן הרב"י שאם קיבל שבת מבע"י אפילו תענית ציבור אסור לו להתענות ולהשרים, ודעת מרן הרמ"א שבתענית ציבור כגון עשרה בטבת ישרים. ונראה דעת הרב"י, אע"כ קבלנו דעת מרן מור"ם, ע"כ אני נוהג כשחל עשרה בטבת בע"ש, להתפלל במנחה בטו"ת כפסק מרן שבכל ד' צומות יניח תפלין במנחה, וגם כיון שצריך לומר ענני וקריאת ויחל [ראה מעגלי צדק הלכות עשרה בטבת, ובהג"ה שם מעץ חיים], זה אינו עולה יפה לכוונת עליית עולמות של ע"ש במנחה. ע"כ אני מתפלל במנחה גדולה הרבה קודם הלילה את תפילת תענית מנחה עם ויחל כמו בכל תענית ציבור, ואח"כ אני מכין עצמי לכבוד שבת בטבילה ומרחץ ובשאר דברים, ואח"כ אני מקבל שבת בעוד היום גדול לומר הודו הידוע ואח"כ לכו נרננה, עד אחר מעריב הכל בעוד יום, ואני מכין ומצמצם לומר קידוש קרוב לצה"כ שיהיה השתיה בצה"כ, ומעט פחות אין קפידא כלל וכלל. ואח"כ כתב שמהני תנאי שלא יתענה אלא עד יציאה מביהכ"נ עיי"ש. ולכן לפי פסק רמ"א ומי שנוהג תמיד בזמן צה"כ גשיטת ר"ת [עי' שו"ת דברי יציב ח"ב סימן ר"ל] יכול להשרים עד צה"כ לשיטת ר"ת ואין חשש משום שנכנס לשבת כשהוא מעונה. ובפרט לדברי הרד"א שהובא בב"י סוס"י תקנ"ג דבעשרה בטבת דכתיב בעצם היום הזה אילו היה חל בשבת היה דוחה שבת, בודאי אין לחוש משום שנכנס כשהוא מעונה. ועי' שו"ת שואל ומשיב קמא ח"ג סימן קע"ט. אבל אח"כ [או אפילו מעט פחות כמ"ש השולחן המהור] יאכל תיכף. ומי שאין לו שעון ומסופק מתי זמן שיטת ר"ת א"צ להמתין עד שיצא הספק מלבו, וכן מי שלא התפלל עד צה"כ, יאכל קודם התפילה כמ"ש בספר תהילה לדוד שם עיי"ש.

מה שהביא חידוש בשם גאון אחד דהא דאמרינן כבתה אין זקוק לה זה רק אם נכבו כולם, אבל אם כבה רק נר אחד צריך להדליקו שנית, שלא יחשדו שקיים המצוה רק כפי המהדרין ולא המהדרין מן המהדרין, מביאור הלכה סימן תרע"ג סעיף ב' ד"ה אם, לא נראה כן, דכתב ודע עוד דמה שאמרו אינו זקוק לה, היינו אפילו כבו כולם וכו' משמע דכ"ש אם לא כבו כולם אינו זקוק לה.

זהו מה שהעליתי בחפזי

דו"ש ומאחלו כל טוב

יצחק הערשקאוויטש

בענין כבתה נר ההידור אם זקוק לה או לא

בקידה חמש מאות ומודים דרבנן אפתח בשלימותא קדם האי גברא רבא, שרגא דדהבא, פאר עדתו, כבוד שמו תפארתו

הרב הגאון מוהר"ר וכו' שליט"א

אחרי הושטת שרביט השלום בכבוד הראוי ובקידה חמש מאות. הנני בזה לפני כהדר"ג שליט"א בנוגע להשאלה בעניני נר חנוכה שערכתי מלפני איזה זמן לכהדר"ג שליט"א, וכן קבלתי כמה תשובות מגדולי זמנינו באותו נושא. אבל ראיתי והבנתי מבין השיטין של התשובות שקבלתי שהשאלה לא היתה מובנת כל צרכה, וע"כ הנני בזה בשניות מד"ס לסדר הדברים עוה"פ, וגם קצת ביתר שאת.

ואף שבאמת יודע אני מך ערכי, ובכל פעם הנני משתדל לא לצאת מגבול השואל, ומה אני חיי לחוות דעה בין ההרים הרמים, אבל בנידון דידן, אחר שכבר קבלתי איזה תשובות, ועיינתי קצת בהנושא, עלה במצודתי איזה פרטים, ומכיון שחשדתי בעצמי שמתחילה לא נערכה השאלה בביאור הנצרך, ע"כ אבארו עכשיו בפרטיות ובקצת בהירות, ואקוה שיתקבל אצל כהדר"ג שליט"א לרצון.

הנה ראשון לציון הנני להעלות על הגליון, דמה שכתבתי בשם גאון אחד לחדש דמה שאמרו"ל כבתה אין זקוק לה, והכי קיי"ל, זהו רק בנר המצוה, אבל בנר ההוספה של ההידור, שפיר זקוק לה – הנה מקור הדברים המה במה שכתב הגה"ק השפת אמת זי"ע [בסוגיא דכבתה] וז"ל: ויש לעיין למד"ר כבתה זקוק לה אי גם בההידור זקוק לה. ויש סברא ג"כ להיפוך, דלשון כבתה אין זקוק לה משמע דאין תועלת בהדלקה שנית, כיון דעיקר המצוה בהדלקה ראשונה, לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק, א"כ י"ל דכל זמן שדולק נר המצוה זקוק ג"כ לנר ההידור, דמכ"ש יש היכר על הימים, לכן לנר ההידור זקוק לכו"ע, עכ"ל.

ומשמע מפורש מדבריו דאף לדברי האומר דכבתה אין זקוק לה, זהו דוקא בנר המצוה, אבל בנר ההידור, זקוק לה להדליקו שנית כל זמן שדולק נר המצוה. ונמצא שבנר ההידור יש חיוב יותר מנר המצוה עצמה.

והנה כאשר דברתי בפלפול הלכה זו עם הרב הגאון המפורסם רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א, מח"ס מנחת חן, העיר לי הערה נכונה, שבדברי השפת אמת יתיישב לשון רש"י שכתב בד"ה כבתה, נר חנוכה, ולכאורה מה בעי להשמיענו בזה, אבל לפי"ז ניחא שרש"י מדגיש דרך על הנר חנוכה, היינו נר החיוב, בעצם, יש מחלוקה אי זקוק או אינו זקוק, אבל על נר ההידור לכו"ע זקוק לה, ודפח"ח.

ואחר שעיינתי קצת בדבר מצאתי טעם לשבח, דלכאורה יפלא דנר ההידור יהיה חמור יותר מנר המצוה. אמנם כן מצאתי ראיתי בספר יומין דחנוכה להגאון מערלוי שכותב לחדש [סימן טו] וז"ל ואולי י"י וכו' הא דמהדרין מן המהדרין מוסיפין והולכין בכל יום, לא הוי כנרות של הידור בעלמא, אלא כך היתה תקנת חכמים מעיקרא להדליק באופן זה, [בהגהה: וי"ל משום דבאופן זה הוי פרסומא ניסא ביותר] אלא כדי להקל על אלו שאינם יכולים לקיים המצוה להדליק כך, תקנו עוד להדליק באופנים אחרים כדי שלא יבעטו לגמרי המצוה יקרה זו עכ"ל.

וכן כתב שם להלן באותו סימן: אמנם לפי הנ"ל י"ל דס"ל דעיקר תקנת חכמים היא להדליק כמהדרין מן המהדרין וכו' מ"מ המדליק כמהדרין מן המהדרין אין זה סתם נרות של הידור, כיון דרך באופן זה יוצאים

המצוה כעיקר התקנה עכ"ל.

והנה לפי דברים הללו לא יקשה עוד האידך יתכן שיחמירו ביותר בנרות ההידור מנר המצוה, מכיון שלפי חידוש הזה, הרי איפכא מסתברא שעיקר המצוה מתקיים באופן של ההידור, וא"כ שפיר יתכן שנרות ההידור יהיה דינם חמור ביותר, שבאלו נאמר דכבתה זקוק לה, ודברי השפ"א מזווקים שבעתיים.

אמנם כמה שכתבתי בלשון השאלה: 'באופן שהרואה יחשוד את המדליק שקיים המצוה להמהדרין שהוא נר איש וביתו ולא להמהדרין מן המהדרין, באופן זה זקוק לו' – הן אמת שמלשון מרן השפ"א זי"ע אינו משמע שהטעם הוא לצד החשד, רק שבעצם זקוק לו לצד קיום המצוה, ובעת שכתבתי השאלה לראשונה לא דקדקתי בלשוני בזה, וא"כ אין לדון בדיון זה מצד החשד, וטעות לעולם חוזר.

אבל אעיקרא דדינא, אחר כתבי ועיינתי קצת יותר בדבר, מצאתי שענין החשד בנרות חנוכה חמור יותר משארי מצוות דרבנן. ואעתיק לשונו של המרא דארעא ישראל מרן הגריי"ץ דושינסקיא זצ"ל בדרשות מהריי"ץ שכתב בכמה מקומות בזה ואביא הנצרך לענינו: וז"ל: [דרוש נה] והנה נר חנוכה אף שהיא עצמה מדרבנן מ"מ עיקרה מן התורה, כי הרי כל עיקר מצות הדלקת נר חנוכה ענינה לפרסם הנס וכו' וידוע שפירסום הנס הוא בגדר דאורייתא וכו'. וכן כתב מעם אחר לשבח בזה [דרוש יג] דהרי כל ענין נס חנוכה באה לפרסם וכו' את גודל צדקתם של החשמונאים וכו' וזה הוא בגדר דאורייתא כמו שלמד הרשב"א וכו' – ומסיים שם: וע"כ הרי גם הדלקת נר חנוכה הוא בגדר דאורייתא ושפיר יש מקום לחשדא וכו'.

ובדרוש י' כתב ביותר להסביר הדבר עפ"י אגדה וז"ל: דאף שבעלמא לא גזרו רבנן בדבריהם לחוש לחשדא מ"מ נרות חנוכה שאני, והטעם בזה כי כל ענין הנס דחנוכה בא בעקבות גבורתם ומסירות נפשם של החשמונאים הלא המה מתת"י ובניו כהני ה' אשר חגרו עוז ויצאו למלחמת קודש נגד היוונים הרשעים אשר בקשו להשכיח התוה"ק ותרי"ג מצותיה, והן המה שיצאו לקנאות קנאת ה"צ, ומסרו נפשם למען כבוד התוה"ק לבל תשתכח מישראל, וכמ"ש הרמב"ן שאלמלא החשמונאים היה ח"ו משתכחת התורה והמצוה מישראל וכו' וע"כ הרי ישנה למצות נר חנוכה מעלה יתירה על שאר מצות דרבנן, כי הרי עיקרי תורה תלוין בה, ושפיר ראו חכז"ל להשוותה לשאר דיני דאורייתא לגבי הזהירות מן החשד דוקא וכו' בכדי לפרסם לדורות עולם שהחשמונאים מסרו נפשם למען קדושת שמו ית' וכו' כי כאשר יראו שחששו לחשדא בנר חנוכה כמו בדאורייתא אף שהוא דרבנן יאמרו הטעם בזה כי החשמונאים מסרו נפשם על התורה הק' שלא תתחלל ותשתכח ח"ו וכו'.

והנה אחרי כל זאת, נשאר בידינו רק לדעת הלכה ברורה על בוריה, לדעת מה יעשה ישראל באופן כזה אם נכבה נר ההידור, האם יצטרך להדליקה שנית. ועל זה עיינו נשואות לגדולי ישראל שליט"א, ולומדי תורה הי"ו, משיבי מלחמה שיערה, לברר שמעתתא דא, כדי שנדע את המעשה אשר יעשון.

והנני בזה כו"ח בהדרת כבוד ויקר מחוי קידה חמש מאות קדם הדר"ג שליט"א

היום יום כ"ב שבט תשנ"ז לפ"ק

אלכסנדר אליעזר קנאפלער

הערה על גליון "אלף המגן" לחנוכה

לכבוד ידידי היקר, הרה"ג המפורסם, חריף ובקי טובא, מפורסם לשם ולתהלה, כבוד שם תפארתו

מוה"ר נחום מאיר גערמאן שליט"א

ריש מתיבתא בישיבה הקדושה מתיבתא עץ חיים באבוב

מחבר ספר הנפלא "אלף המגן", ועוד כמה ספרים נכבדים, ומו"ל הגליון הנפלא "אלף המגן" מדי שבוע בשבוע

אחרי דרישת שלומך באותות אהבה.

ראיתי את הגליון הנפלא שיצא לאור לכבוד חנוכה העלל"ט, ובירכתי עליו ברכת הנהנין, וכל המאמרים מתוקים מדבש ונופת צופים, ובפרט המאמר הראשון, בענין "כבתה זקוק לה", שהבאת דברי כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב זצ"ל, שאמר במוצ"ש חנוכה שנת תש"ז לפ"ק [שהיתה החנוכה הראשונה על אדמת אמעריקא] בתוך הדברים דאנן קיימא לן "כבתה זקוק לה", והיה לפלא בעיני כל השומעים, דהרי הלכה מפורשת הוא (שו"ע או"ח סימן תרע"ג סעיף ז') דכבתה אין זקוק לה, אך תוך כדי דיבור ביאר להם את כוונתו, דהרי לדאבונינו נראה לכל את המצב הגרוע של היהדות בעת הזאת, כאן באמעריקא נמצאים רק מתי מעט של יהודים תמימים ונאמנים לה' ולתורתו, הנה יש עם רב של אודים המוצלים מאש הנמצאים עדיין בהמחנות בגרמניא, וכולם שבורים ורצוצים לרסיסים, הרי הוא אחר חורבן עולם גדול ונורא, הכל הוא "כבתה" ולכן "זקוק לה", מידארף עם צוריק אנצינדען... ויש בסגולתן של נרות הקדושות לחנוכה לעורר בנו את הכוחות הנצרכות לחזור ולהדליק אותן הנשמות העוממות, שנוכל לפעול 'אז אפילו א נשמה וואס איז נעבאך אינאנצען פארשלאפען, זאל אויך קענען נאכאמאל לייכטען...'

ואח"כ הבאת סמוכין לדבריו הק' גם אליבא דהילכתא, מחידושו של הבית הלוי דבמקום ששייך בו משום חשדא יש לחזור ולהדליק אף אם כבתה [אמנם ע"ז יש חולקין, דכיון שמונח שם מגורה כבויה שוב ליכא משום חשדא, דאל"כ תמיד יהיה חשדא שלא הדליק, ולא דווקא במי שיש לו שני פתחים, ואין כאן מקומו להאריך בזה]. אמנם כיון שיצא הדבר מפי אותו צדיק, אמרתי להביא ג"כ סמוכין לדבריו הק' באופן אחר, על פי מה ששמעתי דבר חידוש בשם אחד מגאוני דור הקדום ג"ע, דהא דכבתה אין זקוק לה היינו רק אם נכבו כל הנרות כולם, אבל אם כבה רק נר אחד ונשארו האחרות, באופן שהרואה יוכל למעות שהבעה"ב לא קיים המצוה למהדרין מן המהדרין, אז זקוק להדליקו שנית כדי לצאת ידי חשדא זו. – ונמצא לפי זה שיש חומרא יתירה בהידור מצוה מאשר עצם המצוה, שבנר הראשון שהוא עצם המצוה אינו זקוק להדליקו, ואילו בנרות ההידור זקוק להדליקן שנית.

ומקור הדברים מצאתי אח"כ בדברי הגה"ק השפת אמת זי"ע [בסוגיא דכבתה] וז"ל: ויש לעיין למ"ד כבתה זקוק לה אי גם בהידור זקוק לה. ויש סברא ג"כ להיפוך, דלשון כבתה אין זקוק לה משמע דאין תועלת בהדלקה שנית, כיון דעיקר המצוה בהדלקה ראשונה, לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק, א"כ י"ל דכל זמן שדולק נר המצוה זקוק ג"כ לנר ההידור, דמכ"ש יש היכר על הימים, לכן לנר ההידור זקוק לכו"ע, עכ"ל.

ולפי זה אתי שפיר דברות קודש מרבינו זצוק"ל, זי"ע ועכ"א, ובפרט במה שביאר את דבריו אח"כ, שהוא דיבר מן שארית הפליטה אודים מוצלים מאש, שנכבה אש התלהבות שלהם, וצריכים לחזור ולהדליק שיהיה אצלם "הידור מצוה", ולכן בוודאי בזה קיימא לן דאם "כבתה זקוק לה", דצריכים להדליק ניצוץ היהדות שלא ידחו לגמרי, רק יבנו בתים נאמנים בישראל, ולהעמיד דורות ישרים ומבורכים ע"ד ישראל סבא.

ואכן היה נאה דורש ונאה קיים, שהעמיד כאן באמעריקא לאחר החורבן הנורא אלפי תלמידים וחסידים ואנשי מעשה, אשר הם ממשיכים דרכי אבותינו ורבותינו ע"ד ישראל סבא, ונמשכת בגאון ובעוז ע"י בנו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ה' יאריך ימים על ממלכתו עד ביאת גואל צדק במהרה ובימינו אמן ואמן.

ידידך הנאמן,

אלכסנדר אליעזר קנאפלער

זאת חנוכה תשע"ו

נ.ב. עוד הערה קטנה, במה שהבאת דברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות חנוכה כ"ג) דשמונת ימי חנוכה הם ימי שמחה, ומתחת לקו צוין דברי הטו"ז (סימן תר"ע סק"ד) שהביא כן בשם רש"ל ומרדכי הארוך, יש להעיר, דהטו"ז כתב בשם רש"ל דברמב"ם "משמע" דימי שמחה ניהו, ולכאורה צ"ע שהרי מפורש כן ברמב"ם הנ"ל. ועיין בפרי מגדים שם (צמחנות זכב) שצ"ן להרמב"ם בהלכה ו', ששם כתב הרמב"ם וז"ל בתו"ד: קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל, ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל, ואלו הן, שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, וראשון של פסח ויום עצרת, אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה וכו', עכ"ל. דמזה יש משמעות דימי חנוכה הוי ימי שמחה יתירה, אבל צ"ע למה הביא ממרחק לחמו (הלכה ו') רק משמעות, כשיכול להביא מקרוב (צכלכס ג') ראייה מפורשת.

^א ויצוין מה שהעיר בזה ידידי ר' בנימין בערקאוויטש הי"ו, עורך קובץ גינת ורדים (צקונץ כ"ל חלק כ"א מדור לרעות צגנים עמ' רע"ז), שהסברא אינו נכונה, כי מדרך הטבע שאין כל הנרות נכבים בפעם אחת, וכי תאמר שלעולם יזדקק לחזור ולהדליקה, אם לא שנחלק בין תוך חצי שעה לאחר חצי שעה. אבל יתירה מזו, כי המג"א (ריש סימן תרע"ד) כתב בזה"ל: כתב המרדכי דנהגו להחמיר בנרות חנוכה [שלא להדליק מנר לנר], וכ"פ הג"מ וז"ל כתב ר"ש אם כבה א' מהנרות אין להדליקה מהאחרים, דאין בהדלקה זו מצוה, דקי"ל כבתה אין זקוק לה ע"כ, משמע דוקא בנרות חנוכה נהגו להחמיר ולא בנרות אחרים של מצוה, וכ"מ במרדכי, עכ"ל ד"מ. אבל במרדכי שלפנינו משמע דבכל נרות של מצוה נהגו להחמיר, וכ"מ בהגהות הר"מ טיקטין ע"ש, וכ"מ בתוספות ובהג"מ הגדולים ע"ש, עכ"ל המג"א. הרי לפניך מפורש יוצא מדברי הדרכי משה והמג"א, דאף בכבה רק אחד מן הנרות קיימא דאין זקוק לה, ומי יבא אחר המלך.

וציין עוד להפרי מגדים (סימן תרע"ג משצלות זכב אות א') שמבואר בטור דאם כתבה אין זקוק לה ואף מצוה מן המובחר נמי ליכא, ודלא כמו שכתב הב"ח סעיף ג' (ד"כ כתב) בשם הליקוטין בשם אור זרוע (ח"צ סימן שכ"ז) דמצוה לחזור ולהדליק, עכת"ד הפרמ"ג הנוגע לעניינינו. אמנם גם בשו"ת מהרש"ל (סימן פ"ה) כתב וז"ל: הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק דלא גרע מן המהדרין, וכן כתב בחידושי מהרצ"א (דף יז. וז"ל: ואם רוצה להחמיר הגם דלא מקרי הדיט אעפ"כ אין צריך לברך. וכן כתב בשו"ת זכרון יהודה (ח"א סימן ר"יג). ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מכדו"ת ח"צ סימן ע"א סוף ד"כ ומכ שחקשכ בגאון) למה אין צריך להדליקו משום חשדא שיאמרו שלא הדליק נר חנוכה או שכבהו במזיד, יע"ש. - עכ"ד ידידי הנ"ל.

הערה בספר דברי מהרי"א עה"ת

בספר דברי מהרי"א עה"ת (פרשת וישלח) וז"ל: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדיך, ויש לדקדק הנה עשו שאל אותו על אודות הנשים והילדים והוא השיב רק על הילדים. ונ"ל דאיתא בגמרא (סוטה ב.) מ' יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני, והנה בפ' ויצא כתיב ועיני לאה רכות ופירש"י ז"ל מפני שידעה שתהא נפלה בגורל עשו, והנה איתא בגמרא דאם אדם יקח אשה שאינו זווגו אין לו בנים ממנה, וז"ש הכתוב ויאמר מי אל"ה דהיינו תיבת אל"ה ג"כ אותיות לא"ה הא"ך באה לאה לך שהיא בת זווגי כמו שפירש"י שאנשים אומרים הגדולה לגדול, ע"ז אמר יעקב שפיר ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדך והנך רואה שיש לי ממנה ילדים מזה תראה שגם לאה ראוי לי מן השמים, עכ"ל.

וכבר שאלתי את פי כמה ת"ח איה מקום דברי הגמרא או חז"ל הנ"ל דאם אדם יקח אשה שאינו זווגו אין לו בנים ממנה ולא ידעו, ולכן אבקש מהקוראים הנכבדים שיחיו מי שיודע מקור בדברי חז"ל נא להודיענו כדי לזכות את הרבים, ומצוה ליישב וייש"כ למפרע.

*

והרה"ג ר' בנימין בערקאוויטש שליט"א העיר לי, כי לכאורה מבואר ההיפוך במס' עבודה זרה (דף נד:), שאמרו חז"ל: הרי שבא על אשת חבירו דין הוא שלא תתעבר, אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ושומים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, והיינו דאמר ריש לקיש, אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי [עושין הפקר לכל שכל הרוצה לחתום בו יחתום בו כלומר שבאין על הערוה על כרחי ומולידין, רש"י], אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי [שאני יוצר הוולד על כרחי ומולידין שהרי גזרה לפני שינהוג העולם כמנהגו, רש"י].

ושב ציין לי ידידי הנ"ל, מקור הדבר במדרש, ובשינוי קצת, ובזה יתיישב גם דברי הגמ' הנ"ל, דהנה כתב הפרשת דרכים (דרוש א' דרך האתרים, והביאו החיד"א בספרו פתח עינים עמ"ס שבת דף קנב. ד"ה אמר רב כהנא) וז"ל: ואמרינן במדרש (במדבר רבה, פרשה ג סימן ו, בשינויים), הביאו הראנ"ח (בספרו הנותן אמרי שפר) פרשת מסעי, כל הנושא אשה הגונה הקדוש ברוך הוא מוציא מהם בעלי הוראה, שנאמר (תהלים סח, ז) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות, ואין יחיד אלא לשון גדולה, שנאמר (בראשית כו, י) כמעט שכב אחד העם, ואומר (דברי הימים א; יז, כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד, ע"כ. למדנו מכאן, שהמבחן לראות אם האשה שלקח היא הוגנת הם הבנים, שאם הם הגונים היא הוכחה שהאשה הוגנת לו, עכ"ל. ובהמשך דבריו כתב עוד: והנה כבר הקדמנו שהמבחן לדעת שהאשה שלוקח האדם אם היא הוגנת לו הם הבנים, וממה שראינו שבני יעקב היו צדיקים זרע אמת, ידענו שמה שלקח יעקב רחל ולאה מאת ה' היתה לו, עכ"ל. – הרי דעיקר המבחן הוא אם יש לו בנים טובים והגונים, ואילו במזרז הרי אמרו (ב"מ פג:) מדחציף כולי האי שמע מינה רשיעא הוא, ויש גורסין "ממזר" הוא, ובכן אתי שפיר דלעולם העולם כמנהגו נוהג, ואף שבא באיסור הקב"ה מניח שיולידו בנים, אבל הילדים אינם טובים והגונים, וזה שאמר יעקב אבינו הילדים אשר "חנן אלקים את עבדך" שהם בנים הגונים וטובים, וזהו לראיה ולאות שהזיווג הוא מן השמים.

מכתב בענין הנ"ל – המקור בחז"ל דאשה שאין לו בנים הימנה אינה בת זוגו

בס"ד

אל מעלת כבוד הרב הבקי כבוד מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפֿלער שליט"א

על דבר שאלתו, במה שכתב בספר דברי מהרי"א עה"ת (פרשת וישלח) וז"ל: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדיך, ויש לדקדק הנה עשו שאל אותו על אודות הנשים והילדים והוא השיב רק על הילדים. ונ"ל דאיתא בגמרא (סוטה ב.) מ' יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני, והנה בפ' ויצא כתיב ועיני לאה רכות ופירש"י ז"ל מפני שידעה שתהא נפלה בגורל עשו, והנה איתא בגמרא דאם אדם יקח אשה שאינו זוגו אין לו בנים ממנה, וז"ש הכתוב ויאמר מי אל"ה דהיינו תיבת אל"ה ג"כ אותיות לא"ה האיק באה לאה לך שהיא בת זווגי כמו שפירש"י שאנשים אומרים הגדולה לגדול, ע"ז אמר יעקב שפיר ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדך והנך רואה שיש לי ממנה ילדים מזה תראה שגם לאה ראוי לי מן השמים, עכ"ל. - וכבר שאל כמה ת"ח איה מקום דברי הגמרא או חז"ל הנ"ל דאם אדם יקח אשה שאינו זוגו אין לו בנים ממנה ולא ידעו.

וכבר ציינו בקובצים שכן כתב גם ר' שמעון סופר בספרו שיר מעון הנדפס בסוף ספר תורת משה ה' כרכים, ושם הביאו בשם חז"ל. [ובטעות ייחסוהו להחת"ס].

ומצאתי שכן גם האור החיים הקדוש על הפסוק (בראשית כט, לא) וירא ה' כי שנאה לאה, וז"ל: ורבותינו ז"ל אמרו (ב"ב קכג.) שנאה שהיו אומרים זו אשתו של שונא שהוא עשו דכתיב (מלאכי א ג) ואת עשו שנאתי, ותקרא על שמו, וכפי זה אם לא היו לה בנים היו מצדיקים הדברים כי לא בת זוגו של יעקב, לזה ויפתח רחמה, עכ"ל.

ולהלן (בפסוק ל"ב) כתב עוד, וז"ל בא"ד: אכן הצדקת ע"ה לצד שקדם לה המאמר שעליו חלתה בעיניה כי היא חלקו של עשו, והגם שראתה שנשאת ליעקב אין דבר זה מצדיק בלבה כי היא בת זוגו, ולזה כשראתה שניתן לה בן אמרה ודאי כי לצד רחמי ה' עליה לצד שלא היתה אהובה, כי הצדיקים יקיימו מצות חכמים לדון לכף זכות (אבות פ"א מ"ו), ולזה היתה תמיד דנה לכף זכות, ולא עלה על דעתה כי היתה שנאה וכמו שפירשתי בפסוק (ל"א) וירא ה' וגו' ולא כך היתה דעתה, וזו היא מדת המאשרים, אשר על כן כשניתן לה בן ראשון אמרה כי זה בא להשלים החסד שהיא אהובה, וכשראתה שהוסיף ה' ונתן לה בן שני אמרה למפרע טועה הייתי במה שחשבתי, שלא היה לי אלא מחסור האהבה, והרי "שמע ה'" פירוש מה שלא הבנתי אני "כי שנאה אנכי" לזה נתן ב', אחד להסיר השנאה, ואחד להכניס אהבה, ולזה אמרה כי שמע ה' כי שנאה וגו' וכשניתן לה בן ג' אמרה מעתה אין טעם בדבר אלא הרי זה בא ללמד כי לא בדרך טעות היו נישואיה כי אם אשתו זאת, והוא אומרה "הפעם" יצדיק להתלוות לה בתורת אישות, כי אם לצד הסרת השנאה ונתינת האהבה משום כלימתי עשה ה' היה מספיק בב' בנים, ומעתה בג' הוא חזקה כי אני בת זוגו ונישואיה מה' יצא הדבר, עכ"ל.

והנה בחז"ל יש למצוא כמה מקורות לכעין זה, ובפרט בספרי הקבלה, ולדוגמא אציין למה שכתב בספר שושן סודות (אות שצ"ז) וז"ל: סוד מי שיש לו ד' נשים והוליד מכל אחת מהן, איזה מהן בת זוגו, והלא אמרנו כשלא זכה להוליד ממנה בנים אינה בת זוגו, וזה האיש הוליד מכל אחת א"כ כולם בת זוגו. וי"ל לזה כבר ידעתי כי דהע"ה (דוד המלך ע"ה) היו לו כמה נשים ולא היתה בת זוגו כ"א בת שבע וכמה בנים השאיר מאשה אחרת. ולכן דע כי כל איש אשר אין לו מאשתו בנים, אותה האשה אין ספק שאינה בת זוגו. וזה הסוד שבכה דהע"ה שלא ימות הבן ההוא מבית שבע, כי חשב שאם ימות בת שבע הנה אינה בת זוגו והנה פגע בערוה שלא במקום שראויה לו מן הדין. ולכן כשיש לו בנים היא בת זוגו, אבל כשאין לו בנים ממנה והרי היא לו באיסור ערוה ומצוה לגרשה דמצוה קעביד דמגרש אסורא מניה. ע"כ באשת אח שיש לה בנים אין ליבם במה נפשך, שמא אין צריך להתגלגל ופגע בערוה שלא במקום מצוה, או שמא היא בת זוגו ומיבם כלתו שאינה ראויה לו כי היא בת זוגו של אחיו, עכ"ל (וכ"ה בספר הקנה, סודות נפלאים במצות יבום, ועוד).

וכן מבואר במעבר יבוק (שפת אמת פ"ט, הובא בספר שער יעקב עמ' שכ"ט), שכתב: אשה הקבורה אצל בעלה יש לה נח"ר, ונ"ל שזה דוקא באשתו הראשונה שעליה אמרו שאם מגרשה מזבח מוריד עליו דמעות, ובפרט אם יהיו לו בנים ממנה נוכל להאמין שהיא עיקר זיווגו שבג"ע שעליה יצאה הב"ק והוא הנקרא זיווג ראשון, עכ"ל.²

ומה שציין המהרי"א דאיתא "בגמרא", לחומר הנושא אולי יש לומר שכוונתו להגמ' פסחים מט. דאיתא בזה"ל: תניא רבי שמעון אומר כל סעודה שאינה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה כגון מאי אמר רבי יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ דאמר רבי יוחנן בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה מאי היא אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה במתניתא תנא קוברה או קוברתו או מביאתו לידי עניות, עכ"ל. הרי שנזכר ענין זה, דאם אין הזיווג כראוי או ימות האשה או תתגרש, או לא יהיה לה בנים.

הכ"ד הדו"ש

ברוך מי"לער

² אך עיין בשער הגלגולים (הקדמה ל"ח דף ק"מ) שהאריז"ל אמר למהרח"ו בנישואיו השניים שהיא בת זוגו האמיתית, ואע"פ שנשא קודם לכן אשה והוליד ממנה ילדים עיי"ש וכן עיין לאריז"ל בשער מאמרי רז"ל (אבות עה"מ אהבה התלויה בדבר) שכתב הלוקח בת זוגו יכול להוליד בנים משורשו ומשורש אחר וה"ה שהלוקח מי שאינה בת זוגו שיכול להוליד משורשו ומאחרים ואין להם חילוק עכ"ל וכ"ה בס' דעת ותבונה (לבא"ח פרק נ"א) משער הגלגולים (הקדמה י') שיכול האדם להוליד בנים בין מבית זוגו ובין משאינה בת זוגו ואין שום נ"מ בדבר עכ"ל ונראה דלא ס"ל הכי ועיין. ובספר לחם לפי הטף (מ"ב אות כ"ו) הביא מס' מי מנוחות שאם אשתו מוצאת חן בעיניו תמיד ולא יקוץ בה זה סימן לידע שהיא בת זוגו ואם לאו א"נ יבדוק בבניהם אם הולידו בנים הגונים עיי"ש (לשון ספר שער יעקב הנ"ל).

תשובה לההערה בספר דברי מהרי"א עה"ת

מאת הרב ברוך האס הי"ו

נדפס בגליון נחלתינו וישב תשפ"א – מדור תגובות אות ד'

בגליון שע"ח (מדור מי יודע אות ט') מה ששאל איה מקום דברי הגמרא המובא בס' דברי מהרי"א (פר' וישלח) שאם אדם יקח אשה שאינו זווגו אין לו בנים ממנה. לענ"ה יתכן לומר דכוונתו למה שאמרו במס' עבודה זרה (נד:) דין הוא שהבא על אשת חבירו שלא תתעבר, אלא עולם כמנהגו נוהג, ובפשטות הכוונה שם מפאת שעבר עבירה דין הוא שלא תתעבר. ואילו בעל דברי מהרי"א ז"ל מוסיף לפרש שבכלל זה גם הנושא אשה שאינה זיווגו, דין הוא שלא תתעבר שלא יהיו לו ממנה ילדים. וצ"ע. [ובהיותנו בזה ראיתי פירוש נפלא להג"ר ישעיה ברלין ז"ל בעל מסורת הש"ס בס' מיני תרגימא (פר' וישלח) שכתב "נשאלתי, הלא תשובת יעקב היתה רק על חצי השאלה, שעשו ראה את הנשים ואת הילדים ושאל עליהם, והוא השיב רק על הילדים. ומהנראה שעיקר השאלה "מי אלה לך" היה, הלא נשאת שתי אחיות ונשואי עבירה הם, דוגמת "מי אלה" שבפר' ויחי (ברא' מח, ח) וכפירש"י שם, ולכך שאל מי אלה לך, 'לך' דייקא, שכבר הודיעו ששמר תר"ג מצוות. ועל זה השיב לו שעל כרחו (כלומר, מיניה וביה. מטונק. המג"ה) אינם קידושי עבירה, דאיתא בע"ז (נד:) הרי שבא על אשת חבירו - דין הוא שלא תתעבר, אלא עולם כמנהגו נוהג, והנה רחל שהיתה עקרה ובדרך נס וע"י תפלה ילדה, אין לומר שמצד מנהג העולם היה, דלא עבד רחמנא ניסא לשיקרא (ברכות נח.), ואם היתה עבירה ה"ל להניח כפי טבעה, וממה שילדה - מוכח שאין כאן שום עבירה" (כלומר, ש'הילדים (אע"פ שלמעשה, בנוגע לקושיא הראשונה, היא לילד אחד, אבל הרי רצה לתרץ עכ"פ גם את השניה) אשר חנן' וגו' מתרצים גם את הקושיא האחרת. המג"ה). ע"ש עוד].

גם יש לומר מקורו דאיתא בירושלמי תענית (פ"א ה"ח), שמואל אמר, אפילו בט"ב יארס, שלא יקדמנו אחר. מחלפה שיטתיה דשמואל. תמן הוא אמר, אלקים מושיב יחידים ביתה (מכאן שארבעים יום לפני יצירת הולד - בת קול יוצאת בת פלוני לפלוני. קרבן העדה) (תהל' סח, ז); במאזנים לעלות, המה מהבל יחד (שם סב, י) (דרשו בויקרא רבה (פר' כט, ח) עד שהן עשוין הבל בתוך מעי אמן - הם יחד. מכאן שמה' כבר יצאו הזיווגים. קרבן העדה), וכאן הוא אומר הכין (וכאן הוא אומר דאיכא למיחש שמא יקדמנה אחר ויקחנה. קרבן העדה)?! אלא שמא יקדמנו אחר בתפלה (שתפלה משנה הגזרה. קרבן העדה), אפילו כן לא קיימה (אם זכה בהם ע"י תפלה אינה מתקיימת לו וימות הוא או היא. קרבן העדה). וכן איתא בירושלמי שם (פ"ד ה"ו) ובקרבן העדה שם, ובביצה (פ"ה ה"ב) ובקרבן העדה. ברם, בפירוש פני משה (בביצה שם) פירש "אפילו כן לא קיימה" - לא יתקיים הזיווג הזה. וצריך ביאור מאי בינייהו.

ויבואר על פי מה דאיתא בפסחים (מט.) כל סעודה שאינה של מצוה - אין תלמיד חכם רשאי ליהנות ממנה, כגון מאי? א"ר יוחנן, כגון בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ, דא"ר יוחנן, בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה, מאי היא? אמר רב חסדא, או אלמנה או גרושה או זרע אין לה (ע"פ ויקרא כב, יג), במתניתא תנא, קוברת (בלא זמן. רש"י) או קוברתו. ועפ"ז"ל שהקרבן העדה מפרש דמה דקאמר בירושלמי דכאשר נושא אשה שאינה זיווגו ע"י תפלה אפילו כן לא קיימה, כברייתא דתנא קוברת או קוברתו (והרא"ש שם (פ"ג סי' ט') הביא גירסא אחרת בבריייתא), והיינו שפירש "וימות הוא או היא". אולם הפני משה מפרש דבכהאי גוונא הוי דומיא דאמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה, והיינו שפירש ואפילו כן לא קיימה "שלא יתקיים הזיווג", שתהיה אלמנה או גרושה או זרע אין לה. נמצא לפירוש הפני משה בירושלמי, אם אדם יקח אשה שאינה זיווגו - אין לו בנים ממנה. וא"כ, יש לדברי מהרי"א מקור בגמרא. וגם יש לומר דנתכוין למה שאמרו בגמרא לגבי בת כהן לישראל דהיינו שאינה זיווגו - אין זיווג עולה יפה, היינו זרע אין לה. ובנמוקי יוסף (במ"ק ח'): כתב "שאע"פ שנגזר על האדם מן השמים בת פלוני לפלוני - אם יוסיף איש אחר שאינו בן זוגה להתפלל לה, אפשר שישמע לו, אף כי בסוף תתקיים הגזרה שיגרשנה האיש שיתפלל עליה או ימות במהרה וישאנה אח"כ אותו שהוא בן זוגה". וגם יתכן שכוונתו שיארע לו כן בטרם יזכה לבנים ממנה. וברוך רחמנא דסייען להצדיק את דברי הצדיק דמעיקרא ולהראות את מקור דבריו ושרשם בדברי חכמינו ז"ל.

● בענין מה שמאחלים "א פרייליכען חנוכה" ●

האם יש לזה מקור בחז"ל או בספרי קודש

מכתב השאלה

יש לעיין היכן הוא המקור למה שנהוג בפי העולם לאחל באלו הימים "א פרייליכען חנוכה", וחפשתי ולא מצאתי בשו"ע ונושאי כליו, וגם בדברי חז"ל לא מצאנו איזה רמז כל שהוא לזה, וכן לא ראינו מעשה רב אצל צדיקי וגאוני קמאי שינהגו כן, (ולכאורה התחיל זה רק פה באמעריקא).

ובאמת בשמחה צריך להיות כל השנה כמ"ש (תהלים ק, ב') "עברו את ה' בשמחה", כן נלענ"ד, ולכן אבקש מכבוד הדר"ג שילמדנו רבינו אם באמת יש איזה מקור לזה. ועזבאעה"ח בדר"ח טבת, ז' דחנוכה, שנת תשע"א לפ"ק.

הק' אלכסנדר אליעזר קנאפפלער

נ.ב. אחר שכתבתי שאלה זו, מצאתי בספר מעשה אבות שכתב וז"ל: אומרים "חנוכה שמח" כיון ששמ"ח ר"ת ש'בת מ'ילה ח'ודש שעל ג' דברים אלו גורו.

ועוד מצאתי בספר אוצר אפרים (פ' בהעלותך) וז"ל: בנוסח ברכת חנוכה בין איש לרעהו מצינו מנהגים שונים, יש המאחלים "א גוטען חנוכה", "חנוכה טוב", ויש המאחלים "חנוכה שמח". ובמקצת קהלות נהגו לברך "א גוטען תמיד", "טוב לתמיד". בידוע מנהג ישראל תורה, ולכל מנהג נמצא מקור בהלכה, דהנה דעת הטור (או"ח סי' תר"ע ס"ב) שבימי חנוכה אין נוהגת מצות שמחה, שקבעום חז"ל לימים טובים בהלל והודאה בלבד. לכן מאחלים בו כמו בשבת חנוכה טוב. מאידך, דעת הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ח"ג) שימי החנוכה הם ימי שמחה והלל, וא"כ יש לברך "חנוכה שמח".



תשובת הרה"ג ר' שמואל זאנוויל מרדכי שווארץ שליט"א

עורך הקובץ "מאזנים", ומחבר עוד כמה ספרים

בעזה"ש"ת, פה קרית יואל מאגראו נוא יארק, ר"ח כסליו שנת תשע"ב לפ"ק.

לכבוד ידידי הרבני המופלג בתורה ויראה טהורה זוכה ומזכה את הרבים, חובר חיבורים מחוכמים,

כש"ת מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

אב"י בעיר בארא פארק, ברוקלין נוא יארק יצ"ו

אחדשה"ט באה"ר ונאמנה, יקרת מכתבו הגיעני לנכון, ע"ד הערתו על הנהוג בפי העולם לאחל ולברך

איש את רעהו בימי חנוכה "שמחת חנוכה", והעיר מעלתו שלא מצינו מקור לזה בחז"ל ופוסקים, וגם לא ראינו מעשה רב אצל צדיקי וגאוני קמאי שינהגו כן, וא"כ שמחה מה זו עושה, עכ"ד כת"ר.

הנה מה שכתב כת"ר שלא מצינו מקור בחז"ל לברך איש את רעהו בימי חנוכה בברכת "שמחת חנוכה", אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר יש כאן, והוא במגילת אנטיוכס [י"א נכתבה ע"י בני חשמונאי עצמן (רס"ג), וי"א שנכתבה ע"י זקני בית שמאי ובית הלל (בה"ג)], שאיתא שם בזה"ל: "על כן קימו בני חשמונאי וכו' לבני ישראל לעשות שמונה ימים אלו ימי "שמחה" וכבוד, בימי מועדים הכתובים בתורה וכו', וקוראים להם "ימי שמחה", מחמשה ועשרים יום לחודש כסליו" [ועיין בשו"ת לבושי מרדכי (סימן קי"ט) מה שהעיר על זה].

ומכאן יש ראיה לדעת הרמב"ם הלכות חנוכה (פ"א ה"ג) שכתב וז"ל: "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסליו ימי שמחה והלל". ובים של שלמה במסכת בבא קמא (פ"ז סימן ל"ז) כתב: "ואותם סעודות שעושים בימי חנוכה, נראה שהם סעודות מצוה, ולא כדברי מהר"ם (טור או"ח סימן תר"ע) שפסק שהן סעודות הרשות, דלהודות ולהלל נתקנו, ולא למשתה ושמחה. אלא כדברי הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג ה"ג) שהן ימי שמחה והלל. וכן נמצא במרדכי ארוך (חידושי אנשי שם פסחים פ"ד אות א') דלהודות והלל נקבעו משום הנס, וימי משתה ושמחה נמי נקבעו, כדאיתא במגילת תענית דקבעו י"ט משום חנוכה המזבח".

וכן מצאתי בסימני כל הדינים הנמצאים ברב אלפס בהלכות ר"ח וחנוכה (אות ש"ו) הנדפס בסוף מסכת נדה, חיברו הג"ר יהושע בועז ז"ל בעל שלטי הגיבורים, וז"ל: "כמה נרות מדליק בחנוכה וכו', וחומר מצות שמחת חנוכה".

גם יש לציין בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קל"ב) שכתב מליצה בראש מכתבו בזה"ל: "בימי חנוכה, אורה ששון ושמחה". ועוד ראיתי בשו"ת מהר"י שטייף (סימן ק"ט) שכתב בסוף מכתבו: "והנני בברכת שמחת חנוכה". הרי שאין מנהג זה מנהג חדש שלא שערום אבותינו ורבותינו ז"ל, רק מנהג ישראל תורה היא, ובני ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

ומהות השמחה בימי חנוכה האלו, כתב הפרי מגדים ריש הלכות חנוכה (אשל אברהם), שהוא ע"י שמחת התורה, ואעתיק מתק לשונו: "מאמר החכם כי מי שלא טעם שמחת התרת הספיקות לא טעם שמחה מעולם וכו', ומפני זה אנו מחוייבים בימי חנוכה ללמוד תורה".

הכו"ח עם כל חותמי ברכות, מה' מהולל בתשבחות, להשפיע בימי חנוכה האלו שובע שמחות, לגמר חתימה טובה ומזככות, עדי נזכה לשמחתן של ישראל המנוצחות, בב"א.

ממני ידידו ומוקירו

הק' שמואל זאנוויל מרדכי שווארץ

עורך קובץ מאזנים

עוד בענין קושיית ה"בית יוסף" - למה נקבע חנוכה לשמונה ימים

יום ג' שנכפל בו כי טוב לסדר ויצא תשע"ט.

אל מעלת כבוד הרה"ג המפורסם בחיבוריו היקרים המתבדרין בכל קצוי תבל [כלומר אימעיל], ומזכה את הרבים באופן נפלא, אשרי לו ואשרי חלקו בזה ובבא, הלא הוא מעלת כבוד הרב אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א.

שלום למר ושלום לתורתו.

הנה למדתי היום דברי הבית יוסף בהלכות חנוכה בסימן תר"ע, והגעתי אל הקושיא הנודע על שמו "קושיית הבית יוסף", שכתב בזה הלשון: "זאיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה", עכ"ל.

והערתי בענין זה אל החברותא שלי, שכבר נמצא זכר קושיא זו וכן התיירוצים בב' מן הראשונים, הלא המה התוס' הרא"ש והמאירי. ואמר לי שכבר זכר מעכ"ת מזה בגליון "דמשק אליעזר", והראה לי הדברים, ואלו הם:

"בענין מה שנראה לי להוסיף בעזהשי"ת. הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל (וזה"ק ח"ג דף קל"ד) ופליאה נשגבה דמה שנתפרסם בכל העולם מדורי דורות "קושיית הבית יוסף" למה עושין חנוכה ח' ימים דהא על יום אחד הי' שמן ונמצא שלא הי' הנס אלא ז' ימים – כבר הקשו כן הראשונים במסכת שבת (דף כ"א) ודברי הבית יוסף מבוארים כמעט מלה במלה שם בתוספות הרא"ש, וכמעט ברור שהוא העתק משם, וכן איתא במאירי עיי"ש, והלא דבר הוא, שהגם שמבוארים הדברים בראשונים, זכה רבינו הבית יוסף שנקרא על שמו, ומצוה ליישב".

אבל באמת עיינתי בלשון התוס' הרא"ש, וראיתי שלא דקדק יפה בקושייתו, שאינו העתק "כמעט מלה במלה" כלל וכלל לא, אלא הרבה שינויים יש בין הלשונות, וגם התיירוצים אינן כפי סדר תירוצי הב"י, ואם כן ברור כשמש שלא העתיק דבריו מתוס' הרא"ש, [אמנם יתכן ששמע מפי השמועה וכתבו בלשון עצמו]. ועוד ראייה שלא העתיק משם, מאחר שלא העתיק מה שדקדק למה אין בו משום "תן לה כדי מדתה", ואי איתא שראה דברי התוס' הרא"ש בפנים בוודאי לא היה שותק מלהעתיק גם זה, [שעליה נדחקו כל האחרונים בדברי הב"י איך יכול לתרץ כן, ובפרט כ"ק מרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע בספרו דברי יואל וכו', ועוד ועוד].

ואעתיק לך לשון התוס' הרא"ש, ותראה שכדברי כן הוא:

"ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. וא"ת ולמה קבעו שמונה ימים והלא הנס לא היה כי אם שבעה ימים כי היה בו שיעור ללילה אחד, וי"ל שחלקו את הפך לשמונה והדליקו בכל לילה השמינית, ואף על גב דאמרינן התם תן לה מדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בקר היינו חיבא דאפשר, אי נמי נתנוהו בלילה ראשונה כולו בתוך המנורה ולא דלק ממנו בכל לילה כי אם השמינית, אי נמי לאחר שהריקו השמן מן הפך בלילה ראשונה נשאר הכלי מלא וניכר הנס אף בלילה ראשונה", עכ"ל.

ובזה אצא ואומר שלום רב, החותם בכל חותמי ברכות.

ברוך מיללער

וכדי להבין כלפי מה הדברים אמורים הגנו להעתיק פה מה שכבר כתבנו ב"בגליון המוגדל" לחנוכה
תשע"ה, עמודים ל"ד-ל"ז, ואלו הם:

"הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל" (זוה"ק דף קלד).
בענין למה נקראת קושי' הבית יוסף בהל' חנוכה (סי' עת"ר) על שמו

הנה ידוע בשער בת רבים קושית הבית יוסף באו"ח סימן עת"ר וז"ל: ואיכא למידק למה קבעו שמונה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה, עכ"ל.

ובאמת כבר מובא קושיא זו והג' תירוצים בתוספות הרא"ש (שצט כ"א): "אות באות", וכן הוא [אך לא אות באות]: במאירי (שצט כ"א:), ובארחות חיים הל' חנוכה, וכן בביאור הרא"ש על הסמ"ג, ובס' האשכול הל' חנוכה סי' ו', ועוד.

וא"כ יש להתפלא למה זה נקראת דוקא על שמו של הרב הבית יוסף זצ"ל, והפלא ופלא שכמה גדולים וגאונים בכל דור ודור לא הרגישו ולא רמזו זאת בספריהם, וצ"ע ומצוה ליישב.

הק' אלכסנדר אליעזר קנאפלער

הארות והערות יכולים לשלוח על מספר הפקס: 718-437-3388

רצוף פה כמה תירוצים שקיבלתי על זה.

אבל לענ"ד כמדומה שהתירוץ הנכון הוא, כמו ששמעתי כשלמדתי בישיבת נייטרא ממו"ר הגה"צ ר' דוד גראס זצ"ל אב"ד טאבא ומח"ס שו"ת זהב שבא [שדיבר תמיד מאת ארבע רבותיו הגדולים, הגאון הגדול מיעמרינג זצ"ל, והגאון הגדול בעל לבושי מרדכי ממאדע זצ"ל, הגאון הגדול אב"ד פרעשבורג זצ"ל, והגאון הגדול אב"ד גאלאנמא זצ"ל], ופעם אחת סיפר מגודל הדחקות ומחסור הספרים שהיו בימיהם, שהיה רק ספר רשב"א אחד בישיבה, וכשרצו הרבה מבני הישיבה ללמוד בו הוצרכו לחלק מתי יוכלו לעיין בו כל אחד ואחד, וכך היה פעם אחת שנצרך הרשב"א לשיעור השבוע וכדו', וחילקו ביניהם מתי יקבל כל אחד הרשב"א, והתור שלו לקבלו היה בין שעה אחד לשעה ג' בלילה. ואמר שעד היום הזה עדיין מרגיש הטעם המתוק שהיה לו מן הלימוד שלמד אז בלילה את כל הרשב"א על איזה סוגיא.

ולפי זה נראה לחדש, שהבית יוסף הק' היה לפניו כת"י של התוספות הרא"ש, ולחיבת הקודש העתיקו לעצמו בין כתביו, מאחר שנהנה מאוד מן החידוש, ולימים כשכתב ספרו ה"בית יוסף" מצאו בין כתביו ושכח מאיזה מקום העתיקו, וחיברו אל ספרו, ומגלגלין זכות על ידי זכאי, שהרבה זכותים היו לו למרן הבית יוסף, שבמשך כל הדורות נזכר הקושיא על שמו, כן נלענ"ד נכון.

גבריאֵל ציננער

רב דק"ק ומח"ס נמעי גבריאֵל

ברוקלין ניו יארק

בימי חנוכה המאירים, יאר ד' פניו אליך ויחנך כבוד הרבני היקר מזכה את הרבים בהפצת תורה וחסידות כש"ת

הרב אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

אחדשה"ט, אודות הערתך שקושיית הבית יוסף ותירוצו מבואר בתוס' הרא"ש ומאירי ועוד ראשונים ולמה זכה הב"י שנתפרסם על שמו.

ובפשטות י"ל דספרי הראשונים לא נדפסו בימים ההם רק בדורות האחרונים לערך לפני מאתיים שנים והב"י זכה לכוין להראשונים. ובאמת ראוי מרן הב"י לאותו איצטלא שהקב"ה חפץ ביקרו, שהלא זכה להיות הראשון לעשות חיבור מהור כשולחן הערוך על הנהגת האדם דבר יום ביומו מבואר ועד צאתו, ודבר גדול עשה בזה שלא תשתכח תורה מישראל, לכן בדין הוא שבימי החנוכה שנתקן עבור הגם שזכינו לנצח את היוונים שרצו להשכיח תורתך, יהיו הכל משתעשעין בדברי תורתו.

וכן מצינו כמה פעמים בהלכה ובאגדה שהאחרונים כיוונו לראשונים כמעט מלה במלה וכחזיון כזה ראינו בתקנת דף היומי שכמה גדולים העירו בזה, כמו החו"ד שכתב בצוואתו שילמדו בכל יום דף אחד¹, ועכ"ז זכה הגאון מהר"ם שפירא זצ"ל שנתפרסם על שמו.

ויה"ר שנוכה שגרות חנוכה יאיר עלינו בחשכות הגלות, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם, עדי נוכה בקרוב לאור חדש על ציון תאיר ולאורו של מלך המשיח בב"א.

מוקירו המברכו בכל טוב סלה

גבריאֵל ציננער

הרב צבי כהן

רב שכונת אברהם, ואזור מערב בני ברק

ליל שמיני של חנוכה תשע"א

לכבוד הרה"ג מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

השלום והברכה. הריני לאשר קבלת מכתבך בו שאלת מדוע הקושיא הידועה מדוע עושים חנוכה שמונה ימים ולא שבעה מיוחסת למרן הבית יוסף, הרי כבר נשאלה קודם לכן ע"י כמה ראשונים. ותמחת על כמה גדולים וגאונים בכל דור ודור שלא הרגישו ולא רמזו זאת בספריהם.

ונראה שהתשובה לכך היא שספרי הראשונים לא היו מצויים בידם. ואמנם בדור האחרון מצויים ספרים אלו, אך אחר שנשתררה שאלה זו בשמו של מרן הבית יוסף המשיכו ליחסה זאת אליו.

ויהי רצון שנוכה במהרה לחזור ולהדליק את המנורה בבית המקדש.

השלום והברכה

צבי כהן

¹ וז"ל: אם תזכו ותהיו לומדים תקבעו לעצמיכם שיעור פשוט בכל יום, לא פחות מדף אחד גמרא כסדר הש"ס, מלבד שיעור עיון, וזה יהיה לכם חוק ולא יעבור, עכ"ל. וכן הגאון בעל מאיר נתיבים זצ"ל כתב בקונטרס סוד יכין ובוועז (פ"ח) לחזור ש"ס כסדר שלשה דפים בכל יום אם יהיה לו פנאי, ואם לא יהיה לו פנאי לכל הפחות דף אחד בכל יום, עיי"ש.

כבוד הרב אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

בענין תמיהתו מדוע הקושיא מיוחסת למרן הבית יוסף ולא למחברים שקדמוהו.

אם איני טועה רוב הספרים שצינינאם נדפסו בתקופה מאוחרת יותר, ע"כ השתרשה הקושיא בשמו של הבית יוסף.

תודה על כל המכתבים שהנכם שולחים למערכת, ויהי"ד שיזכה להוסיף לזכות את הרבים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאורך ימים ושנים.

חיים הרטמאן

חבר המערכת – "נור התורה"

מוצאי שבת קודש פרשת ויגש.

לכבוד הרב ר' אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

קריתי בשבת קודש העבר הגליון "מבאר רבותינו" קושיא מכבוד מעלתו שליט"א, למה נקרא הקושיא הידוע של חנוכה, למה קבעו שמונה ימים והא הנס לא היה אלא שבעה ימים בשם קושיא מבית יוסף, והא הביא תוס' הרא"ש ובית הבחירה (מאירי) במקומו במסכת שבת פ"א קושיא זו, והנראה דהתוס' הרא"ש וגם בית הבחירה לא נדפסו עד בערך מאה שנים אחרונים, ועוד לא היה נדפס בזמן הבית יוסף, ולאחר שנים הרבה שנקראו קושיות בית יוסף נשאר בשמו. ואולי רמז דפרשת מקץ חל כל שנה בחנוכה דגם בפרשת מקץ מצינו שנקרא יוסף הצדיק "בן זקונים" לפי פירוש אחד שגולד בזמן שיעקב אבינו היה כבר זקן, אם כן קשה בנימין נולד אחר יוסף היה צריך לקרות בנימין בן זקונים ולא יוסף, אלא שהיה כמה שנים שיוסף היה נקרא בן זקונים נשאר שמו עליו.

ועוד צריכין לברר מתי נדפסו ג' מקורות שהבאתם, בארחות חיים, ובביאור הרא"ם על הסמ"ג, ובס' האשכול.

בהוקרה רבה, ידידכם

שמואל דוד טויב

בן הרב מבאלטימאר יע"א זצלה"ה

בס"ד, יום ה' פרשת ויחי תשע"א לפ"ק.

א"ב הר"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

ראיתי מה שכתבתם בהגליון "מבאר רבותינו" פ' ויגש אודות קושית הב"י למה נקראת הקושיא דוקא על שמו של הרב הב"י זצ"ל.

הנה בעניי אין לי תירוץ על זה, אבל דבר פלא ראיתי בחומש פ' מקץ כעין מקור ורמז בתורה לקושית הב"י (שידוע שפי' זו חל צימי חנוכה ויש כרצו רמזים דהפרשה).

מהפסוק ששם מרומז חנוכה ומכוח טבח וזבחן יש רק ח' פסוקים שכתבו שם תיבת "יוסף" אצל תיבת "בית" כשתדקדק בהם.

וזה לכאורה רמז בתורה לקושית הבית יוסף ותירוצו לשמונת ימי חנוכה.

ואלו הן הפסוקים:

א. קאפיטל מ"ג	פסוק ט"ז - וירא יוסף... על ביתו	ה. "	פסוק כ"ד - ביתה יוסף
ב. "	פסוק י"ז - ביתה יוסף	ו. "	פסוק כ"ו - יוסף הביתה
ג. "	פסוק י"ח - בית יוסף	ז. קאפיטל מ"ד פסוק ד'	פסוק י"ח - ביתה יוסף
ד. "	פסוק י"ט - בית יוסף	ח. "	פסוק י"ד - ביתה יוסף

ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת ושמחה וכמ"ס

ישעי' נפתלי כהן

ר"מ בישיבת נייטרא מאנט קיסקא

לכבוד הרב אלכסנדר אליעזר קנאפלער שליט"א

מזכה את הרבים בקרב ישראל

בענין הקושיא למה קבעו קושיית חנוכה על שם הב"י, ראיתי מה שכתבו המתרגמים, וכבר מלתי בפי מכמה שנים, דקושיא כזו שתופס מאות ואלפי תירוצים ובכל שנה יש חידושים ותירוצים, ובוודאי יש לקושיא זו זכות יותר משארי קושיות שיש בחנוכה ובשאר מקצועות התורה, והנה כולם שהקשו האי קושיא הקשוהו בתורת קושיא ואין קשיא בלא תירוצו כידוע, אבל הב"י נקט האי קושיא בלשון "ויש למידק" כאילו שהקושיא קטן בעיניו שיש לתמוה קצת הא בודאי קושיא זו קושיא אלימתא שצריכין אנו לידע למה תקנו שמונת ימים, ולמה לא כתב הב"י בלשון יותר קשה, בואו ונחשוב חשבוננו של עולם אלמלי היה הב"י יודע באותה שעה שכתב הקושיא שכל ישראל במשך הדורות יפללו ויתרצו האיך היה כותב הקושיא, ולכאורה היה כותב ויש להקשות קושיא גדולה וחזקה, ובסתמא הב"י ידע ברוח קדשו מה יארע בענין קושייתו ואעפ"כ כתב בלשון ואיכא למידק, כאילו שהקושיא אינו חזק כ"כ, ולכן זכה הב"י שיהיה הקושיא על שמו, והב"י ידע שפיר שאין להקשות על מה תקנו חכמים כי כל בר בי רב יודע שיש אחד מן הג' התירוצים בענין הנס אפילו בלא הקושיא, ולכן כתב הב"י איכא למידק שיש לדייק קצת למה קבעו שמונת ימים, ועל קושיא כזו שאין בה אפילו מעט גאווה והתנשאות, שפיר זכה הב"י שיקרא על שמו.

משה שמעון בינעמא

דומ"ץ דקהל חסידי בעלזא מאנסי

מח"ס משאת שבת כ"ח

ג' לסדר ופרצת וגו' והנה אנכי עמך וגו' תשע"ב לפ"ק

כמה תירוצים לקושיית בית יוסף סימן עת"ד למה עושין שמונה ימי חנוכה מאחר שליום א' היה די שמן

ונבין שפיר דדברי הפייטן ומנותר קנקנים נעשה גם לשושנים, שכוונתו על עצם מציאת הפך שאירע עפ"י גם, ולכן יום ראשון הוא על המציאה ושאר הלילות זכר על ההדלקה שדלק בנם שבעת ימים, ולכן בני בינה קבעו ימי שמונה, בשיר ורגנים, להודות ולהלל על נסך ועל נפלאותיך, וק"ל.



- ג -

מספרי "אבן יקרה"

וקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל וכו'. הנה ידוע קושיית הבית יוסף דלכאורה היה הנס רק שבעה ימים, כי על יום אחד היה שמן בפק, ואם כן למה קבעוהו על שמונת ימים. וכבר נאמרו המון תירוצים ליישב קושיא זו, וגם אנכי בעניי כבר אמרתי בכמה אופנים, ועכשיו נראה לומר בסגנון חדש.

ואפשר לומר דהנה חכמינו ז"ל ראו בעיני שכלם וברוח קדשם, שיבא הזמן שילכו ישראל בגולה זה בכה זה בכה, ובהמשך הגלות יהיו כמה אופני הגליות, ולפעמים ישבו ישראל בטח ושאנן בגלות ולא יחסר להם מאומה.

והנה ידוע שהמנורה במקדש היה לה רק ז' קנה המנורה, וחששו חכמינו ז"ל שאם יתקנו שידליקו רק ז' ימים, ויהיו לישראל מנורות של ז' קנים, ואם כן בבוא הזמן שיהיו בגלות בשלוח, ידמה להם שהמנורות שלהם כבר יש להם אותו קדושה וחשיבות כמו המנורות של בית המקדש.

ולכן אף שבאמת לא היה הנס רק לז' ימים, עכ"ז תקנו חכמנו שידלקו המנורה ח' ימים, כדי שיהיה המנורה של בני ישראל באופן שונה מהמנורה שהיה במקדש, כדי שיזכרו תמיד שהמה נמצאים בגלות ולא יעלה על דעתם כלל שהמנורה שלהם הוא במקום המנורה שהיה במקדש, ושפיר יתעורר לבבם לבקש מהשי"ת לבנות ביהמ"ק כבתחילה להיות כהנים בעבודתם מדליקין הנרות.



- א -

מכת"י ספר מנורת אהרן

מוזיקני הגה"צ ר' רפאל אהרן קנאפפלער זצ"ל הי"ד,
אב"ד טיניע

ידוע קושיית מרן הבית יוסף ז"ל שהקשה, למה תקנו שמונה ימים ימי חנוכה, כיון שבפך השמן הי' להדליק לילה אחת, ואם כן לא הי' דולק בנס רק ז' לילות. עיי' בט"ז סי' תר"ע, ועיי' בפר"ח באריכות. ולחיבת קודש אעתיק לכאן עוד קושי' אחדים. במהרש"א הקשה אטו לית להו לבית שמאי הא דמעלין בקודש ולא מורידין. ובפנ"י הקשה דאכתי עיקר הדבר צריך טעם למה לא השוו חכמים מדותיהן שידליקו בכל לילות בשוה, או אחד אחד או שמונה שמונה. וראיתי מביאים בשם הגאון האמיתי מו"ה משה צבי פוקס זצ"ל אבדק"ק גראסווערדיין יצ"ו בעל יד רמ"ה, כי בספר החשמונאים כתוב, שקבעו חנוכה המזבח שמונה ימים, יען אשר מעט קודם לכן לא יכלו לעשות ולחגוג את חג הסוכות, שהוכרחו לברוח ולהמלט אל ההרים ואל המדבריות מפני לוחצים כי רבו. ממילא מיושבין כל הקושיות, שעשו זכר לחג הסוכות אשר לא יכלו לעשותו מעט קודם לכן, ודפח"ח וש"י.

- ב -

מכת"י ספר מנורת אהרן

בנוסח הזמר מעוז צור ישועתי, אנו מזמרים ומנותר קנקנים נעשה גם לשושנים בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורגנים וכו'. י"ל בס"ד דלכאורה קשה קושיית המפרשים למה קבעו שמונת ימי חנוכה כיון שהי' בפך שמן מספיק ליום אחד, אם כן שוב לא הי' גם רק לשבע ימים ותו לא. והוא מקושיית מרן הבית יוסף ז"ל בפירושו על הטור, עיי"ש מה שמתרץ באריכות. ומרן החיד"א ז"ל מתרץ, שבאמת לא נעשה גם כי אם לז' ימים, אמנם גם בלי גם שדלקו הנרות ח' ימים, הי' גם כן ראוי לקבוע יום טוב על מציאות הפך של שמן טהור בחותמו של כהן גדול, ולכן עושין יום ראשון זכר לנס של מציאת הפך, ושאר הלילות אנו מדליקים על אודות הנס שדלק המנורה ז' ימים רצופות, ולפי"ז אנו תופסין את קושיית הבית יוסף ז"ל לאמת.

הערות על גליוני נימוקי הלכה - הלכות חנוכה

אל מעלת כבוד הרה"ח המפורסם, יפה פרי תואר,
מזכה את הרבים בכל העולם כולו, באהבת תורה ויראת שמים, ה"ה
כבוד מוה"ר **אלכסנדר אליעזר קנאפפלער** שליט"א
אבן יקרה בעיר בארא פארק יצ"ו, ומח"ס אבן יקרה עה"ת ומועדים

אחרי הושטת שרביט השלום בכבוד הראוי לכבוד מעלתו.

הנה לנכון הגיעני גליוני נימוקי הלכה על הלכות חנוכה, מהאי גאון וצורב מוה"ר מאיר נתן קעסלער שליט"א, ובירכתי עליהם ברכת התורה וברכת הנהנין, וכל הרואה אומר ברקאי, מלא וגדוש עם חידושים ובירורי הלכות על הלכות חנוכה הממשמשים ובאים, אשרי לו ואשרי חלקו שמזכה את הרבים.

ועתה באתי לסדר איזה הערות והארות קצרות שנתעוררתי בהם מדי עיוני בהלכותיו, ואלו הם:

- א -

בגליון ל"ג דיני הדלקת נר חנוכה, אות א' כתוב לאמר: מצות נר חנוכה חביבה היא עד מאוד וכו', והזהיר בה יהיו לו בנים תלמידי חכמים. ובהערה ב' כתב וז"ל: כ"ה בגמ' (שבת כג:) הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח. ופירש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת ו**חנוכה** בא תורה אור ע"כ. הנה תמך יסודו בדברי רש"י הקדוש, אמנם יש לצייין כי יש גירסא בפנים הגמרא הרגיל בנר חנוכה, וכמו שהאריך בזה ידידי הרה"ג ר' **בנימין בערקאוויטש** שליט"א, ראה"כ לומדי ש"ס, בספרו 'הכי גרסינן' (על הגירסאות השונות בתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשים), וז"ל במס' שבת שם (דף כג:): בעין יעקב הגירסא הרגיל בנר **חנוכה**^א. וכ"ה ברי"ף (י:)^ב ובר"ן שם וברא"ש (סימן י"ג)^ג, בה"ג (סימן ט' הל' חנוכה עמ' קנ"ח)^ד, מאירי (ד"ה לעולם), חי' ר' פרחי' (בשיטת הקדמונים), ראבי"ה (ח"ג הל' חנוכה סימן

^א ועי' בפ"י הרי"ף שבעין יעקב שכתב, הרגיל בנר חנוכה וכו', אפשר לתת טעם לזה לפי שמלכות עובדי כוכבים הרשעה בקשה לשכח תורה מישראל והצילוה' וחזרה עטרה ליושנה, ומדליקין הנרות הללו על הניסים, והרגיל וזריז בנרות חנוכה הוא יורה שחביבה עליו התורה ולכך יאכל מפרי דרכו והויין ליה בנים ת"ח דהיינו אור תורה יהיה זורח מזרעו, יע"ש.

^ב ועי' באלפסי זוטא לרמ"ע מפאנו בפרק ב' דשבת שם (הוצאת מכון ירושלים, ירושלים תשל"ט, עמוד נב - והביאו ג"כ החיד"א בברכי יוסף סימן תרע"א, בשו"ת ברכה אות ב') שכתב וז"ל: א"ר הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים ת"ח, הרגיל בנר שבת בניו ת"ח, אלמלא זכות חנוכה עומדת לו למקצת בניו ודשבת לכל בניו, ע"כ. [ועי' בהגהות מהר"ם בדפוס ווילנא].

^ג ובהגהות הגר"א שם מציין: נ"ב, ושבת. [ואולי הוא עפי"ד בנו בעל הטורים ריש סימן רס"ג, והבן].

^ד והעיר לזה גם במהר"ץ חיות, וז"ל: ע' רש"י דקאי על נ"ח ונר שבת. אולם ברא"ש הגירסא הזהיר בנר חנוכה ושוב מצאתי דכן הגרסא בה"ג הל' חנוכה ע"ש, עכ"ל.

תתמ"ג), שבלי הלקט (חנוכה סימן קפ"ה), מנורת המאור (אלנקאווה, פרק ו'), בית אלקים להמבי"ט (שער היסודות פרק כ"ז), מגיד משנה (פ"ד מהל' חנוכה הלכה י"ב), בית יוסף (או"ח ר"ס תרע"א), ובספר העתים (סימן י"א) כתב וז"ל: אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה ואית דגרסי הרגיל בנר, סתמא והיא נר של שבת, עכ"ל.

ויש גורסים להדיא הרגיל בנר **שבת**, כ"ה בטור (או"ח ריש סימן רס"ג, וע"ע בסימן תרע"א), מצות זמניות (הלכות שבת ד"ה וצריך לעשות).

ובבית יוסף (או"ח ריש סימן תרע"א) כתוב לאמר: בפרק במה מדליקין (כג:) הרגיל **בנר חנוכה ונר שבת** הויין ליה בנים תלמידי חכמים וכו', עכ"ל.

בסמ"ג עשין ל': ואמרינן נמי התם הרגיל בנר **נאה** הויין לו בנים תלמידי חכמים, ע"כ. ובקיצור פסקי הרא"ש כתב וז"ל: הרגיל בנר **יפה** בשבת יהיו לו בנים תלמידי חכמים, עכ"ל. וכ"ה בטור (או"ח סימן רס"ג), ועיי"ש בב"ח (ריש הסימן). [וע"ע בראש יוסף, ובפרי מגדים שם אשל אברהם אות א']^ה.

- ב -

שם בסוף אות א', כתב: וכן **הפניות** שבבית אין נוהגות להדליק. - יש לכתוב **הבתולות** (הגם שבמקור באשל אברהם נקט לשון פניות), וכן להלן באות ג' נשים ופניות וכו', יש לכתוב ובתולות.

- ג -

בהערה ו' כתב וז"ל: כתב **הגאון מבוטשאטש זצ"ל** (אשל אברהם, תנינא) אין קפידא אם אין הנרות דקטנים שהגיעו לחינוך דולקין חצי שעה, כיון שהתינוק אין בו הבחנה בזה, ויכול לסבור על פחות מחצי שעה שהוא חצי שעה, ובפתילות קטנה אפשר שידליק חצי שעה נר כזה כשיהיה הפתילה דקה, לזה שייך בזה החינוך לטובה בלי חשש, ע"כ.

ולכאורה צ"ע על זה מסימן תרנ"ז שיש מחלוקת האחרונים אי צריך לחנך את הקטן כהלכתו או לא, ואולי יש לומר דשאני הכא שהוא רק ענין של מהדרין, ולכן קיל טפי.

- ד -

בהערה ז' הביא מא"ר דהטעם דאיש ואשתו מספיק בנר אחד, משום דאשתו כגופו. וענין זה דאשתו כגופו לפטור את האשה מחובת היום, נזכר גם במג"א סוף או"ח (סי' תרצ"ה) לענין משלוח מנות.

^ה ובדברי יואל (פרשת חיי שרה עמ' תנ"ט) כ' לרמז ע"ד שאמר הרה"ק מראפשיץ זל"ה, כשהייתי בדחן, רגיל הייתי לומר "זיווגם יעלה יפה" בכוונה על זיווג העליון. דלעתיד יהיה זיווג שם הויה ושם אדני עולה צ"ה [כי מהו"ה יעשה אותיות י"ה י"ה] כמנין יפ"ה, כידוע ליודעי ח"ן. והנה בני עליה מכוונים בכל מצוה לכוונה הנ"ל, לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה. וזה נרמז בלשונו הקדוש של הטור במה שמוסיף ביאור בדברי הגמ', הרגיל בנר שבת, להשתדל בו לעשותו יפה, ר"ל, דהעושהו לכוונה הנ"ל, הובטח לו שיזכה לבנים ת"ח, מאירים בתורה, כמו שפירש"י, ע"י נר מצוה, יזכה לתורה אור, יע"ש.

- ה -

בהערה ח' הביא מ"ש האשל אברהם (בוטשאטש, תנינא) אודות פניות שבבית שהגיעו לחינוך ומ"מ אין נוהגות להדליק, ובהם ל"ש תי' שכתב הא"ר מצד אשתו כגופו, וצ"ל במילי דאגדתא בבחינת מ"ש בזה"ק באתר דאית דכר לא סליק שמא דנוקבא, ובבחינת לשון מהדרין יש שייכות לבחינת הדרת פנים זקן, ול"ש כן רק בזכרים היטב, ע"כ. - ולפי מה שכתב לעיל אות ז' בשם החתם סופר אתי שפיר בפשיטות, משום כל כבודה בת מלך פנימה.

- ו -

בהערה י"ד הובא דברי שו"ת **שבט הלוי** (ח"ח סי' קנ"ו אות ב') דמי שבא עשרים דקות לפני עה"ש מאמעריקא, אם יכול להדליק בברכה כיון שלא נשאר לו עוד חצי שעה עד עה"ש, **לדידי פשוט דידליק בברכה**, כלשון השו"ע דידליק כל הלילה וזה כולל כל הלילה ממש עד ממש לפני עה"ש כו', עכ"ל.

אבל למעשה דבריו צ"ע, כי סוף סוף אין לו חצי שעה, ולחד תירוצא צריך שיעור הדלקה, וכבר אין לו חצי שעה עד סוף הזמן, ולכן לענ"ד ידליק בלא ברכה.

- ז -

בסוף הערה ל' כתב בזה"ל: כתב הפר"ח הניחה למטה מג' טפחים יצא. וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ו). וכ"כ המ"ב (סקכ"ו), והכה"ח (אות נ'). אמנם בקיצור שו"ע כתב דלא יצא.

- ח -

באות ז' כתב בפנים: כל השמנים כשרים לנר חנוכה, ומ"מ מצוה מן המובחר בשמן זית, ואם אין שמן זית מצוי יקח שמנים שאורם זך ונקי, ואם אין לו יקח נר של שעה, **ובנרות שעה** יש הידור לעשותן ארוכות וכו'.

אמנם יש אומרים דגם בשמן יש הידור להרבות בשמן, עיין באליה רבה שם אות ו' שכתב וז"ל: וכתב עלה מג"א [סק"ג] ולי נראה דודאי בנר של שמן אין הידור בין רב למעט, אבל בנרות שעה כשהם ארוכים הם נאים ביותר למצוה כמו בנרות יו"כ, וכמדומה לי כן כתב בכלבו ע"כ. ובאמת שכלבו כתב [סי' מד] (הרי"ף) [הר"ף] היה מצריך לעשות נרות ארוכות, וקאי שם בענין נרות שעה. אבל ראיתי במקור הדין בהג"ה סמ"ק [מצוה רעט אות א] זה לשונו, והיה מצריך לעשות פתילות ארוכות ע"כ. מיהו למאי דקי"ל בס"ק ב' דאסור להשתמש, אפשר שמצוה אפילו בנר של שמן הרבה, עכ"ל. וע"ע להלן הערה מ"ח והערה מ"ט.

- ט -

שם סוף אות ז' כתב וז"ל: מי שאין לו שמן ופתילות, או שהוא נמצא במקום שאין נותנין לו

רשות להדליק נר, ידליק מנורת עלעקטרי"ק הניכרין שהן לצורך חנוכה, אבל לא יברך עליהן, עכ"ל.

ולא ידעתי למה הכריע כך להדליק בלא ברכה, ואולי ההלכה כמהרש"ג דלא ידליק כלל, וכדאיתא בסוכה לא: שלא ליטול פרוש ורמון במקום אתרוג מחשש קלקול לשנה הבא, אף שלא יהיה מחסור ויחשוב שכן הוא לכתחילה, ולא יעשה כמצותו לעולם.

- י -

בהערה מ"ז הובא משו"ת תשובות והנהגות בתו"ד וז"ל: ופורסם בשם מרן הגריז"ס צ"ל בביאור לשון הרמב"ם שכתב דזמן כלה רגל הוא חצי שעה או יותר, דכוונתו שאם מאחרים בשוק הזמן יותר מחצי שעה, **ואז צריך באמת שמן עד שכלה רגל באותו מקום**, ועי' **בשה"ג** שכתב דתלוי בחנויות, ומסברא היום הזמן בשעה שבע שאז סוגרים החנויות ואחרי חצי שעה דהיינו שבע וחצי נגמר עיקר זמן הדלקה כו', ע"כ.

ובאמת שכן מפורש בריטב"א שבת כא. ד"ה עד דכליא רגלא דתרמודאי, וז"ל: פי' מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות, עכ"ל. ולפי"ז יש חשש גדול לכבות הנרות לאחר חצי שעה, והבן.

- יא -

בהערה נ', כתב: ועי' **בשלחן שלמה** (סי' תרע"א סעי' ד') דכתב דבנר שעוה אם א' יותר ארוך מחבירו, יקמוט קצת הנר ויהיה הנחה בשוה.

וצ"ע דביומא סב: איצטריך דרשא דשני שני לרבות שיהיו שני השעירין שוין בקומה.

- יב -

בהערה ס"א כתב וז"ל: וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קט"ו אות ב', וח"ו סי' ס"ד), וכתב דמ"מ אם שח אינו מעכב, אבל אם שח בין ברכה להדלקת הנר הא' מעכב ע"ש. ויצוין שאין זה חידוש דין משו"ת מנח"י, רק זהו דין בכל הברכות כולן, ותלוי אי הוי שח לצורך או לא.

- יג -

בפנים אות י"ב כתוב לאמר: ויש אומרים דמצוה מן המובחר שלא לכבותה גם לאחר זמן הדלקה.

וכבר כתבתי לעיל באות י' דיש אוסרים מדינא מאחר דבזמן הזה השיעור שמצויים בשוק הוא הרבה יותר מחצי שעה, מכיון שהחנויות פתוחות בשעות מאוחרות, עיי"ש.

- יד -

עוד שם: אחר שדלק חצי שעה מותר לכבותה. ובהערה ס"ו צויין: כ"כ המחבר (סי' תרע"ב סעי' ב'). ועי' במג"א (סי' תרע"ז סק"י) דכתב וז"ל, משמע דמותר להשתמש בנותר השמן משיעור הדלקה, וב"ח פסק כשנתן השמן בסתם הוקצה כל השמן כו', ומיהו אינו מוכרח כלל, ולכן טוב להתנות לכתחלה שלא יאסר אלא כשיעור כו' עכ"ל ע"ש. וכ"כ המ"ב (סי' תרע"ב סק"ז). וצ"ע למה לא הביא בפנים דטוב להתנות לכתחילה, וכמו שכתב המג"א, רק סתם דמותר לכתחילה בלי שום תנאי.

- מז -

בהערה ע"ב בסופו כתב וז"ל: ועי' בשו"ת שבט הלוי (חי"א סי' קס"ד), וכתב וז"ל, אשר שאל אם מותר לצלם נרות חנוכה כו', היות כי כתבו הפוסקים דאסור לרצות מעות נגד נר חנוכה, והוא תשמיש קל מאד ואפ"ה אסור, וכן תשמיש מצוה אפילו לראות בספר, וסגרו השער לגמרי כו', וכאן סו"ס משתמש לעשות צלום וכה"ג, ודאי דאסור לכתחלה מלבד הבזוין שבדבר עכ"ל. ולפי זכרוני שכן פסק גם הגאון ר' חיים קנייבסקי ז"ל.

- מז -

בהערה צ"ד הביא דברי המג"א בשם הב"ח שהמדליק לאחר, יעמוד הלה אצלו בשעת הברכה. עיין בספר חיים לחג למו"ח שליט"א חלק ב' עניני חנוכה מאמר "להדליק נר חנוכה בשביל אחר", שהביא כמה מהלכים מגדולי האחרונים לבאר למה צריך לעמוד אצלו ולשמוע הברכה, והלא כללא קיימא לן (קידושין מ"א ע"ב) בכל התורה כולה דשליחו של אדם כמותו, וגם לענין קיום המצות מצינו שיכול למנות שליח שיעשה המצוה בשבילו כדאמרין (שם ע"ב) לענין שחיטת קרבן פסח ועוד, והשליח יכול גם לברך על המצוה כשעושהו בתורת שליחות, וכמו שכתב הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות הל' י"ג) וז"ל אבל אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה וכו', הפריש להם תרומה מברך על הפרשת תרומה וכו' עכ"ל, ולא הוצרך שיהא המשלח שומע הברכה. ואם כן מאי שנא מצות הדלקת נר חנוכה דאין השליח יכול לברך אלא אם כן המחויב בדבר שמינה אותו שליח שידליק לצרכו שומע ממנו הברכות, ובשאר המצות דמהני שליחות יכול לברך אף אם אין המשלח שומע הברכות. עיי"ש שהאריך בזה בטוטו"ד.

- יז -

בסוף הערה צ"ה הובא: כתב בקובץ הליכות ציון (ח"ב אות ג') ההולך עם משפחתו לבית אביו או חמיו לאכול שם כגון למסיבת חנוכה וכדו', אינו יכול להדליק בבית שהולך שם, אלא ידליק בביתו קודם, ואח"כ יוכל לילך למקום שירצה. ובשו"ת כתב יושר הנדפס מחדש האריך בכמה תשובות להלכה דהיינו רק באותו העיר, הא אם

הולך לעיר אחרת יכול, ומדייק כן מלשון הטו"ז, ועיין בספר בית אברהם שהאריך בזה באריכות גדול מכל האחרונים.

- יח -

בפנים אות י"ט בענין להדליק בתפילת שחרית, עיין באור שמח הל' שמח שכתב דשרגא בטיהרא מאי אהני.

- יט -

וכעת אפנה לגליון השני, הלא הוא גליון מ"ו שיצא לאור בכסליו שנת תשע"ז, דיני חנוכה (ב).

שם בהערה ב' הביא מספר **יסוד ושורש העבודה** (שער י"ב פ"א) שכבתב, בודאי מי שיעיין **בזה"ק ובתקונים ובכתבי האריז"ל** ויתבונן שורש הדברים בימים אלו במדות וספירות העליונים הקדושים, גם גודל קדושתן שנקראים מועדים ונכללים בפסוק אלה הם מועדי כו', וז"ל בתיקונים (ז"ח תקונים דף ע"ב ע"ג) מי ברא אלה (ישעי' מ' כ"ו) מאי אלה, אלא אלה הם מועדי ה', ומאי אינון מועדי ה', אלין אינון חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות הרי תלת, תלת אחרין ראש השנה **חנוכה** ופורים, תלתא מנהון אקרון מועדי ה' ואנון מקראי קודש, תלתא אחרין אקרון אלה הם מועדי, עכ"ל.

ומכאן משמע לכאורה שקיים אברהם אבינו גם מצות נר חנוכה, דהלא הוא בכלל התורה של המועדים, ואף דמהר"י שטייף ותשו' שרידי אש מסתפקים בזה, מאחר דעדיין לא נעשה הנס חנוכה לפני תקופת היוונים והחשמונאים, ודוק כי קצרתי, ובמקום אחר במכתב למעכ"ת הארכתי בזה יותר.

- כ -

בהערה כ"ט, כתב הלבוש וכו' - חסר כאן המראה מקום של הסימן והסעיף בו כתובים דברי הלבוש. [והוא בסימן תרע"ט סעיף א', והביאו ג"כ הבאר היטב שם אות א'] והיות שבגליון השני עדיין לא עיינתי כראוי, לא רשמתי עליהם יותר הערות והארות, ועוד חזון למועד.

ובזה אצא ואומר שלום רב לכבוד מעלתו, ויזכה להמשיך בעבודת הק' להפיץ אהבת תורה ויראת שמים עוד רבות בשנים דשנים ורעננים בבריות גופא ונהורא מעליא, ויתחדש כנשר נעוריו, עדי נזכה במהרה לביאת משיח צדקינו בב"א.

הכ"ד

ברוך מיללער

כולל תורה ויראה דרבינו יואל מסאטמאר - חבורת חושן משפט, סניף זופניק

פה וויליאמסבורג יצ"ו

הערות על גליוני נימוקי הלכה - הלכות חנוכה [ב']

אל מעלת כבוד הרה"ח המפורסם, יפה פרי תואר, מזכה את הרבים בכל העולם כולו, באהבת תורה ויראת שמים, ה"ה

כבוד מוה"ר **אלכסנדר אליעזר קנאפפלער** שליט"א

אבן יקרה בעיר בארא פארק יצ"ו, ומח"ס אבן יקרה עה"ת ומועדים

כבר כתבתי אתמול מכתבי הראשון עם עשרים הערות והארות על גליונות הנפלאים נימוקי הלכה, וכעת עיינתי ביתר דבריו, ואעלה על הגליון מה שנתחדש לי מדי עיוני בו, וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

- כא -

בהערה י"ג הביא מספר אוצר יד החיים (חנוכה) דהביא מספר החיים (לאחי מהר"ל מפראג, ח"ג פ"ז) שכתב דסעודת חנוכה הוה סעודת מצוה, ומה שאיתא שהוא סעודת רשות, הכונה שניתן רשות לעשות מצוות.

הנה שמו הוא הגאון ר' חיים ב"ר בצלאל, והוא בחלק פרנסה וכלכלה, פרק ג', ושם כתב דברים נפלאים בגודל החיוב להתאסף בני המשפחה לכל הפחות פעם אחת בשנה, והביאו ג"כ מרן רביה"ק בעל ויואל משה מסאטמאר זי"ע בספרו ויואל משה (מאמר ישוב ארץ ישראל, סימן מ'), וזה לשון ספר החיים:

פרק שלישי, בו יבואר סמך לסעודת מרעים וענין זבח משפחה, פירוש "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", ומה שנוהגים לעשות סעודה בחנוכה, ושיש להרחיק מסעודת רע עין, וכיצד נוהגין עם הכנסת אורחים, וטעם שגדול הכנסת אורחים כמקבל פני השכינה, ופירוש של אגדת "אורח טוב מה הוא אומר", וביאור "אם אני כאן הכל כאן", וטעם "יראה יראה":

וראוי לאדם לקרב שכניו ומיודעיו. אפילו הן עשירים, יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם. וזוהי מצות הכנסת האורחים, שמנו חכמים ז"ל מכלל המצוות שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. שהנותן אכסניה לאורח הבא, לא מיקרי הכנסת אורחים, כי האורח מאליו הוא בא והוא לא הכניסו:

ומעתה אל תהא סעודת המרעים קלה בעיניך, בזמן שאין עמו שחוק וקלות ראש. ולא לחנם אמרו חכמינו ז"ל לענין הסעודה, שאם התחילו כבר, שאין מפסיקין אף לתפלה, כי גדולה לגימא שמקרבת את הרחוקים ומחזקת את האהבה שבין איש לרעהו. וכן היה המנהג אף מימים הקדמונים, להיות לכל משפחה ומשפחה יום מיוחד בשנה, שהיה להם למשתה ולשמחה, כמו שאמר דוד "כי זבח משפחה לנו בעיר":

והנה הקב"ה קידש את בית הבחירה, ויכולין אנחנו עכשיו גם כן לקדש את בתי הכנסיות, שנאמר ואהי להם [ל]מקדש מעט, ואפילו אדם אחד יכול לקדש לו מקום מיוחד, שנאמר "בכל [ה]מקום אשר אזכיר את שמי וגו'". הקב"ה קידש את הכהנים קדושת הבטן, וכל איש ישראל יכול לקדש את עצמו בקדושת הנזיר, שנאמר "נזר אלקים על ראשו" ואז הוא יותר קדוש מן הכהן, שהרי אף לאביו ולאמו

אינו מטמא. והקדוש ברוך הוא קידש את יום השבת, וביד ישראל לקבוע מועדים ולעבר את השנים. וכשנעשה נס, אף לאדם אחד, יכול לקבוע לו זבח משפחה ולהקריב קרבן ולשבות ממלאכה:

ולפי דעתי, שעל שבת זה אמרו רבותינו ז"ל "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", דלשון "חול" לא יתכן לומר על שבת קדש ולא הוה ליה למימר רק "עשה סעודתך בשבת כסעודתך בחול", אבל על יום הקבוע לו לזבח משפחה שלו, שהוא רגיל לעשותו שבת, על זה אמר שיותר טוב שיבטל ולא יצטרך לבריות...

וכל הסעודות שאנו נוהגים לעשות בחנוכה, נראה שאינם רק דרך זבח משפחה, על הניסים שנעשו לאבותינו בזמן הזה. ומה שנקראו "סעודות רשות", זהו לפי שכל מי שעושה סעודה שהוא מחויב בה, כגון סעודת הנשואין והמילה, אין מחזיקים לו עליה כל כך טובה, אחר שהוא דרך החיוב, אבל **העושה סעודת מריעים, בזה ניכר נדיבתו, הואיל ועושה אותה אף על גב שאינו מחויב בה**, כענין המשל שהבאתי לעיל וכו', עכ"ל.

ואגב יצויין כי מדברי הרמ"א באו"ח סימן שי"ג מפורש להיפוך, צויין ג"כ להלן אות י"ד ד"ה שמענו.

- כב -

בהערה ט"ז כתב בתו"ד: כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל אמר, דמהאי טעמא אינו דומה משחק דריידל לשאר משחקים, כי בכל משחק אפשר להרויח ואפשר להפסיד, אבל כשמשחקים דריידל מרוויחים כולם בעסקא, ולא יתכן להפסיד כלל, שהרי אם הולכים המעות לדבר שבקדושה, להחזקת עניי ארץ ישראל שעוסקים בתורה, ממילא נשכרים כולם על ידי המשחק, וכולם נעשים תומכי תורה, שבזכות המצוה מרוויחים עד אין שיעור. (שערי ציון כסלו-טבת תשע"ה).

ועיין מה שכתב מו"ח שליט"א בספרו חיים לחג למה במשחק דריידל אין בו משום משחק בקוביא.

- כג -

בסוף הערה י"ז, כתב בשו"ת חת"ס (סי' ר"ח) וזת"ד, פורים וחנוכה וכל ימי מגילת תענית לעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש מק"ו, כדאיתא בפ"ק דמגילה משיעבוד לגאולה אומרים שירה בפסח ממיתה לחיים לא כ"ש, וק"ו דאורייתא הוא, מ"מ היינו לעשות שום זכר לנס, אבל איכות וכמות הזכרון ההוא הוא מדרבנן, כגון קריאת מגלה ומשלוח מנות והדלקת נרות בחנוכה הכל מדרבנן, אבל לעשות שום זכר קצת ולכל הפחות לאסרו בהספד ותענית הוא דאורייתא מק"ו הנ"ל, עכת"ד, ע"ש.

עיין עוד בהגהות חתם סופר מגילה ו: יד.

- כד -

בפנים אות ג', אין הולכין לבית החיים בחנוכה, אבל מי שיש לו יארצייט בימי חנוכה, מותר לילך לבית החיים ביום היא"צ, וכן **מותר** לילך על קברי צדיקים בחנוכה.

אין לכתוב לשון מותר, רק וכן **מנהגינו** לילך על קברי צדיקים בחנוכה. כמבואר בהערות.

- כה -

בהערה מ', בתו"ד כתב וז"ל: ועי' בפמ"ג (סי' תקפ"ב א"א סק"ד) לענין אם שכח 'וכתוב' בעשי"ת, ונזכר קודם שאמר השם מחתימת הברכה, דכתב דיש לחזור ולומר ועל כולם, ואפילו יש בו כמה שמות חוזר

כו'. והו"ד במ"ב (שם), וכה"ח (סקל"א). וכ"כ האשל אברהם (בוטשאטש תנינא שם). וכ"כ באלף המגן (שם סקכ"ו) ע"ש.

אמנם עיין במטה אפרים סימן תרפ"א סעיף י' שלא כתב כן עיי"ש, ונפקא מינה גם להלן סעיף י"ב. ובקצה המטה שם כתב שגם באשל אברהם בוטשאטש משמע כדברי המטה אפרים.

ועיינתי באשל אברהם שם (סימן תקפ"ב סעיף ה') וראיתי שכתב בזה"ל, נזכר באמרו ברוך אתה ששכח זכרנו או מי כמוך או **וכתוב**, נכון לחזור ולומר על הסדר עד ברוך אתה ה', ואין חשש במה שכופל מאמר באמצע הברכה היטב, עכ"ל.

והנה לכאורה משמע כדברי כבוד מעלתו, אבל הבנתי גם טענת הקצה המטה שיש לומר להיפוך, דהוא לישנא דמשתמע לתרי אנפי, דהיות שכתב ואין חשש במה שכופל **מאמר** באמצע הברכה היטב, משמע דווקא מאמר, אבל לא שם, ומה דנקט גם וכתוב, כוונתו עד השם הראשון, ומה שכתב עד **ברוך אתה ה'**, הכוונה להאחרים, וצ"ע בזה.

- כו -

עוד שם בהערה ההוא, כתב בשו"ת **חיים שאל** (ח"א סי' ע"ה) אם בטעות אמר ועל הנסים בעבודה לפני ותחזינה כמו שאומרים יעלה ויבא בר"ח, ובעודנו בברכת מודים הכיר בטעותו, צריך לחזור ולומר ועל הנסים במקומו כדתקון רבנן ע"ש. והו"ד בשו"ת **רב פעלים** (ח"ג סי' ל"ט) ע"ש. וכ"כ בשו"ת **עמק התשובה** (ח"ו סי' רע"ג) ע"ש.

והנה באומרו בשומע תפילה אפשר דיצא, עי' בחכמת שלמה סימן תכ"ב שכתב לענין יעלה ויבא דלא יצא, ובברכי יוסף שם הביא בשם גדול אחד דיצא, עיי"ש.

- כז -

בהערה מ"ג הביא מספר נוהג כצאן יוסף (חנוכה אות ו') סדר כל התפלות של אותן הימים כשאר ימות השנה, אלא שאין אומרים תחנון כו'.

ולא ידעתי למה הביא ממרחק לחמו, מספר מנהגים, ולא הביא משו"ע מפורש בסימן קל"א סעיף ו' נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בר"ח, ולא במנחה שלפניו, **ולא בחנוכה**.

*

ובזה אצא ואומר שלום רב לכבוד מעלתו, ויזכה להמשיך בעבודת הק' להפיץ אהבת תורה ויראת שמים עוד רבות בשנים דשנים ורעננים בבריות גופא ונהורא מעליא, ויתחדש כנשר נעוריו, עדי נזכה במהרה לביאת משיח צדקינו בב"א.

הכ"ד

ברוך מיללער

כולל תורה ויראה דרבינו יואל מסאטמאר - חבורת חושן משפט, סניף זופניק

פה וויליאמסבורג יצ"ו

רמזים בפרשיות וישב-מקץ לימי חנוכה

בס"ד יום ב' פרשת משפטים תשע"א

לכבוד מערכת ע"ים לתרופה הע"י

ראיתי בגליון תשל"ט (פ' וישב תשע"א) במדור "פלאות עדותיך" בשם מדרש לקח טוב (פ' וישב) כי הפרשה כולה התחלת הפסוקים בוי"ו חוץ משמונה פסוקים כו' כנגד המילה שניתנה לשמונה, ובהג"ה שם מובא להעיר שיש תשעה פסוקים ולא שמונה, ושוב ראיתי בגליון תשמ"ו (פ' בשלח תשע"א) במדור "עלי הגיון" שכתב ידידי הרה"ח מוה"ר אברהם משה זילבערמאן שליט"א בשם אביו להבחל"ח הרה"ח מוה"ר יעקב ז"ל [שזכיתי להכירו וחבל על דאבדון] שהפסוק (לח, כה) "היא מוצאת" מקושר עם הפסוק שלפניו ונחשב כפסוקא אריכתא והוא דבר נפלא.

ועלה בלבי להוסיף בדרך זה לרמז במה דשבת חנוכה יכולה לחול הן בשבת פ' וישב והן בפ' מקץ, דבפ' וישב ישנם שמונה פסוקים שאינם מתחילים בוי"ו (וכפי הסבר ידידי הנ"ל שנחשבו לשמונה פסוקים), הרי זה רמז על שמונה ימי חנוכה, וכן יש למצוא רמז בפרשת מקץ על חנוכה, דנמצא כתוב שמונה פעמים לשון "בית יוסף" [ורומז לקושיית הבית יוסף הידועה] ואלו הם:

(מג, טז) וירא יוסף... על ביתו

(מג, יז) ביתה יוסף

(מג, יח) בית יוסף

(מג, יט) בית יוסף

(מג, כד) ביתה יוסף

(מג, כו) יוסף הביתה

(מד, ד) ויוסף אמר לאשר על ביתו

(מד, יד) ביתה יוסף

והוא דבר נפלא מאד שבשתי פרשיות הללו מרומז ענין ימי החנוכה, ודו"ק.

ואסיים בברכה מעומק הלב שתזכו להמשיך בזיכוי רבבות אחינו בני ישראל בכל קצוי תבל לאורך ימים ושנים טובות אמן.

אלכסנדר אליעזר קנאפפלער

בארא פארק

חקירה בענין האם קיים אברהם אבינו מצות "נר חנוכה"

בס"ד

לכבוד הרה"ח המפואר, יפה פרי תואר, המזכה את הרבים במדה גדושה, ומפיץ דברי מוסר ויראה בכל העולם כולו, ה"ה

הרה"ג ר' אליעזר אלכסנדר קנאפללער שליט"א

מח"ס אבן יקרה עה"ת ושאר ספרים נכבדים

האם קיים אברהם אבינו מצות "נר חנוכה"

מצאתי דבר חדש במהר"י שטייף עה"ת (פ' תולדות אות נ"ז) שכ' די"ל דאברהם אבינו לא קיים נר חנוכה ומגילה, דהגם שמצוות דאורייתא אף שנתחדשו ע"י מעשה שהיה אחר כך כגון מצות אכילת מצה שנתחדש אחרי יציאת מצרים וכדו' בודאי קיימם אברהם אבינו, אבל מצות דרבנן מספקא לי מאחר דתלוי במעשה, ועוד לא הי' היוונים וחשמונאים ע"ש.

וכ"כ בתשו' שרידי אש (ח"ב סי' נ"ג) ועוד יותר כ' לחדש, וז"ל: ואני הפעוט, מעודי הייתי תמה על המקשים: הרי מצוות מילה ניתנה בתור ברית שכרת עמו הקדוש ברוך הוא, כמ"ש: והיתה בריתי בבשרכם, והיא אות קודש, ואיך אפשר הי' לו לקיים מצוה זו קודם שנכרתה עמו ברית זאת? ולדעתי לא קיים אברהם אבינו מצוות מצה ומרור וכדומה, וקיים רק המצוות שלא ניתנו בתור אות וזכר למאורעות שאירעו אחרי כן, עכ"ל.

וב"ה מצאתי אח"כ בליקוטי תורה מבעל התניא (פ' שלח מאמר ב') שכ' וז"ל: וכדוגמא שאמרו באברהם קיים אברהם את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וא"א לומר שקיים כל התורה בפועל ממש שהרי יש כמה מצוות שלא היה אפשר לו לקיימם כלל, אלא שקיים אותם ברוחניות שהמשיך כל האורות עליונים הנמשכים ע"י המצוות כו', עכ"ל. **היוצא מדבריו דלא קיים אברהם אבינו כל התורה בפועל, א"כ יש לומר דגם נר חנוכה לא קיים בפועל לפי מה שהסברנו לעיל, רק ברוחניות קיים אותו שהמשיך האורות דנר חנוכה.**

ולפי"ז מובן מה דאמר הקב הישר דהפך שמן היה מיעקב אבינו שחזר בשביל זה, למה לא מוזכר שהוא כבר מאברהם אבינו שקיים מצות נר חנוכה, ועוד יותר הול"ל להקב הישר דמפך שמן שהיה ליעקב הדליק לנר חנוכה, ולא אמר כן רק אמר דמפך שמן של יעקב השאיר למנורה ונר חנוכה, משמע מכל הנ"ל דעוד לא קיימו מצות נר חנוכה.

ועיין בקדושת לוי (סוף קדושה שלישית) שכ' דמשה רבינו לא קיים מצות נר חנוכה, וכן למד בדעת הרמב"ן, ויש לעיין מהו הכוונה, האם דגם אברהם אבינו לא קיים אותו, או י"ל דאברהם קיים, רק ממשה רבינו ולהלן לא קיים דקיימו רק מה שקבלו במתן תורה וצ"ע.

ועיין ברמב"ם (ספר המצות שורש א') שתוכן דבריו הוא, דבה"ג מונה מצות נר חנוכה במנין המצות, והקשה עליו הרמב"ם דאיך יתכן שנצטוו משה מסיני על מצות נר חנוכה שקבעוה חכמים בבית שני, אטו נאמר למשה בסיני שכשיחטאו בימי המן ובימי יוונים ויגזרו עליהם גזירות ויעשה להם הקב"ה נס, אזי יתחייבו להדליק נר חנוכה ולקרות המגילה, עכתו"ד, ומדבריו נ"ל קצת דגם אברהם אבינו לא קיים אותו וצ"ע.

ועוד יש לעיין דאם אברהם אבינו קיים מצות נר חנוכה, האם הדליק בכל הד' פתחים משום חשד, או מאחר דעוד לא היה שייך לפרסם הנס מאחר דעוד לא היה שייך טעם המצוה, **ועוד יותר דמאחר דאברהם אבינו לא קיים אותו רק משום דהחמיר על עצמו אבל בעצם לא היה מחויב לכאורה אין בו משום חשד.**

ועוד יש לשאול האם קיים מצות מהדרין דנתן להדליק לבנו יצחק וישמעאל, או דמצות מהדרין הוא רק מכח דיש דין לפרסם הנס, אם עוד לא שייך לפרסם הנס וצ"ע.

ברוך מיללער

עוד מכתב בענין הנ"ל

אל מעלת כבוד ידידי היקר, הרה"ח המפואר באנשים, זוכה ומזכה את הרבים, אשרי העם שלו
כבה, כלי מחזיק ברכה, הלא הוא

מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

אבן יקרה בעיר ב"פ ומח"ס אבן יקרה עה"ת וש"ס

קיבלתי מכתב החקירה מאת הרב ברוך מיללער שליט"א, שירד לחקור בנדון אי קיים אברהם אבינו מצות "נר חנוכה" קודם שניתנה, מכיון שעדיין לא היה שייך בזמנו טעם המצוה, מכיון שעדיין לא היו היוונים בעולם, ועדיין לא נצחום החשמונאים וכו', ובשלמה עירוב תבשילין, כשהגיע יום טוב הסמוך לשבת ורצה לבשל מיום טוב לשבת, הוצרך לעשות עירוב תבשילין, אבל בימי החנוכה שעדיין לא נעשה הנס כלל, מה לו ולדלקת נרות, עד כאן תוכן דבריו בקצרה.

וראיתי סייעתא דשמיא כי ביום ההוא שקיבלתי המכתב מצאתי בגליון טעמא דאורייתא (ויצא תשפ"ג) שחקר בכעין זה באופן כללי, האם האבות קיימו מצוות בלי טעם, והביא בזה פלוגתת האחרונים בהא דהאבות קיימו מצוות בלי טעם, וגם באופן פרטי בענין הדלקת נר חנוכה, והיות שיש בדבריו מן החידוש, שאינו מבואר במכתב הנ"ל, על כן אעתיק לכבודו את כל דבריו בשלימותן:

בגליון פרשת תולדות הובאה פלוגת הראשונים האם האבות קיימו מצוות שלא היה שייך טעמם עדיין, כגון מצוות שהן זכר ליציאת מצרים, ומצוות לא תחיה כל נשמה שעדיין לא שלם עוון

האמורי וכיוצא בזה. והבאנו מה שהקשו בדעת זקנים עה"ת איך נשא אברהם את חגרי היתח מצרית, וכן הקשה המהרש"א ביומא (כ"ח ב'), אך בס' פענח רזא מבעלי התוס' תי' שאברהם לא נהג איסור מצרית משום שעדיין לא היה שעבוד מצרים, והיינו שעדיין לא היה שייך טעם המצוה. ומבואר שנחלקו הראשונים אם האבות קיימו מצוות שלא היה שייך טעמם. ויעו"ש שהבאנו ראיות וסתירות בזה אם האבות קיימו מצוות אלו, ומוטל עלינו ליישב הסתירות.

והנה בעצם הדבר שהאבות קיימו מצוות שלא היה שייך טעמם, מצינו ב' דרכים בד' רבותינו: הבית הלוי (פר' בא) כתב להוכיח מזה שכל המצוות שיש להן טעם אין הביאור שהמצוה נתחדשה מכח הטעם, אלא המצוה היא מציאות מצד עצמה אף בלא הטעם, שהרי התורה היתה קודם שנברא העולם וכבר היה כתוב בה לאכול מצה בפסח ואע"פ שעדיין לא היה יציאת מצרים, וע"כ שמצוות מצה קיימת מצד עצמה ולא מחמת יציאת מצרים. ולפי שיטתו אדרבה סדר הדברים הם להיפך, שמכח זכות מצוות פסח מצה ומרור שיש בליל ט"ו בניסן זכו ישראל לגאולת מצרים בלילה הזה, כיון שמצוות אלו מסוגלות לגאולה, וממילא עתה אנו עושין מצוות אלו זכר לגאולה, ועיי"ש שהאריך בדבר זה. וא"כ לד' הבית הלוי היסוד הוא שהחפצא של המצוות קיים אף בלא הטעם.

[ויש להעיר על דבריו שכדברים האלו הביא הרמב"ן (עה"ת שם) בשם האבן עזרא, על הפסוק 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', שכתב לבאר שבעבור זה שאקיים המצוות של ליל הסדר, 'עשה ה' לי בצאתי ממצרים', כלומר בעבור זה גאלני ה' ממצרים, וזה כשיטתו שהמצוות עצמיות אף קודם הטעם שלהם, וכמו שהאריך על זה ממש הבית הלוי לבאר הכתוב באופן זה, אמנם כתב על זה הרמב"ן 'וזה אינו נכון', ומבואר בדבריו שחלק בתוקף על דעה זו, וסבר שהמצוות אינם עצמיות].

ומצינו דרך אחרת בזה בד' המבי"ט בבית אלקים (שער היסודות פל"ז), שכתב לדון האם ישראל קיימו מצוות סוכה בארבעים שנה שהיו במדבר, שהרי טעם מצוות סוכה הוא זכר לענני הכבוד, ובהיותם במדבר הרי היה להם ענני הכבוד עצמן ולמה צריכים לעשות זכר לזה. וכתב המבי"ט ז"ל שאין סתירה בדבר, ואע"פ שהיה להם ענני הכבוד כל ימות השנה, מ"מ בחג הסוכות עשו סוכה לזכר הנס והיינו להכיר ולהודות לקב"ה על הנס המסבב בכל השנה. וכתב המבי"ט להוכיח הדבר מהא דהאבות קיימו מצוות שהן זכר ליציאת מצרים ואע"פ שלא היתה יצי"מ עדיין, וביאר המבי"ט ששייך לעשות זכר אף לדבר שלא אירע עדיין, והאבות עשו זכר לנס שיהיה עם בניהם ולהודות לקב"ה על מה שעתיד לעשות עם זרעם.

פלוגתת הראשונים תלויה בדרכים אלו

ומעתה נראה שפלוגתת הדעת זקנים והפענח רזא תלויה בב' דרכים אלו, דהנה לדעת הבית הלוי שהא דקיימו האבות את המצוות קודם יצי"מ הוא משום שעצם החפצא של המצוה קיים אף בלא

מעמה, א"כ פשוט שגם איסור מצרית קיים קודם יצי"מ. אך לדעת המבי"ט שהטעם שקיימו הבאות המצוות קודם יצי"מ הוא כדי לעשות זכר לנש שעתיד ליארע לבניהם, ושייד לעשות גם לדבר העתיד, יש מקום גדול לדון שזהו רק במצוות שהם זכר לנש יציאת מצרים ולהודות לקב"ה על נש, אך איסור מצרית שהוא מחמת מה שהמצרים הרשיעו ונתקלקלו בשעבוד, אין ענין לעשות זכר לזה קודם השעבוד, שעדיין לא נתקלקלו המצרים, וזה לא נהגו האבות קודם הזמן, ודוק היטב.

ולפי"ז יש ליישב היטב לדעת המבי"ט הקושיא מהא דאברהם לא הרג את אליעזר משום מצוות לא תחיה בל נשמה, ויצחק לא הרג את עמלק בן אליפז משום מצוות מחיית עמלק, והוא משום שבמצוות אלו אין כל ענין לעשות זכר למצוה קודם זמנה, שעדיין לא הרשיעו העמלקים והכנענים. ורק במצוות שהן זכר לניסים שעתיד הקב"ה לעשות יש ענין לעשות זכר מקודם ולהודות לקב"ה על מה שעתיד לעשות אך במצוות אלו מה הטעם לעשות זכר קודם שאירע המעשה. אמנם לדעת הבית הלוי אכתי קשה שהרי עצם החפצא של המצוה קיים אף קודם שבא הטעם.

ובמו"כ יש ליישב לד' המבי"ט הקושיא מהא דהאבות ירדו למצרים, אע"פ שהיורד למצרים עובר בלאו דלא תוסיפו לראותם עוד, והוא משום שטעם האיסור לירד למצרים הוא מחמת רשעתם של מצרים והשעבוד ששעבדו בישראל, ובוה אין כל טעם לעשות זכר לדבר קודם שאירע השעבוד, ורק בדברים שהם זכר לניסים שעשה הקב"ה עם ישראל יש מקום לעשות זכר לנש קודם שאירע הנש ולהודות לקב"ה על הנש שעתיד לעשות עם ישראל. ודוק.

האם האבות הדליקו נרות חנוכה

ונראה עוד נפק"מ גדולה בין דרכו של המבי"ט לדרכו של הבית הלוי, דהנה יש לדון האם האבות הדליקו נרות חנוכה, שהרי אמרו בגמ' שקיים אברהם אפי' מצוות דרבנן כגון עירוב תבשילין. ולכא' אע"פ שאכתי לא אירע נש חנוכה ולא היה טעם המצוה מ"מ כשם שהאבות קיימו מצוות פסח ומצה כך קיימו מצוות נר חנוכה.

אך נראה שלד' הבית הלוי יש מקום גדול לחלק בין מצוות נר חנוכה למצוות פסח ומצה, משום שבפסח ומצה עצם החפצא של המצוה הוא הקרבת פסח ואכילת מצה, ובוה כתב הבית הלוי שאע"פ שהטעם לא היה שייך עדיין מ"מ החפצא של המצוה היה קיים. אך בהדלקת נר חנוכה י"ל שהפרסומי ניסא אינו רק טעם המצוה, אלא זהו עצם החפצא של המצוה, דמהות המצוה של הדלקת נר חנוכה הוא לעשות מעשה לפרסם הנש. וממילא קודם שאירע הנש שאין שייך לפרסם הנש, אין כלל את עצם החפצא של המצוה. ובמו"כ מצוות זכירת יציאת מצרים לפי"ז לא קיימו האבות, משום שזכירת יציאת מצרים אי"ז רק טעם למצוה לזכור יציאת מצרים, אלא זהו גוף המעשה מצוה לזכור את יציאת מצרים, וא"כ קודם יציאת מצרים לא היה קיים כלל החפצא של המצוה.

אך לדעת המבי"ט הרי פשוט שגם מצוות נר חנוכה וזכירת יציאת מצרים היו שייכי קודם זמנן, שהרי כל עיקר מה שהאבות קיימו מצוות פסח ומצה היינו משום ששייך לעשות זכר לנש קודם

שאירע הנם, ועשו זכר למה שעתידי לארע לבניהם, וא"כ גם בנר חנוכה שייד לעשות פרסומי ניסא לנם שעתידי לעשות לזרעם ולהודות לקב"ה ע"ז, וכן בזכירת יציאת מצרים. (אך מצוות זכירת מעשה עמלק י"ל שלא היה שייד אצל האבות, לפי הסברא שנתבארה לעיל דלד' המבי"ט כל מה שקיימו האבות ולא רק מצוות שהן זכר לניסים שיהיו עם בניהם, שבוה יש ענין להודות לקב"ה על הנם שעתידי להיות, אך מצוות שמחמת שעתידין האומות להרשיע כגון איסור מצרית ומחיית עמלק בזה אין כל ענין לעשות המצוה קודם שאירע הדבר, ודוק).

האם האבות קיימו מצוות דרבנן שאין שייד טעמם

ויש מקום לתלות עוד את הנידון אם האבות קיימו נרות חנוכה קודם זמנם בפלוגתא זו, דהנה נרות חנוכה הם מצוות דרבנן, ומעתה יש לדו טובא לדעת הבית הלוי שהטעם שקיימו האבות מצוות קודם זמנם הוא משום שעצם החפצא של המצווה קיים גם קודם שבא הטעם, ויש לעיין טובא אם דבר זה הוא ג"כ במצוות דרבנן או רק במצוות דאורייתא. והנה הבית הלוי הוכיח הדבר מהא דהתורה נכתבה קודם בריאת העולם, ומ"מ נכתב בה לאכול פסח ומצה, ומוכח שמצוות פסח ומצה קיימו קודם יציאת מצרים. ולכא' לפי"ז יש להבין שהוא רק במצוות דאורייתא הכתובות בתורה, אך מצוות דרבנן לא היו קיימות כלל קודם טעמן, וכל החפצא של המצוה הוא מכח הטעם.

ולפי"ז הרי פשוט שהאבות לא הדליקו נרות חנוכה לדעת הבית הלוי, דמצוה דרבנן אינה קיימת קודם שבא הטעם, וכן הוא בכל מצוות דרבנן דלפי"ז האבות לא קיימו מצוות ד' כוסות בפסח וקריאת המגילה בפורים וכל כיו"ב. אך לדעת המבי"ט ודאי קיימו האבות גם מצוות דרבנן דגם בזה יש ענין לעשות זכר לנם שעתידי להיות.

והנה בגליון פרשת תולדות כתבנו להוכיח שהאבות קיימו מצוות בלא טעם מהא דקיימו עירובי תבשילין, והרי עירוב תבשילין הוא ביו"ט הסמוך לשבת ומבואר שקיימו האבות ימים טובים, והרי בכל הימים טובים לא היה שייד טעמם עדיין, שפסח הוא זכר ליצי"מ ושבעות זכר למתן תורה וסוכות זכר לענני הכבוד (ודוחק טובא לומר שקאי רק על יו"ט של ראש השנה). ומעתה הרי עירובי תבשילין הוא מצוה דרבנן ונמצא שקיימו אף מצוות דרבנן שאין שייד טעמן.

אך הביאור פשוט, דעיקר היו"ט הריחו מצוה דאורייתא וא"כ החפצא של היו"ט קיים אף קודם שבא טעמו כמש"כ הבית הלוי, ומעתה שפיר שייכא אף מצוות עירובי תבשילין, משום שמצוות עירובי תבשילין אן טעמה זכר ליציאת מצרים, אלא טעמה משום שמירת מצוות היו"ט, אלא שגוף היו"ט הוא זכירת יצי"מ, אך מאחר שגוף היו"ט קיים קודם מתן תורה, ממילא גם עירובי תבשילין שייד ביה דעירוב תבשילין טעמו הוא כדי לקיים שמירת יו"ט, ודוק היטב.

ע"כ מגליון הנ"ל.

ובזה נפשטא איבעת הרב ברוך מיללער שליט"א, כי ענין זה כבר נפתח בגדולים, והוא תלוי באשלי רברבי.

ואסיים בברכה, מאלקי המערכה, שיצליח מע"כ במלאכה, ברבייה והמשכה, וימשיך במפעליו ככה, עדי נזכה לחידוש המלוכה, למלכי בית דוד הנמשכה, בירושלים עיה"ק בתוכה, ע"י ביאת בן דוד שבכל יום נחכה, אמן ואמן.

ידידו,

יעקב הערשקאוויטש

הערות לגליון דמשק אליעזר וירא תשפ"ג

אל מעלת כבוד הרה"ג ותיק וחסיד, עושה חסד לאלפים, כש"ת

מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

מו"ל הגליון הנפלא "דמשק אליעזר"

הגליון הנפלא לפרשת וירא תשפ"ג הגיעני לנכון, והנני להעיר איזה הערות.

בעמוד ב', הובא קושיא בזה"ל: כתיב בפרשת וירא (בראשית כב, א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני, ודקדקו המפרשים למה תלה הכתוב הנסיון לאברהם אבינו יותר מאשר לבנו יצחק, והלא גם אצלו היה הדבר לנסיון גדול וקשה, שהי' עדיין איש צעיר לימים בן ל"ז שנים בלבד, והי' צריך לפשוט את צווארו לשחיטה, ולמות בחצי ימיו ע"י מיתת חרב ר"ל, ולמה לא הזכירו הכתוב כלל.

ובתי' א' כתב לתרץ בזה"ל: י"ל ע"ד שאמרו חכמינו ז"ל (בבא קמא נו.) דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ודון מינה ואוקי באתרא, שאם דיבר הכתוב מנסיון האב, אינו מן הנימוס להזכיר שגם לבנו היה נסיון, ע"כ.

וצ"ע ולא הבנתי התירוץ לנכון. אך זאת אני יודע הגמרא בקידושין דאין דרך ארץ לשלוח אב שיהא שליח לקדש לו אשה.

ולהלן שם באות י' הביא תירוץ מהרה"ח ר' דוב בער שווארץ ז"ל, והיינו ממש מה שכתב בעצמו לעיל באות ד'.

ובזה אצא ואומר שלום רב

ברוך מיללער

מאמר נפלא שקיבלנו מאת

הרה"ג ר' אברהם מייזעלס שליט"א

מח"ס מטבע שטבעו חכמים, שיגרא דלישנא, ועוד - מאנטריאל קאנאדע

פך שמן בחותמו של כה"ג מחג הסוכות / ארבעה מינים וניסוך המים בחנוכה / נבואת חגי על חנוכה / חג האסיף של הזית והשמן / מקור גמר החותם בזאת חנוכה

ושמיני עצרת, בפיוט המתחיל אורך כי עניתני שם נאמר "מנורה וחג חוק ושם מנעו לשמור, נתנני חלק שבעה ושמונה הלל לגמור, למנצח על השמינית מזמור קדוש" וכן להלן בזה הפיוט "מחומשים חלצו חמשים עד חג שלו" (הוא חג הסוכות) מצבא המלחמה באו בעשרים וחמשה בכסלו, וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב" - וכן ביוצר לשבת ראשון של חנוכה, בפיוט המתחיל אין צור חלק, שם נאמר, "פלגו לשבעה חלוצים, וקבעו שמונה מליצים, נגד שקודת נצים, ותקופת שנת קצים" ובמפורש דהשמונה מליצים דהיינו ימי חנוכה הם כנגד ח' ימי חג הסוכות שהוא לקצה צאת השנה.

גם ציין שם המפרש שכן כתוב בספר מכבים (ח"ב פרק א' פסוק ח' ט') ויחוגו חג לה' את שמונת הימים בשמחה כימי חג הסוכות בזכרם את רעותם לפני זמן מה בחג הסוכות בהרים ובמערות ותעו בשימון כבהמות שדה, ויקחו ענפי עץ עבות ובענפי הדר וכפות תמרים בדיהם, וישירו שיר ושבח והודיה לה' אשר נתן להם עזו ותשועה למהר את בית מקדשו, ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מידי שנה בשנה עכ"ל, וכן הוא מובא בספר החשמונאים (ח"ב ט' י') ואולם שם לא נזכר אלא ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים.

היוצא לנו מכל זה שבשנה ההוא לא עשו חג הסוכות שהיו טרודים במלחמתם מפני לוחציהם ויסתובבו בהרים ובמערות, וגם לא יכלו להקריב הקרבנות של התמיד והשבעים פרים בחג הסוכות וגם נתבטלו הקרבנות של שמיני עצרת, וכ"מ גם מרש"י (תהלים מ"ב ג') שכל עבודת המקדש נתבטל בימי מלכות יון, ובכן השלימו כל עבודת

איתא במדרש לחנוכה (אוצר מדרשים, ע' קצ"ג) משומד אחד בליעל תתני בן פחת שמו (הנזכר בדברי הימים) יעץ להיוונים עצות רעות על ישראל, ואמר להם מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש שכתוב בה להעלות נר תמיד, ועוד כתב להם בתורתם (קהלת י"א ב') תן חלק לשבעה וגם לשמונה שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן מאירות תמיד בבית המקדש, וגם לשמונה, ימי החג [הסוכות ושמיני עצרת] אין כל בריה יכולה להם, עמדו וטמאו כל השמנים, ולא נשתייר אלא פך אחד שהי' חתום בחותמו של כה"ג שלא הי' יודעים שהי' מונח תחת המזבח, ואותו רשע שהי' מן הנתנים השיא עצה להיוונים לבטל מהם גם התמיד, ושיבטלו ז' ימי החג גם שמיני עצרת.

באותה שעה אמר הקב"ה עלי אתם יועצים לעקור ז' נרות וח' ימי החג אני מביא עליכם ז' בני חשמונאי ויעקרו אתכם, וקובעים להם ח' ימי חנוכה על מפתלם של רשעים כנגד ח' ימי החג שאתם רוצים לבטל מבני, ועד עכשיו אתם אומרים כל מי שיוכיר את ה' ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי בשמונת ימי חנוכה, ועליהם אמר דוד המלך למנצח על השמינית.

ובספר ערוגת הבושם כ' שכל אגדה זו מקורו במדרש "וזהוהיר" בפ' בהעלותך ששם כתוב זה הלשון ומדרש שלם על חנוכה, וכל זה נזכר גם בשאלות של רב אחאי, ובס' חנוכת הבית מזכירו בשם ברייתא.

ואף גם ביוצר לשבת שני של חנוכה לאשכנזים נאמר דבר זה שהחנוכה שעשו החשמונאים שמונה ימים הי' תשלום למה שנתבטלו מלעשות שמונת ימי חג הסוכות

ימי החג לימי החנוכה, ובכללם לפלא שגם הביאו הארבעה מינים לבית המקדש וישירו בשיר ושבח והודיה לה' ויחוגו חג לה' כחג הסוכות.

ובספר ערוך השלחן ה' חנוכה (סי' תר"ע סק"ה) מביא דבר זה מספר החשמונאים ומיישב בזה קושיית הבית יוסף מדוע קבעו חנוכה שמונה ימים ולא שבעה, וכתב וז"ל לפי שע"י הגזירות בטלו אז מלהקריב בחג הסוכות העבר ובשמיני עצרת, ולכן לזכרון זה עשו שמונה ימים חנוכה, וממילא כשהראו להם מן השמים הנס של הדלקה הראום שהסכימו על ידם לעשות שמונה ימים עכ"ל.

וכעין זה מובא בסדר הדורות (תחילת מלכות החשמונאים) שכ' בשם מדרשים דלכך עשו ח' ימים חנוכה, יען דקודם לכן לא היו יכולים לעשות סוכות מפני לוחציהם, שברחו להרים ומערות ותעו בשימון.

ויתכן שעיקר הסיבה שהיוונים רצו דוקא לבטל את חג הסוכות, משום שבו מקריבים שבעים פרים וכמ"ש רש"י בפ' פנחס (כ"ט י"ח) שהם פוחתים והולכים והוא סימן כנגד ע' אומות עכו"ם שמתמעטים והולכים, ולכן רצו היוונים לבטל בזה החג כל עבודת המקדש והקרבת כדי שיוכלו להתגבר עליהם, וכלשון המדרש כי אם ישראל מקיימים אותי אין בריה יכולה להם.

ויש להוסיף בזה מש"כ באוהב ישראל [בליקוטים] לחנוכה, דמיום ז' של סוכות עד יום אחרון של חנוכה הוא שבעים יום, למעט כוחות דשבעים אומות דימים דומיא דפרי החג וכוונה אחת לשניהם. ע"ש.

ובכל זה נתיישב היטיב טעמא דב"ש בהדלקת נר חנוכה דפוחת והולך דומיא דפרי החג כי בשנה ההוא נתבטל כל הקרבנות ובכללו התמיד וע' פרים, וכל חגיגת החג העבירו חכמים ונדחה לימי חנוכה ואולי גם השלימו הקרבנות מה שנחסרו, ולכן לא חשו ב"ש להכלל של מעלין בקודש ואין מורידין.

ועוד זאת לקרא בגמ' שבת (כ"א ע"ב) אמר רבב"ח אר"י שני זקנים היו בצידון אחד עשה כדברי ב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורידין, ובשלה"ק (תושב"כ, כצאן יוסף) הקשה ע"ז הלא ב"ש במקום ב"ה אינו משנה, ולמה בכאן ניתן הבחירה זקן זה נהג כב"ש וזה

כב"ה, ומבאר באריכות עפ"י סוד, ובתוה"ד כ' סוד פרי החג המתמעטת ביום שמיני עצרת תה"י לכם, הרומז לעוה"ב שאז יתבטל הע' שרים שרמז להם ע' פרים ויהיו ישראל פר אחד איל אחד, וכן ביום ח' של נר חנוכה נשאר נר אחד, עיי"ש בפנים, – ולפי הנ"ל ניהא בפשטות שהוא המשך של חג הסוכות. ועיין בזה במ"ב סי' תרע"א סעיף ב' בבאור הלכה טעם נכון על מה שהרי"ף הביא דברי ר' יוחנן וטעם שני זקנים.

ארבעה מינים בחנוכה בהלל והודאה

והן עתה נלכה נא ונחזה לראות הפליאה השני' מה שכתוב בספר חשמונאים ובספר מכבים שהביאו לביהמ"ק בחנוכה הד' מינים "ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר ושבח והודיה לה' ", – ובס' מכבים כתב בלשון "ועל כן בענפי עץ עבות ובענפי הדר ובתמרים בידיהם הודו לאשר הצליחו בידם לטהר את מכונו".

ולכאורה ברא"י ראשונה נראה ונשמע שכל זה הי' תשלומין לחג הסוכות בד' מינים והלל והודאה, וכמ"ש בספר חשמונאים (ב' י') ויחוגו חג לה' שמונה ימים כימי חג הסוכות, ואולם כד מעיין היטיב פנימה ובלשון ברורה אין כאן לא סוכה ולא הישיבה שבה ולא ד' מינים שבלולב ולא נזכר בדבריהם כל הארבעה מינים, וכאן חסר שתיים האתרוג והדסים ובמכבים חסר הערבות וכנראה שבעיקר הביאו אותם לאות שמחה ונצחון ולקחו מאלו המינים כמשאה"כ ולקחתם לכם פרי עץ הדר וכו' ושמתם לפני ה' אלוקיכם, וידוע מ"ש החינוך מצוה שכ"ד שאלו הד' מינים מצד הטבע כולם משמחי לב רואיהם, גם הרמב"ם כ' שלקחת אלו הצמחים לשמח בהם בעיקר בשמחת אסיפת הפירות והיקב מפני שכל אלו הם חלק היפה מכל הפירות, אתרוג בפירות, הדס בבשמים, לולב באילנות, וערבה בדשאים, והרוקח קורא את הלולב המלך של כל האילנות – ולא רצו החכמים שיביאו כל הד' מינים לאחר זמנו, ומכ"ש לדעת האומר שעוברין על כל תוסף אם מתכוין לשם מצוה גם שלא בזמנם.

ודבר זה ליקח מאלו המינים שהם עיקרי הפירות לאות שמחה ונצחון, תמצא גם כשהעלו הארון בימי דוד אה"כ

העולם, שכל זמן שהנרות דולקות היו האומות מתכבשים, ומיום שכבו הנרות נתגברו, ע"כ. מזה תראה ותתבונן גודל הקשר של ע' פרים שהם כנגד ע' אומות עם המנורה והנרות.

ניסוך המים ושמחת בית השואבה בחנוכה

בספר חשמונאים ח"ב פרק א' נכתב אגרת שכתבו חכמי ירושלים ליהודים אשר במצרים, וכך כתוב! אנשי יהודה וירושלים והזקנים לאריסטובלוס אומן המלך תלמי ממטה הכהנים המשוחים, וליהודים אשר במצרים, שלום וישע

הננו מברכים את ה' אלקינו אשר הציל את נפשינו מצרה גדולה להתייצב לפני מלך אדיר ונורא, כי הוריש ה' אויבינו מעירנו הקדושה ופיצם בגבולי ארץ פרס, ועתה כי יש את נפשינו לחוג את יום חנוכה המזבח בעשרים וחמש לחודש כסלו, לא חדלנו מהודיע אתכם לחוג אותו עמנו, וחגותם אותו כימי חג הסוכות וכו'.

כי כאשר הוגלו אבותינו ארצה פרס לקחו הכהנים הקדושים את האש בסתר מעל המזבח, ויטמנו אותה בשוחה עמוקה ויבשה לשומרה ולא ידע איש את מקומה, ויהי מקץ ימים רבים בנטות ה' את חסדו עלינו, והמלך שלח את נחמיה ירושלימה, ויקח מבני הכהנים אשר טמנו את האש וישלחם לבקשה, אולם כאשר הוגד לנו לא מצאו את האש כי אם מים עבים (קפואים) מצאו תחתיה, ויצו נחמיה הכהן לשאוב את המים ולהביאם, ויהי בהקריבם את קורבן ה', ויצו אותם לזרוק מן המים על העצים ועל הקורבן אשר על המזבח, ויעשו כן, אחרי כלותם והשמש יצאה על הארץ והעבים נפוצו, והנה אש אלקים מתלקחת בקורבן, וישתומם כל העם מסביב, ככלותם להתחנן וישירו הכהנים בהלל והודות לה', ויהי כי אוכל הקורבן, ויצו נחמיה לצקת את המים הנותרים על הרצפה, ותלהט להבה ותבלע אותה האש מעל המזבח – וכו', ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מידי שנה בשנה – עד כאן חלק מהאגרת, והן עתה כי תראה מה שאירע הנס הגדולה כי שלח השי"ת מן השמים אש מתלקחת על הקרבן והמים נתהפכו לאש, מזה נראה שהמה התחילו בזה להשלים מה שחסרו בניסוך המים מחג הסוכות, והתפללו לה' שיעשה רצונם לקבל עבודתם, ושמע ה' לקול זעקתם להקטיר אשה לה'

(שמואל ב' פ"ו) ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' בכל עצי ברושים וכו' ובמנענעים ובצלצלים, ובמדרש במדבר רבה פ"ד כתב ובמנענעים זו לולב שאדם מנענע בו ומי שיש בידו לולב ומי שיש בידו תוף וכלי שירו וכו', והיות שלא ה' בידם לשמוח בימי החג בעת אסיפת התבואות ופירות האילן לבית וחסר להם שמחת החג, שמע"צ ושמחת תורה לכן השלימו עתה בחנוכה בשיר ושבה, והלל והודאה, ועוד זאת ביותר שהן עתה בחנוכה נשלם האסיף של כל הפירות ובכללו מיסוק הזיתים והשמן שעונותו הוא בחנוכה כשמסתיים הסתיו של תקופת תשרי, כאשר תראה להלן במאמר, ונתבאר באורך, ולכן לקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו בשמחה טוב לבב בהלל והודאה.

הקשר שבין סוכות לחנוכה נמצא כתוב הדר בדברי רוקח ריש ה' חנוכה (ס" רכ"ה) סמך שמן נרות לסוכות, מה סוכות שמונה ימים אף חנוכה שמונה ימים וגומר את ההלל, וכ"כ בבעה"ט (ויקרא כ"ד ב') ויקחו אליך שמן זית, סמך שמן זית לסוכה לומר שגומרין הלל כל שמונת ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל שמונת ימי החג.

ועוד זאת כתב בשבולי הלקט (ענין חנוכה, ס" קפ"ה) וז"ל מצאתי בטעמי ר' יהודה החסיד זצ"ל טעמייהו דב"ש דאמרי גבי חנוכה פוחת והולך כנגד פרי החג, שכן מצינו רמז לחנוכה אחר סוכות בפרשת אמור אל הכהנים לאחר פרשת החג, כתוב ויקחו אליך שמן זית זך ע"כ. וכוונתו כדברי הרוקח ובעה"ט הנ"ל, והוא כעין אשר אמרנו מקודם ההמשך של השבעים פרים לימי החנוכה.

וראה דבר נפלא שבפסיקתא (פיסקא ב') איתא למה קורין הלל בחנוכה, מפני שכתוב (במזמורי הלל) אל ה' ויאר לנו [אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח].

וכדאי להעתיק בזה מה שכתב בשפת אמת (לשנת תרמ"א) שחנוכה הוא הארה מחג הסוכות, ופירש רמז בפסוק אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, שהם בחינת חנוכה ופורים, שהקרנות אינם גוף המזבח רק הארות המתפשטים, והם בחינת חנוכה ופורים, והבן, עכ"ל.

ומה נפלא הדבר מה דאיתא בילקוט שמעוני (מלכים ס" קפה) עה"פ ויעש את מנורת הזהב עשר, בזה"ל וכל מנורה היו בה שבעה נרות, הרי שבעים כנגד שבעים אומות

ריח ניחוח.

ודבר זה מובא גם ביוסיפון פ"כ, ובסופו כ' ואש קדושה לא מצאו, ויצעקו אל ה' ויקראו אליו, ותצא אש מן האבנים אשר על המזבח, ויערכו עצים עליה ויקטירו את זבחם, ויהי האש על המזבח עד הגולה השלישית, ויעשו חנוכת המזבח בכ"ה בכסלו, וידליקו את נרות המערכה על מגורת ה', ויהללו את ה' במקרא ההלל שמונת ימים, ע"כ.

והן עתה צריך ביאור ובירור על מה שכתוב באיגרת שה' אש שרוי' על גבי המזבח הלא בגמרא יומא (כ"א ע"ב) איתא חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן ארון וכרובים, אש ושכינה ורוחה"ק ואורים ותומים, וא"כ הלא חסרה האש מע"ג המזבח בומניהם, והיאך כתבו שה' אש שמה וטמנו אותה בסתר, ואולם לסוף אמרין שם על האש מיהוה הוה סיועי לא מסייעא, אולם כנראה כי אחרי שזכו לגדול הנס של חנוכה על ידי כהניך הקדושים זכו גם לזה שממרום שלח אש לקבל קרבנם ומחמים נעשה אש.

ורא' לזה כי לפי הגמ' ה' חסר בבית שני גם השכינה, וכאשר תחפש במטמונים בכתובים בנבואת חגי הנביא, אמר הכתוב (חגי ב' ו-ז) כי כה אמר ה' צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ את הים ואת החרבה ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר ה' צבאות.

ורש"י בפירושו כתב, עוד אחת מעט, משתכלה מלכות פרס זו המושלת, עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכות יון ומעט יהא זמן ממשלתה.

ואני מרעיש בנסים הנעשים לבני חשמונאי את השמים ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת כסף וזהב. – הרי שלך לפניך שהגם שעד הנס חסרה בו השראת השכינה בבית שני, אבל עתה אני מרעיש בנסים הנעשים לבני חשמונאי, ויבינו ששכינתי שורה בבית זה, דהיינו כי חזרה השכינה וגם האש של מעלה להיות שרוי' ביניהם.

היום אשר יוסד היכל ה'

ומידי דברי בנבואת חגי על העתיד, וכנראה מדברי רש"י שנבואתו מדברת מהנסים הנעשים לבני חשמונאי, הן

עתה תבין ותשכיל ביותר דברים הנחמדים חידוש שחידשה הרה"ג רבי יעקב עמדין ז"ל בספרו מור וקציעה סי' תרע"ע שהביא טעם חדש לשמו של חנוכה, כי נבואת חגי היתה בעשרים וארבעה לתשיעי בשנת שנים לדריוש היה דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר – ואמר לבנ"י (חגי ב' י"ח) שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים וארבעה לתשיעי למן היום אשר יוסד היכל ה' שימו לבבכם, העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך.

ע"ז כתב היעב"ץ וז"ל בטעם שם חנוכה נראה לי דבר חדש בעז"ה שנקרא כן על שם חינוך ההיכל שה' בזמן הזה בימי חגי הנביא בכתוב בנבואתו, שבעשרים וארבעה לתשעה שהוא כסלו הוסד, ולמחרתו חינוכו בהקרבה, ובהדלקה מבערב שאין מחנכין המגורה אלא בין הערבים, וע"ש חנוכת המזבח נקראים ימי נס הנרות שאירע באותו פרק חנוכה, ויש מכאן סעד גדול למה שנהגו לעשות סעודות ולהרבות קצת שמחה, ועם זה אני מיישב ג"כ קושיות הב"י וכו' וזה נכון מאוד עם שלא שיערוהו הקדמונים עכ"ל,

וזה עולה יפה עם מה שרש"י מבאר שנבואת חגי מדברת מנס חנוכה של החשמונאים, וראה נא בנבואתו כי קרא בשם ליום הזה "היום אשר יוסד היכל ה' " ע"ש חנוכת המזבח, ולפי זה מובן על מה שקורין בימי חנוכה בפרשת נשיאים וזאת חנוכת המזבח כי המשתה והשמחה הוא גם על חנוכת מזבח חדש בעת הקמת הבית שני, והמשך תיקון המזבח בימי החשמונאים.

חג האסיף של עצי הזית והשמן הוא בחנוכה

בתוך נבואת חגי נאמר "ועץ הזית לא נשא" וברד"ק שם, כי עצי הזית זמנו במרחשון ובכסליו לשאת פרו, דהיינו שעונת הזית הוא האחרונה מכל שבעת המינים, ומיסוק הזיתים ודריכת השמן בבית הבד נסתיימה בסוף חודש התשיעי שהם ימי חנוכה, וגם עוד היום ידוע בערי הארץ בשדה הזיתים שזהו זמן עונתו, דהיינו כשם שחג הסוכות הוא חג האסיף של תבואת השדה והיקב כך חג החנוכה הוא חג האסיף של עצי הזית ושל השמן, ולכן מובן כשאמר הפסוק חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנד ומיקבך לא הזכיר "ויצהרך" כי זה אינו

השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפילה], כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה אחרת עשן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לעבודת כוכבים.

ועתה אם תאזין ותקשיב תשכיל ותבין האם אין זמנים ועונות שוים לחג המאורות של גם חנוכה, ואולי שהשמונה ימים הראשונים שעשן בסופו לימים טובים הן המה השמונה ימי חג הסוכות ושמיני עצרת, וחג בשניהם גם סוכות וגם חנוכה, וזה ה' פועל הדמיוני לדורות הבאים לבניו אחריו.

בכ"ה בכסלו נגמר מלאכת המשכן

איתא בילקוט שמעוני מלכים (רמז קפ"ד) אמר ר' חנניא בכ"ה בכסלו נגמר מלאכת המשכן, ועשה מקופל עד אחד בניסן, כמו שכתוב ביום החודש הראשון באחד לחודש תקים את משכן אוהל מועד, והקב"ה חשב לערב שמחת המשכן בחודש שנו"ל בו יצחק, ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שילם לו הקב"ה, חנוכה חשמונאי, ע"כ, ומדרש זה הובא גם במגן אברהם, ובערוך השלחן מביא זה המדרש כסמך לשמונת ימי חנוכה, וכתב שלכן עשו בחנוכה כמו בחנוכה המשכן שהיו שבעת ימי המילואים וביום השמיני היה גמר התחלת העבודה במשכן ע"י אהרן ובניו כמבואר בתורה.

וידוע דברי הגר"א (שה"ש א' ד') שמבאר גמר מלאכת המשכן על חנוכה, ומפרש כך, הציווי לבניי על מלאכת המשכן נאמר למחרת יוה"כ כשירד משה מן ההר, ויקהל את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם, אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם כמ"ש רש"י בשם חזו"ל, ובי"א בתשרי למחרת יוה"כ צוה משה את בניי להביא נדבת המשכן, ובי"ב ובי"ג בו הביאו ישראל את נדבותיהם (בבוקר בבוקר) וביום י"ד קיבל משה מהם את הנדבה, וביום ט"ו בחג הסוכות החלו בבנין המשכן ואז גם חזרו ענני הכבוד שהסתלקה אחר חטא העגל, ומלאכת המשכן ארכה כשבועים ושנים יום מ"א בתשרי עד כ"ד בכסלו, ובכ"ה יש קשר חזק ואדיר בין חג הסוכות לחג החנוכה בחנוכה המשכן והמזבח, והבן,

נגמר ונאסף עד חנוכה, וביאורו וטעמו בעומק דבר כי בחנוכה מסתיים הסתיו של תקופת תשרי ונכנס לתקופה חדשה, ימי החורף, תקופת טבת, ומעתה הימים מתארכים ונקראת בדברי חזו"ל קץ התקופה, כדאיתא במדרש ב"ר פכ"ב עה"פ ויהי מקץ הימים, לרבי אליעזר דבתשרי נברא העולם עשה הבל קיים מן החג ועד החנוכה, ופירש הרד"ל שהוא הזמן שכלים מותר הספיחים מן השדה, ומציין להרמב"ם ה' שמוטה ויובל פ"ד ה"ו [ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך ספיחין מותרין], ובעין יוסף שם כ' ומקץ ימים משמע בסוף זמן והיינו חנוכה שאז הזמן משתנה ונכנס עיקר הסתיו, גם בילקוט שמעוני פ' כי תבא (רמז תתקל"ח) נאמר, כי תכלה לעשר, יכול בחנוכה, נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ מה קץ האמור להלן רגל, אף קץ האמור כאן רגל.

ואף גם כדאי להעתיק בזה לשון המדרש (ב"ר פ"ו ה') הנותן בים דרך מעצרת ועד החג, ובמים עזים נתיבה מן החג ועד החנוכה, גם בגמ' פסחים נג ע"א, בגרונת עד חנוכה, ע"ש.

ובכל מה שנתבאר כי בחנוכה הוא הסיום של אסיפת כל התבואות ויקב גם הזית והשמן והסתיו עבר והחורף הגיע מעתה בתקופת טבת, בזה מובן היטב ונכון מה שנשנה במס' ביכורים (פ"א מ"ו) הקונה שתי אילנות בתוך של חבירו וכו' ר"י אומר מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא, ריב"ב אומר מביא וקורא, הרי שלך לפניך כי עד החנוכה עדיין ניתן להביא ביכורים, כי אז נסתיים האסיף של כל הפירות ובכללו מיסוק הזיתים, ולכן עיקר החג בנס המגורה שזכינו לאורה, שלא מצאו אלא פך אחד של שמן בחותמו של כה"ג, ולא ה' בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו גם והדליקו שמונה ימים, ולכן קבעו חכמים לעשותו יום טוב בהלל והודאה לשמונת ימים, ולהיות מוסיף והולך בהדלקת הנרות.

דומה לזה מצינו בגמרא שגם אדם הראשון עשה אותו זה הזמן של תקופת טבת ליום טוב, וכן איתא בגמ' ע"ז (ח' ע"א) ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן

פך שמו של כה"ג תלוי בסוכתו לנוי בשנה ההוא

בס' רמזי אלול להרה"ג מו"ה שלמה דאמיניץ זצ"ל (מח"ס עולות של היום, ועוד, הסתופף בצל הקודש של הרה"ק משינאווע זי"ע, זקינו הרה"ק בעל עולת שבת על קבלה, בהסכמות, צאנו, דינוב, זידושוב, קאמארנא, זי"ע) כתב בספרו דבר נחמד ונעים, וכן כתב, בגמ' כשנכנסו היוונים בהיכל טמאו כל השמנים בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כה"ג ולא הי' בו אלא להדליק יום אחד, ובתוס' העלו, שהי' מונח בחותם בקרקע שלא הסימו הכלי ע"ש.

מעולם לא הבנתי דעתו של כה"ג שהי' לו פך שמן טמון בקרקע למה עשה זאת, אם שידע מראש מהיוונים שיכניסו להיכל ויטמאו כל השמנים הי' לו לעשות פעולה יתירה להכין בקרקע שמן על ח' ימים להיות שהות למצוא שמן טהור, – מתוך הלחץ זו הדחק יהי' לי לאחיעזר מה שמוכא בספה"ק שימי אלול וגמר החתימה עם מסירת הפתקין נמשכים ועולים עד זאת חנוכה, ופועלים בימי חנוכה כיום הזכרון לעורר פקידת עקרות, וכתקיעת שופר להביא ישועה ורחמים, והמה התולדות מאבות מלאכות ועבודת של ימים הנוראים.

וכלפי שאמרו חכז"ל שהיו תולין כוסות שמנים ויינות לנוי סוכה, ואף גם זאת ידענו שחסידים ואנשי מעשה מטמינים השמן מנוי סוכה למצות הדלקת נר חנוכה לכן בוודאי מודים כי גם הכה"ג שהוא משרידי עם רגיל הי' להטמין פך שמן מנוי סוכה שלו, המה מימי החתימה ומסירת הפתקין, ולזכר זה הי' חתום הפך שמן בחותמו לסימן כי הפך הזה מנוי סוכה ומיום החותם בא, וביום גמר החותם שהוא אחרי כלות החודש כסלו יפתח, והיינו דאמרו, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, כי יותר מפך זה לא הי' לו לכה"ג שהי' מונח בחותמו, לזכר החותם בימי שמונה ודו"ק, והוא חידוש נאה, ולהוסיף כי הי' צריך להיות שמן זית זך הראוי להדלקת הנרות, וגם מרוב קדושתו הרגיש מה שיביא תועלת להעשות גם עי"ז, ומשמיא אחשבי, והבן.

והנה להרחיב הדבר בפך של שמן בחותמו של כה"ג, מש"כ בתוס' שהי' מונח בחותם בקרקע שלא הסימו הכלי, באמת כך כתב במדרש לחנוכה שמצאו הפך של שמן שהי' מונח תחת המזבח, וגם בלשון היוצר לשבת

שני של חנוכה נאמר "וחנכו וכבדו את היכל להעלות נרות באומן, כחפשו ומצאו בשיתין (ביסודות המזבח)" פך שיט נטמן להטמן כי אם אסוך שמן, זיהרו מצאו לימים שמונה קבע לשקדוני (אורות של אותו פך סיפק להם ע"י נס, לשקדני, היינו לצדיקים וחסידים ששוקדים על דבריך), קבעו לכן הימים האלה לדורות עדני, להזכיר גבורות ולהודות ולהלל לה'."

וכאשר הביאנו מס' חשמונאים שגם האש של המזבח שנתהוה למים קפואים טמנו אותה בסתר ביסודות המזבח, אולי היו שניהם האש והפך של שמן סמוכים שמה בקרקע שבתחת המזבח, וכשחיפשו אחרי האש ומצאו מים, באותו העת (הכן שם) מצאו את פך השמן שהטמין הכהן גדול.

ואולי אפשר ליישב בזה מפני מה עשה הי' ככה שלא נשמר אש הקודש שהי' טמון תחת המזבח ונתהוה למים, כי בהיות שהי' סמוך לפך השמן וחס הקב"ה על השמן שלא יתחסר ויהא נימוח ע"י האש, ע"כ נכבה ונתהוה למים, גם עשו בו ניסוך המים בחנוכה ואח"כ נעשה נס ואש מתלקחת על קרבנם לריח ניחוח לה'.

ובאותו ענין כדאי להעתיק דבר חדש הנמצא כתוב בקונטרס אחרון לס' מחזיק ברכה להחיד"א (או"ח סי' תר"ע) בשם הס' כף ונקי שכ' בענינו של פך, יש לתמוה מה ראה לזה כהן גדול, ועוד אמאי לא הצניע כלי יותר גדול, ותרין שהי' מנהגם להניח השמן בצלוחיות קטנות, בכל צלוחית שיעור הדלקת לילה אחד, וכולם חתומות בחותם

* וכיהודא ועוד לקרא, הן עתה חשבתי פרפרת נאה בהוספה נכבדת, על מה שהבאתי מלשון היוצר שמצאו הפך של שמן מונח תחת יסודות המזבח, ולכאורה מדוע גנזו הכהן גדול דוקא במקום הזה, ומה לשמן אצל המזבח. ואולם מובן הדבר לפי מה שכ' הש"ך עה"ת עה"פ ויותר יעקב לבדו, אל תקרי לבדו אלא לכדו, מאין בא לו הכד, כשיעקב שם האבנים מראשותיו והשכים בבוקר ומצאן אבן אחת, ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה, וחזר הכד ונתמלא, אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה. ובברכת שמואל פ' מקץ הוסיף, שגם אותו הפך נתגלה ג"כ לבני חשמונאי, שהיה חתום בחותמו של כה"ג. והנה מהאבן הזאת עשה המצבה למזבח, וכנראה מזה למד הכהן שזהו המקום המשומר ביותר להניח הפך אצל יסוד המזבח, כמו הנס שנעשה ליעקב אבינו, ואף גם שם נתמלא הכד של שמן מחדש, והוא רמז נפלא על יסוד הנס של חנוכה.

הקדשים, ומוסיף שאותו הפך טהור מבטא את היחודיות של עם ישראל, החתימה של כה"ג, השמירה על הטהרה, היסוד של חנוכה הוא הנצחון שבו מתוך הטהרה וקדושה הבא מכוח פך השמן הטהור, וזה הדבר הגדול ביותר שהי' במלחמת החשמונאים, ע"כ.

גמר החותם בזאת חנוכה

המקורים היחודים לגמר החתימה בחנוכה, הלא המה כידוע בס' בת עין בשם כתבי האריז"ל, ובס' ליקוטי מהרי"ל בדרוש לחנוכה, ובס' דברים נחמדים להבני יששכר לחנוכה, ובשער יששכר (מאמר ימי אורה), גם בס' בני בנימין דרושים לחנוכה מביא ששמע מהרה"ק ר"ד מדינוב זצ"ל ששמע מאביו הבני"ש זי"ע אשר מר"ח אלול עד חנוכה מאיר ברקיע כעין תבנית יד הפשוטה לקבל אותם שנדחו מלשוב בעשי"ת ומתקבלת תשובתם עד חנוכה, והוסיף הרה"ק ר"ד מדינוב שלדעתו אין היד עוברת עד זאת חנוכה ועד בכלל, והדברים ידועים וא"צ להאריך.

ואך להוסיף בדרך אפשר לפי מה שלקטנו בתחילתו מהמדרשים והיוצרות שבשנה ההוא נתבטל בחג הסוכות כל הקרבנות והד' מינים, ובחנוכה כשנצחו החשמונאים עשו שמונת ימי חנוכה תמורת שמונת ימי החג סוכות ושמיני עצרת, ממילא הוי יום אחרון של חנוכה כמו יום שמיני עצרת ושמחת תורה, ממילא פעלו הכהנים הקדושים והחשמונאים להמשיך את גמר החותם ולהעבירו משמיני עצרת ועד זאת חנוכה, ומאז והלאה נתקבל בשמי עליון שישאר זה הזמן על כל הדורות לטובה ולברכה ולגמר החותם לשנה טובה ומבורכת אכיה"ר או"א.

הכהן הגדול, ולוקחים צלוחית בכל לילה להדלקה, וכשבאו היוונים טימאו כולם, ונעלם פך זה מהם בהשגחה אלקית, והוסיף הכף ונקי ששוב מצא בס' תבנית היכל (ס"ג פ"ג) כדבריו שכך היו נוהגים, ושיבחו החיד"א, ע"ש,

ובספר ברכת אברהם לחנוכה מביאו והוסיף בזה לפרש הלשון "ומנותר קנקנים נעשה לשושנים" דהיינו שזה הפך נותר מהרבה קנקנים שהיו בהיכל שכולם נטמאו חוץ מזה האחד שנשאר טהור, אף גם הביא לחידוש ממדרש הביאור, ויקחו אליך שמן זית זך, שיהי' חותמך עליו, או חותמו של כה"ג.

ולפי מה שכתבנו מהמדרש שהפך של שמן הי' מונח וטמון תחת יסודות המזבח מובן הדבר מפני מה לא הצניע הכהן יותר מפך אחד שידע והבין שכוח הטומאה של היוונים מתגברת ומי יודע מה יולד יום ע"כ חיפש ומצא מקום המשומר ביותר כדי להטמין פך אחד שמן זית טהור לרמוז על קיום כלל ישראל וכמו נר לאחד נר למאה, ע"כ הניחו במקום מצומצם תחת יסודות המזבח, מקום מיוחד שיוכל לקלוט פך אחד זך ונקי שלא יוכל היוונים לשלוט עליו, ובזה הציל קדושתן של כל ישראל.

ובמהר"ל (נר מצוה ח"ב) ביאר זה הענין, דאותו הפך הי' נבדל במעלתו משאר שמנים, שהיתה קדושתו יתירה עליהם בבחינת קודש הקדשים, לפי שהי' בחותמו ובהסתתר של כה"ג, וכה"ג הי' בבחינה זו של קדשי קדשים, ובשביל זה לא יכלו היוונים לשלוט על אותו פך קטן, דכיון דכוח טומאתם לא הי' אלא לעומת קדושת ההיכל, אבל על חלק קודש הקדשים שבהיכל לא יכלו לפיכך נותר הפך ההוא בטהרתו שהי' בחינת קודש

ויש להוסיף דבר נאה ומתקבל:

כי שורש התיבה 'חנוכה' נזכרו בתנ"ך סך הכל ח' פעמים, ז' פעמים 'חנוכה', ופעם אחת לעשות 'חנוכה' ושמחה, רמז נאה לשמונת ימי חנוכה. ואולי אפשר בזה הפסוק להסמיק כמקור ללשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג שקורא שמונת ימי חנוכה 'ימי שמחה והלל', והבן.

וכיהודה ועוד לקרא, כי גם בש"ס נזכר חנוכה ח' פעמים במשנה, ואלו הן: בכורים פ"א מ"ז – ר"ה פ"א מ"ג – תענית פ"ב מ"ו – מגילה פ"ג מ"ד – מ"ו – מו"ק פ"ג מ"ט – ב"ק פ"ז מ"ז – מדות פ"א מ"ו, בני חשמונאי, רמז לח' ימי חנוכה. ואף גם נזכרו ב"פ ברע"ב תענית פ"ד מ"ו – שביעית פ"ט מ"ח.

ישוב על השאלה למה אין עושין פשרה במחלוקת בית שמאי ובית הילל בהדלקת נרות חנוכה / ובענין אם משיח יבוא באמצע ימי חנוכה אם יחליפו סדר מנין הנרות לעשות כפי שיטת בית שמאי / וכמה ישובים לקושיית הבית יוסף

בעזרת השי"ת

יום ב' מקץ ד' דחנוכה תשפ"א לפ"ק

אל מעלת כבוד ידידי הרה"ח

מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפפֿלער שליט"א

אחדשה"ט באהבה.

הנה כבר השבתי לך כמה אופנים על השאלה למה אין עושין פשרה במחלוקת בית שמאי ובית הילל בהדלקת נרות חנוכה, והאמת אגיד כי מתחילה בעת שהגדת השאלה חשבתי שהוא רק לבדיחותא בעלמא, וליתר שאת אמרתי לך כמה אופנים ליישבו. אבל כעת ראיתי שיש דברים בגו, והוא לאחר שמצאתי בספר **שער יששכר** (לחנוכה, מאמרי חדשי כסליו טבת, מאמר ימי אורה אות ע') מהגה"צ בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל, שסיפר מה שמע מזקינו השם שלמה ממונקאטש זצ"ל בילדותו, ולפי דבריו שפיר להבין שאלה כזאת, דהנה זה לשונו שם:

כד הוינא טליא בילדותי בסטריזוב, שמעתי מכ"ק **אאזמו"ר הגה"ק זצ"ל** מפה הקהילה [בעל שם שלמה], שאמר בימי החנוכה, **לאשר כי לעתיד יהיה ההלכה כבית שמאי**, כנודע בספרים הק' בסוד מעלת הזהב על הכסף, ועל כל פנים שיטת בית הלל להלכה בודאי לא יתבטל גם כן, **על כרחך שאז יעשו כדעת שניהם בנר חנוכה, להיות פוחת והולך [כב"ש] ומוסיף והולך [כבית הלל]**, ומה שהגיד אז בזה יותר, לא ידעתי בזכרוני.

ועל כל פנים לפי זה, **ידליקו אז בכל לילה מח' לילות ט' נרות**, היינו בליל א' כדעת בית הלל נר אחד, וכדעת בית שמאי ח', ושניהם יחד עולה ט'. ובלייל ב' [ידליקו] ב' נרות כדעת בית הלל, וז' [נרות] כדעת בית שמאי גם כן [סך הכל] ט' [נרות], וכן בכל לילה [ידליקו] ט' [נרות] לפי החשבון.

ורמז שפיר לאות ט', על פי מה שכתב הרוקח שעל אות ט' [בפסוק] וירא אלקים את האור כי טו"ב יש ד' תגין עיי"ש ובבני יששכר (מאמר אור תורה אות ח'), עכ"פ יש בזה רמז מהאור כי טוב באות ט', והוא אור הגנוז דנר חנוכה שיתגלה בטובו לעתיד ב"ב. רשמתי למזכרת, ועוד לאלוק מילין בעזרתו ית"ש, עכ"ל המנחת אלעזר שם.

והנה לפי זה בקל יתיישב גם השאלה בענין **אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה כיצד ינהגו**, האם יעברו באמצע ימי החנוכה להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי בית שמאי, והאם יתחילו משמונה. דלפי הנ"ל שלעתיד ידליקו כב' השיטות, שפיר יש לומר שגם בבואו באמצע ימי החנוכה, א"כ מאז והלאה ידליקו ט' נרות בכל לילה, לצאת ידי ב' השיטות.

ויונעם ביותר לפי דברי **הביאור הלכה** (סי' תרע"א ס"ג ד"ה ויש אומרים) שציין לך אחד במכתב, שכתב דיש לומר בדעת הרי"ף, דמחלוקת ב"ש וב"ה בנרות חנוכה לא נכנס בכלל מה דקי"ל בעלמא דהלכה כב"ה בדינא, אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא וכו', עיי"ש. וא"כ שפיר יש לומר דינהגו כדעת שניהם, וידליקו בכל לילה ט' נרות.

ואגב יאמר, דלכאורה כוונת השם שלמה ממונקאטש להדליק כל אחד **במנורה מיוחדת**, כדי שיהיה ניכר הימים היוצאין ומעלין בקודש ולא מורידין במנורת בית הילל, וכן הימים הנכנסין ופרי החג במנורת בית שמאי, אבל אם ידליק במנורה אחת ט' נרות, לא יהיה שום היכר, ויחשוב הרואה שכך בני אדם יש בבית והוא מן המהדרין

לחוד, ולא מן המהדרין מן המהדרין (עי' תוס' שבת כא: ד"ה והמהדרין). [וכן מדויק גם לשון השער יששכר לכשתדקדק בלשונו].

*

ואם חומה הוא נבנה עליה טירת כסף, ליישב בזה גם מה שנדחקו **במפרשים**² למה לא תיקנו ספיקא דיומא בחנוכה, ועיין בספר **ערבי נחל** (ס"פ ויחי בדרוש לחנוכה) שכתב וז"ל: וראיתי בספר תולדות יעקב יוסף שכתב, דלכאורה יש לתרץ זאת [קושית הב"] עם מה שהקשה עוד, מדוע לא תיקנו תשעה ימים משום ספיקא דיומא כמו בכל המועדים. וא"כ י"ל, דקושיא חדא מיתרצא בחברתה, דבאמת לא היה ראוי לתקן רק שבעה ימים, אלא שתיקנו שמנה ימים משום ספיקא דיומא וכו', עכ"ל.

אבל ראה זה פלא **במנחת חינוך** (מצוה ש"א אות ו') שחידש כי בזמן שקידשו ע"פ הראייה עשו חנוכה תשעה ימים, ושכן יעשו לעתיד, משא"כ בזמנינו דבקיין בקביעא דירחא לא חששו כל כך על דרבנן, וז"ל: והנה דינים אלו משום ספיקא דיומא עבדינן כאבותינו שני ימים היינו ביום טוב דאורייתא, אבל בדרבנן כגון חנוכה, בודאי בזמן שהיו מקדשין על פי הראייה והיו שלוחין יוצאין על חנוכה כמבואר בש"ס דראש השנה שם, ובמקום שלא היו מגיעין בודאי עבדינן תשעה ימים, ואף שהוא ספק דרבנן, מכל מקום כיון דאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה א"כ הוי תשיעי חנוכה, ואם יום התשיעי אינו חנוכה הוי יום הראשון חנוכה, ואי אמרינן ספיקא דרבנן ולקולא א"כ לא יהיה לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי כי מאי חזית, ובאמת ביום הראשון או יום התשיעי בודאי הוא חנוכה, וא"כ הוי ליה איקבע איסורא ועבדינן לחומרא לכאן ולכאן ועבדינן תרי יומי, וגם מיעקרא תקנת חז"ל אצלם, וזה פשוט. ועיין משנה למלך פ"א ממגילה וחנוכה ה"א מה שכתב בשם הר"ן (מגילה ב. מדפי הר"ף) ויש להאריך בזה. אך האידנא דאנחנו בקיאים [בקביעות] רק משום מנהג אבותינו דשלחו מתם וכו', ועל דרבנן לא חששו כל כך על כן אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה. **אבל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו**

² עיין בשלטי גבורים על הגהות המרדכי (שבת פ"ב אות ג'), שהביא הקושיא בשם בעל העתים, וז"ל: ועוד כתב, למה אין עושין ט' ימים מספק כמו בחג הסוכות, והטעם לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כ"כ, ארחות חיים, עכ"ל.

ועיין עוד בכנסת הגדולה (הגהות הטור, אות י"א), שכתב וז"ל: מפני מה לא תקנו חנוכה תשעה ימים, מפני שהיא מדרבנן. הרד"א ז"ל. אמר המאסף: ולי אין צורך לזה, דבשלמא בחג הפסח ובחג הסוכות ובשאר מועדים, אנו עושים יום אחר מספק דיש לחוש לאיסורא שמא היום קדש ואנו נוהגים בו חול. **אבל בחנוכה שאין הטעם אלא להזכיר הנס שנעשה בזמן ההוא שהדליקו בצלוחית ההיא שמנה ימים, אין צורך להוסיף אחר**, עכ"ל.

³ ואח"כ סתר שם תירוץ זה, דאי משום ספיקא דיומא תיקנו שמונה ימים, היה ראוי שיתחיל חנוכה מן יום השני מעת שהתחיל הנס, דהיינו מכ"ו בכסלו, רק שיומשך אח"כ בסופו עוד יום אחד משום ספיקא דיומא כמו בכל המועדים, שמתחיל פסח בט"ו בניסן, וסוכות בט"ו בתשרי, אבל אין מקדימין משום ספיקא דיומא, ועיין שם שמאריך.

ועוד ראיתי בספר אחד על התורה הביא בשם הר"א בתוס' הסמ"ג תירוץ אחר על קושית הבית יוסף, דמסתמא בלילה הראשון נתנו כל השמן במנורה כדי שידלוק כשיעורו, ולא דאגו ליום מחר, כי מצוה הבאה ראשונה ודאי צריכין לעשותה בשלימות, וא"כ ודאי טמנו הפך ההוא בירכתי הבית, וא"כ איך מצאו ביום השני שמן בפך ההוא, כי מי עלה על לבו לפשפש בהפך ההוא ולחשוב אולי נעשה נס ואין סומכין על הנס, אלא על כרחך שמיד ביום הראשון כששפכו השמן שבפך למנורה, תיכף נעשה הנס ונתמלא הפך בהיותו עדיין ביד הכהן, נמצא גם ביום הראשון נעשה נס, ע"כ דברי הר"א. והקשה עליו הספר הנ"ל, דעדיין לא הועיל בתירוצו, דאם כן לא היה נס ביום השמיני, כיון שכל יום ויום נעשה נס לחבירו, אם כן שביעי הכין לשמיני וביום השמיני לא היו צריכין לנס שכבר היה להם שמן (ועיין שם עוד מה שביאר, דשמא לא הוצרכו שיתמלא הפך מיד, רק ביום הראשון, מה שאין כן אחר כך עיין שם מה שפלפל על זה ואין בו צורך לעניינו, לכן לא העתקתי).

ומעתה נראה לי ישוב נכון לקושית הבית יוסף, כי אע"פ שכל אחד משני תירוצים הללו יש עליו סתירה כאמור, מ"מ בצירוף שני התירוצים גם יחד נתישב קושית הבית יוסף. והוא, דבאמת היה המעשה כדברי מהר"א, וא"כ בכ"ה כסליו היה נס, ולא קשיא רק על יום השמיני שלא נעשה בו נס, וא"כ שפיר נוכל לומר כתירוץ התולדות יעקב יוסף שהוא משום ספיקא דיומא וק"ל. (ועדיין אינו עולה יפה, דאם כן ביום השמיני לא נדליק רק שבעה נרות, כיון שהוא משום ספק דיום השביעי וק"ל), עכ"ל הערבי נחל.

ונושב לקדש על פי הראייה, אז הרחוקים דעתידה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות בודאי יעשו חנוכה תשעה ימים, כן נראה לענ"ד, עכ"ל.¹

ולפי דבריו נמי עולה כי לעתיד לבא בוודאי ידליקו ט' נרות, עכ"פ ביום האחרון לדברי בית הילל, וביום הראשון לדעת בית שמאי, ולפי הנ"ל ידליקו בכל לילה ט' נרות כדי לצאת ידי שניהם. [והגם דאולי לפי הנ"ל בצירוף דברי המנחת חינוך היו צריכים להדליק בכל יום עשרה נרות, יש לומר דכולי האי לא יחמירו, וסגי בט' נרות בכל לילה וליילה, והבן].

*

ויש להוסיף עוד נופך, דיש לומר שלא יצטרכו לעשות מנורה חדשה לימות המשיח, כדי להכיל הנר הנוסף, דיש לומר דלעתיד לבא לא ידליקו כלל נר השמש, דהנה כל עיקר הטעם שמדליקין נר השמש הוא בכדי שלא יבוא להשתמש לאורה של נרות חנוכה, דאסור להשתמש לאורן, רק כל ההשתמשות יהיה לאור השמש הנוסף,

¹ ועיין עוד בברכי יוסף להחיד"א (סימן תר"ע אות ב') שכתב וז"ל: הקשה הרא"ם בתוספותיו אמאי לא מדלקין ט' ימים מספק וכו'. ע"ש. וכבר עמד על זה בספר העתים והביאו בספר ארחות חיים (אות ב). ותירץ דהטעם לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כל כך. וכן תירץ הרב פר"ח ושאר אחרונים. ודבריהם תלמוד ערוך במנחות דף ס"ח ע"ב, דר' פפא ור' הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורייתא דשיתסר נגהי שיבסר קסברי חדש בח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן, רבנן דבי רב אשי אכלי בצפרא דשיבסר קסברי חדש בח"ל דאורייתא. הרי מוכח דלכ"ע במידי דרבנן לא חיישינן לספיקא דיומא. ואחר זמן ראיתי למוריני הרב הנז' (אות א סוף ד"ה וראיתי) בבית ועד דאייתי סוגיא הנז'.

ובהכי אתנח לן מאי דהו בה קמאי התוס' והרא"ש שילחי סוכה, אמאי לא תקון ליטול לולב בח' בסוכה, ובהא ניחא דלולב דרבנן, כחדש, ולא חיישינן בדרבנן לספיקא. וכן תירץ בספר מטה משה מדנפשיה, אבל לא זכר סוגיית מנחות הנז'. וכזה ראיתי בחידושי סוכה כ"י להרא"ה, שתירץ דכיון דלולב דרבנן אין להחמיר בספיקו. עכ"ד. ועל הרא"ם ק"ק דאדמייתי מדברי המרדכי דמגילה (סי' תשעה) גבי פורים, דאיכא למידחי דהתם דברי קבלה, הו"ל לאתויי דברי התוס' והרא"ש בלולב הנז'. אלא דהא ל"ק דלולב עיקרו מן התורה, וסבר הרא"ם דדברי קבלה אינם בסוג עיקרו מן התורה. וק"ל. ותו יש לגמגם על הרא"ם במה שהביא מהמרדכי, וכבר ראיתי להרב מהרי"ך הנז' שעמד על דבריו.

והרב עץ חיים בלשונות דף ד' השיג על הרא"ם דבחנוכה לא הוי ספיקא בזמן הבית שהיו שלוחין, ובט"ו ימים מגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, א"כ לא אסתפק להו מעולם אימת חנוכה, ומשו"ה לא אצרוך לאדלוקי ט' מספיקא, דלא הי"ל ספק מעולם. ויש מי שתירץ כי האף אמנם דליכא ספיקא בחנוכה, מ"מ הא קי"ל דאתרא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו דתשרי עבדי תרי יומי. וא"כ הגם דבחנוכה יגיעו השלוחים, מ"מ היו צריכין לעשות ט' מספק. זה"ד. ונ"ל לקיים תירוץ מהרח"א, דכי תקון דלעבדו תרי יומי בניסן אף דמטו שלוחי, משום דלא מטו דתשרי לא ראו לתקן בחנוכה, משום דבחנוכה אין מקום דלא מטו ביה, וכל ישראל ישמעו, משא"כ בניסן דאיכא דוכתא דלא מטו, והאיכא בניסן גופיה אתרא דעבוד תרי יומי. וגם בעצרת אף דבעומר תלי, מ"מ יבואו לטעות, דבניסן ותשרי נמי אף דלא מטו שלוחי לעבדו חד יומא. ומשום דאיכא ברגלים דוכתי דלא מטו שלוחי, משו"ה תקון דבאתרא דלא מטו שלוחי תשרי לעובדו בכלהו תרי יומי, משא"כ בחנוכה, כי אין מקום כלל דלא מטו. כנ"ל להעמיד תירוץ הרב הנז'. אבל אינו השגה על הרא"ם, דיש פנים הנראין לחקירת הרא"ם כמבואר. ועיין בספר מקראי קדש ובספר שיירי כנה"ג סי' תרפ"ח, עכ"ל. [ועיין עוד בדרשות חת"ס (ח"א דף תז): בענין זה].

וע"ע בשו"ת חת"ס (או"ח סימן קמ"ה) שכתב בתו"ד וז"ל: ובחי' אגדה כתבתי, שלא יו"ט ב' של גליות רמז בשעת חדות מתן תורה וחירות מאו"ה, אלא יו"ט ב' של גאולה בב"א, דלש"ס פ"ק דגיטין, דכל הנסין שבים הגדול עד אוקיינוס, שייכים לא"י, והוא עד מצר רמון ספרד, ואם ידורו שם על האיים האלו ישראלים שם לא אפשר להודיע לא על ידי משואות, ולא ע"י שלוחים, כי רחוקים זה מזה, וע"כ צריכים לעשות ב' ימים טובים של גאולה, עכ"ל. ומבואר שגם לעתיד לבא יעשו ספיקא דיומא.

ועיין בעטרת זקנים (סימן תרע"ו) בשם "דרשת חז"ל", "שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים", וכן הוא במגיד מישירים (פרשת ויקהל, מהדורא קמא) והיינו דאמור רבנן חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם כלומר דהא חנוכה ופורים לית בהו אלא סיפור נסים דקב"ה בלחוד, וכן מאי דיעבדון במועדייא הוי דוגמת חנוכה ופורים דהיינו סיפור נסים דקב"ה משו"ה לא יבטלו, עכ"ל. וכ"ה בספר החיים (ריש פרק ז' - וע"ע בספרו אגרת הטיול חלק הדרוש ערך מועדים) שאמרו רז"ל כל המועדים בטלין חוץ מחנוכה ופורים, ע"כ.

ומקורו בגמ' (שבת כא:) אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה, ופירש"י לעשות היכר לדבר. וכן נפסק בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ה'), וכמ"ש המג"א שם (סק"ה) פירש הר"ן אע"פ שמדליקו על השלחן ועל כרחק הוא משתמש לאורה, אפ"ה צריך להדליק נר אחד משום הכירא עכ"ל, ומזה יצא המנהג שמדליקין שמש כמ"ש רמ"א סי' פ"א, עכ"ל המג"א.

וכל זה בימינו אלה, אבל לעתיד לבא שיהיה אור הלבנה פאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים פאור שבעת הימים (ישעי' ל, כו), ולילה כיום יאיר, א"כ שוב לא יצטרכו לשום נר ולשום אור, שהכל יהיה מאיר ובא מאור הלבנה, וגם ע"י אור הגנוז שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. וק"ו מאור בית השואבה, שאמרו במשנה (סוכה נא.) "ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה", ופירש"י: לפי שהמנורות גבוהין חמשים אמה, והר הבית גבוה, והאורה זורחת בכל העיר וכו', וכן בגמ' (סוכה נב:) הביאו ברייתא "תנא אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה", א"כ בוודאי שלעתיד לבוא לא יצטרכו לשום אור נוסף, שיהיה כנר בפני האבוקה, ולא יצטרכו להדליק נר אחרת להשתמש לאורה, ושפיר ידליקו כל הט' נרות שבמנורה לצורך המצוה.

ואף שנר השמש עושין גבוה מכל הנרות, והוא עפ"ד הרמ"א (בסימן תרע"ג סעיף א') על מה שכתב המחבר שם: ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. ע"ז כתב בהגה: ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי, ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר, עכ"ל. יש לומר דלעתיד לבוא ישתמש זה הגבוה לנר העיקרי, שהרי מעיקר הדין סגי בנר איש וביתו, והשאר הם למהדרין, ולכן יהיה זה בולט יותר מן האחרים.

*

ושמחת בית השואבה אידי דאתיא לידן, יש כאן מקום ליישב גם קושיית הבית יוסף הנודע, דהנה איתא בספר חשמונאים (מובא בספר מנורת אהרן לזקניק, בשם הגאון האמיתי מו"ה משה צבי פוקס זצ"ל אבדק"ק גראסווערדיין יצ"ו בעל יד רמ"ה) שקבעו חנוכת המזבח שמונה ימים, יען אשר מעט קודם לכן לא יכלו לעשות ולחוג את חג הסוכות, שהוכרחו לברוח ולהמלט אל ההרים ואל המדבריות מפני לוחצים כי רבו, ע"כ. וא"כ הרי לא חגגו שמחת בית השואבה, וכעת שזכו לחנך המזבח, בוודאי השלימו לחגוג גם שמחת בית השואבה, וא"כ מלבד השמן למנורה, הוצרכו ג"כ שמן לשמחת בית השואבה, והוא היתה יתירה ביותר, דאילו בנרות המנורה הוצרכו רק חצי לוג שמן לכל נר ונר, אבל במנורה של שמחת בית השואבה הוצרכו שלשים שלשים לוג לכל נר ונר, וכדאיתא במשנה שם (סוכה נא.) מנורות של זהב היו שם וארבעה ספלים של זהב בראשיהם וארבעה סולמות לכל אחד ואחד וארבעה ילדים מפירחי כהונה ובידיהם כדים של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל, ובגמ' (סוכה נב:) איבעיא להו מאה ועשרים לוג כולו או דלמא לכל חד וחד תא שמע ובידיהם כדי שמן של שלשים שלשים לוג שהם כולם מאה ועשרים לוג, ע"כ. וא"כ י"ל דלאחר שהדליקו המנורה ראו שעדיין נשאר שמן בפך של כהן גדול, על כן נגשו לתת עכ"פ קצת שמן בהמנורה המיוחדת של שמחת בית השואבה, וכשהתחילו לצוק השמן ראו שהשמן לא נפסק, וכמו שהיה באסוך שמן של אלישע (כמבואר במלכים ב' ד'). ולזכר זה מדליקין גם ביום ראשון.

*

ואגב, אמרתי להעלות על הכתב מה שעלה בדעתי ביום י"ט כסליו דהאי שתא, דאולי יש לומר תירוץ לקושיית הב"י, עפ"י המבואר במס' מנחות (צח:) עשר מנורות עשה שלמה וכו', ולהלן (צט.) הובא ברייתא שנחלקו בו ת"ק ור' אלעזר בן שמוע, דת"ק סבר שלא היו מדליקין אלא בשל משה, ור' אלעזר בן שמוע אומר בכולן היו מדליקין. - וא"כ יש מקום לומר, דהקב"ה רצה להראות להם אהבה וחובה, ומיד לאחר שהדליקו המנורה של משה, נשאר שמן בפך והדליקו בהם כל העשר מנורות של שלמה, וגם ביום ראשון היה נס.

ובזה אצא ואומר שלום רב

ידידו בנימין בערקאוויטש

מכתב נפלא – הערה בענין אם משיח יבוא באמצע ימי חנוכה אם יחליפו סדר מנין הנרות לעשות כפי שיטת בית שמאי

בס"ד

אל מעלת כבוד הרה"ג המפורסם, חובר חיבורים מחוכמים, צנא מלא ספרא, כבוד שם תפארתו

מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפלער שליט"א

אחדשה"ט.

תחילה הנני לברך את מע"כ בברכת יש"כ על הגליונות הנפלאים שהנכם שולחים אלי תמידין כסדרן ולאות הכרת הטוב הנני משלח למע"כ הערות הללו, דראיתי בהגליון שאלה נאה בענין אם יבא משיח באמצע חנוכה, אם יחליפו סדר מנין הנרות לפי שיטת בית שמאי, ואמרתי לברר הענין קצת.

ובאמת כהדקמה למאמר זה יש לציין, דהיה מקום לתמוה מה לנו לעסוק בענינים כאלו הרי אמחז"ל בכמה מקומות (סנהדרין נא: ובזבחים מה.) הלכתא למשיחא, ומשמע שאין לקבוע הלכות שנוגעין לימות המשיח, אכן התוס' בזבחים (שם סוף ד"ה הלכתא, וביומא דף יג ד"ה הלכה) כתבו שדוקא רב יוסף סובר שאין לפסוק הלכתא למשיחא אבל שאר האמוראים לא חששו לזה, ועוד כתבו בשם ה"ר חיים שמקשים הלכתא למשיחא רק בדאיכא תרתי – שאין נפ"מ בזמן הזה וגם בימי המשיח לא יהיה נפ"מ אא"כ יעשה האדם איסור עכ"ד. והוסיף ביאור בזה בתוס' ישנים (ביומא שם) שמכיון שבימי המשיח כולם יהיו צדיקים ולא יעשו איסורים א"כ אין נפ"מ כלל בפסק הלכה שהוא לימות המשיח באדם שעשה איסור בלבד אבל הלכה שתהיה נוהגת בימות המשיח גם בלא שיעשו איסור, בודאי יש לשנות אותה עכ"ד.

וממילא לאור דברי התוס' אין חסרון מצדנו לעסוק בעסק הנוגע לימות המשיח, והנה בטרם שנגיע לעצם שאלתו דמר עלינו מוטל לברר כמה נקודות, קודם אם יהי' בכלל חנוכה לעת"ל, ואם יתכן לומר שמשיח יבא בחנוכה, ואם אכן תהי' ההלכה לעתיד כב"ש, ואח"כ נברר באם יבא משיח בחנוכה, וזה החלי:

א. האם יהי' חנוכה לעתיד לבא

טרם כל יש לעיין אם יהי' יו"ט חנוכה לעתיד, והנה איתא במדרש ילקוט שמעוני (משלי רמז תתקמד) שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם וכו' ע"ש, ולפי"ז לכאורה אין כאן שום שאלה דאם כל המועדים ובכללן חנוכה יהי' בטלין לא נפ"מ לענין זה בפלוגתת ב"ש וב"ה.

והנה בגמ' (נדה סא.) מצוות בטלות לעתיד לבא, ונחלקו הראשונים בזה, הריטב"א ביאר שבזמן ימות המשיח קודם תחיית המתים עדיין לא יתבטלו המצוות אבל לאחר תחיית המתים המצוות יתבטלו ולכן מותר לקבור את המת בבגד כלאיים שהרי בזמן שיקום מקברו יהיה פטור מן המצוות אבל הריטב"א חולק וסובר שאף בזמן

תח"ע בזה ית המתים לא יתבטלו המצוות ומסביר את הגמרא שמצוות בטלות בזמן שאדם מת שאף המיתה נקראת עתיד לבוא. ועי' בקובץ שיעורים (ח"ב ס' כ"ט).

ומעתה יש לחקור בענין מה דקיי"ל דלעתיד יהי' הדין כב"ש אם יהי' כבר בימות המשיח או דוקא לעתיד לבא, ואם נימא דרק בעת תחיית המתים אז י"ל דלא יהי' חנוכה כלל דיתבטלו, אבל אם נימא שכבר בימות המשיח יהי' הדין כב"ש אז יש לעיין בחקירה זו. אמנם ראה מ"ש בספה"ק תולדות יעקב יוסף (בהקדמה) בענין מצוות בטלות לעתיד לבא, דודאי מצוות התורה נצחיים הם, אלא דמה שמוכרחים עכשיו לקייםם בלבוש גשמי זה יתבטל, עכ"ד, ולפי"ז גם בעת תחיית המתים יש לחקור בזה.

והנה בענין המדרש הנ"ל דכל המועדים עתידין ליבטל מצינו בו כמה פירושים:

א. הרשב"א (שו"ת ח"א ס' צ"ג) נשאל איך יתכן שיתבטל מן התורה אפילו אות אחת, וביאר הרשב"א שכל המועדים לא הבטיח עליהם הקב"ה שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים אבל בימי פורים הבטיח, דכתיב (אסתר ט') לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. עכ"ד, ולפי"ז גם חנוכה יהי' לעתיד לבוא.

ב. והרדב"ז (ח"ב ס' תתכ"ח) ביאר ענין ביטול המועדים "דכוונתם בזה שתרכבה להם השמחה והעונג עד שיהיו כל הימים שווים כמועדים" (ועי' בזה בשד"ח מערכת הגי', ע"ו בהג"ה), וגם לפי"ז שפיר יהי' חנוכה לעתיד לבא.

ג. המנות הלוי ביאר דאין משמעות הדברים כפשוטם שהחגים עשויים ליבטל שנאכל חמץ בפסח ולא נשב בסוכה ולא יתקעו שופר, אלא לעולם החגים ומצוותיה קיימים, כאשר היום, אלא בימות המשיח יהי' נסים ונפלאות כ"כ גדולים ואורה של הגאולה יהי' כ"כ זוהר, דנסי מצרים יהיו בטלים כנגדם ולא ניכרים, עכ"ד. וגם לפי"ד נמצא דחנוכה יהיו לעת"ל.

ב. דעת האומרים שחנוכה אינו בטלה לעולם

והנה אף אם ננקוט דברי הילקוט כפשוטו דהמועדים עשויין ליבטל, יש לציין למה שיש אומרים דחנוכה לא תיבטל כמו פורים, דהנה ראיתי בכמה מספרי האחרונים דהביאו מדרש הנ"ל דימי פורים אינו בטל בהוספה תיבת "חנוכה" והיינו שגם חנוכה אינו בטל לעולם, והמדפיסים ציינו לדברי הירושלמי מס' תענית (ב, ב) דכ' "אם כל המועדים בטלים פורים וחנוכה אינן בטלים", ועיינתי שם ולא כתב כלל לשון זה אלא איירי שם לענין מגילת תענית והוא ימים מיוחדים שאסרו חז"ל להתענות ויש שם פלוגתא אם אחר חורבן הבית בטלה מגילת תענית ועי"ז כתבו שם "א"ר בא ואפילו תימר בטלה מגילת תענית, חנוכה ופורים לא בטלו" עכ"ל, הרי שלא איירי כלל לענין מה שמועדים עתידים להיבטל אלא איירי בזמן שלאחר חורבן הבית אם נאמר שבטלה מגילת תענית ועי"ז אמרו שחנוכה ופורים לא בטלי.

אבל למעשה הובא מימרא זו בספרים קדמונים כגון באגרת הטיו"ל (דרוש אות מ'), ס' החיים (ח"ג רפ"ז), וכן הוא בהקדמת הספר מנות הלוי, ואולי היה להם גירסא אחרת בילקוט, ויותר נראה שהיה מקובל בידם מדרש כזה, עכ"פ היוצא מזה שיו"ט חנוכה אינו בטל לעולם.

ג. האם אפשר שמישיח יבא בחנוכה

א' בגמ' (פסחים יג.) כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח, ופרש"י שיש להם לעסוק בסעודות שבת ויטרידו בו, ובתוס' (עירובין מג: ד"ה האי) מבואר דכמו כן לא יבא משיח בשבת קודם אכילה מפני טורח סעודת שבת, עכ"ד, וכתבו האחרונים דפשוט דכמו כן לא יבא ביו"ט קודם הסעודה מטעם זה, ובפשטות יש לפרש כוונת התוס' "מפני טורח סעודת שבת", דטורחים להכין הסעודה כמו שמצינו בגמ' (מגילה כג.) ביו"ט מאחרין לבוא וממהרין לצאת (לביהכ"ג) ופרש"י ביו"ט מאחרין לבוא – לביהכ"ג שצריך לטרוח בסעודת יום טוב, ע"כ, ובשו"ת התעוררות תשובה (פ' רי"א) ביאר ענין המירחא משום אכילת הסעודה ע"ש.

והנה גם בחנוכה יש לדון אם משיח יבא, דגם בחנוכה עושין סעודות וכתב הרמ"א (פ"י תר"ע ס"ב) דיש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, אבל באמת אי משום הא, הלא יכול לבא אחר הסעודה וכדמשמע מתוס' הנ"ל דבשבת ויו"ט לא יבא רק קודם הסעודה, וכ"כ מהרש"א שם דהיינו עד ד' שעות שייד הענין של מירחא ע"ש, וכמדומה שהעולם טועים בזה לומר שמישיח לא יבוא כלל בשבת ויו"ט ולפי הנ"ל זה אינו, ודוקא בע"ש משמע דכל היום מרידין בהכנת השבת, אבל בשבת ויו"ט מרידים רק עד לאחר הסעודה.

ואמנם אצל אליהו הנביא שיבוא לבשר הגאולה כתב המגן אברהם (סו"ס רצ"ה) דאם הלכה דיש תחומין למעלה מ' אינו יכול לבוא בשבת ובוה מפרש מ"ש רמ"א שם "ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצ"ש שיבא ויבשרנו הגאולה", ובדברי המג"א יש ב' פירושים דהפרמ"ג שם ביאור דמרקיע עד לארץ הוא יותר מן התחום וראה בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' צ"ה) מה שהקשה על זה ולפי"ד הענין של תחומין הוא דאליהו בא בנשמתו לגן עדן התחתון ומתלבש שם בגופו ומשם עד למקום שיבא הוא יותר מתחום, והנה כל זה שייד אצל אליהו הנביא, משא"כ משיח שהוא איש אחד מן הדור (עי' חת"ס שם, וברמנורא בפירושו למגילת רות, ועוד) יתכן שהוא כבר תוך התחום ושפיר יכול לבוא בשבת ויו"ט.

ומלבד זה י"ל דמאחר דא"י בגמ' (שבת ל:) שהאילנות יוציאו גלוסקאות וכו' ופירש רש"י במסכת כתובות (דף קיא:) "פת אפויה", לפי"ז יש לומר שבחנוכה גם לא יהי' כ"כ טורח סעודה דיכלו ליקח מאכלים מן האילנות וא"כ גם קודם הסעודה יכול לבא [ומה שלא סמכו התוס' ע"ז לענין יו"ט, י"ל דהתם לא שייד ליקח הגלוסקאות תיכף בביאת משיח משום איסור נולד], מיהו יל"ע אם יהי' דבר זה תיכף ומיד בביאת משיח, ועוד יל"ע דמלשון הגמ' שם עתידה "ארץ ישראל" שתוציא משמע שרק בא"י יהי' כן וא"כ ל"ש דבר זה בחוץ לארץ, ומלבד זה הרי אין מרבין בחנוכה הסעודה כמו ביו"ט וא"כ לא שייד הענין כ"כ של טורח סעודה, ומלבד זה יש לחלק טובא בין סעודות שבת ויו"ט שהן סעודה חיובי מדינא דאז יש חשש שלא יכלו להכין הסעודה אם יטרידו לקבל משיח אבל אין זה טעם לענין סעודות חנוכה שיש ב' דעות בשו"ע שם אם יש בכלל מצוה בזה או דהוי סעודת רשות, דמה לנו אם יתבטלו מן הסעודה שאינו חיוב.

ד. האם תהי' ההלכה לעתיד כב"ש

דבר זה ידוע בספרים בשם האר"י ז"ל ומקובלים דלעתיד יהי' הדין כב"ש, מיהו יש לציין שדעת הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (סוף פרק כ) דקביעת ההלכה כבית הלל היא נצחית ועולמית ואין היא עתידה להשתנות כלל, וז"ל: "זוהי שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבוד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושלום כשני תורות", עכ"ל. ובאמת אין מקור בחז"ל שתהי' ההלכה כב"ש, וראיתי בקובץ אחד כי הראשון שהביא דבר זה בדפוס הוא רבי שמעון בן רבי אפרים יהודה מווינה אשר בספרו חלק שמעון שנדפס לראשונה בפראג בשנת תמ"ז (ערך ז בנימין ד"ה ונקדים עוד).

מיהו יל"ע אף אם ננקוט שלעתיד ישתנה הדין כב"ש אם יש לומר דלענין מחלוקתן בחנוכה לא ישתנה שיטת בית הלל וכמו שיתבאר:

דהנה בספר אלף כתב (ח"א אות ת") כתב: שמעתי קושיה על דרך החסידות בביצה (ה): 'ביצה אסורה בשני ימים דראש השנה מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש' וכו', למה צריכים לאסור הביצה שנולדה בראש השנה משום מהרה יבנה בית המקדש הלא איתא בכתבי האר"י ז"ע שלעתיד יהיה הלכה כבית שמאי והרי בית שמאי סבירא ליה בריש מסכת ביצה 'ביצה שנולדה ביום טוב תאכל'.

ותירץ, משום דבית שמאי מידתם דין ובית הלל חסד ולעתיד לבוא שתהיה ההנהגה כמו שרצה הקב"ה בתחילת בריאת העולם להתנהג בדין כן יתנהגו לעתיד כבית שמאי שמחמיר בכל והנה בזה הענין אדרבה בית שמאי לקולא וסבירא ליה ביצה שנולדה ביום טוב תאכל ובית הלל לחומרא דמשנה זו נשנית גם בעדיות גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל וכברש"י בריש המסכת, וכיון דבענין זה בית שמאי לקולא לא יהיה לעתיד הלכה כמותם בזה דהרי מקילים, ושפיר אמרו בגמרא שגורין בביצה הנולדה ביום טוב דראש השנה משום מהרה יבנה בית המקדש ודו"ק היטב. (וכן כתב בספר ויצבור יוסף בשם הרב הגאון רבי חיים צוקער זצ"ל ראב"ד דק"ק בערעגסאז).

ולפי"ז דכל הענין של שינוי הדין כב"ש הוא מצד שישתנה הנהגת העולם לפי מדת הדין כב"ש, א"כ יתכן שזה אמור רק במחלוקת של קולא וחומרא, משא"כ פלוגתתן לענין חנוכה שפליגי בסברא בעלמא אם יעשו זכר לימים הנכנסים או ליוצאים בזה י"ל שלא ישתנה שיטת בית הלל.

מיהו ראיתי בכמה ספ"ק שביארו הפלוגתתא ב"ש וב"ה לענין חנוכה לפי מדרתן מדרת החסד וגבורה, וראה כגון בישמח ישראל (חנוכה תר"ע), ויחי יוסף (פ' וישב) ועוד, ולפי"ז שפיר יהי' הדין כב"ש גם בענין חנוכה.

אמנם מצאתי מפורש בריטב"א (שבת כא:) לענין מה דמסופר בגמ' שם אודות ההוא זקן מדורות האמוראים שנהג להדליק כבית שמאי, וכתב ע"ז הריטב"א "אפי' למ"ד שהעושה כב"ש לא עשה ולא כלום או חייב מיתה כדאיתא בפ"ק דברכות (יא.) שאני הכא שאין מחלוקתם שלא להדור מצוה בעלמא עכ"ל. הרי שאפי' בזמננו שפוסקין כב"ה היה הזקן ההוא נוהג כשיטת ב"ש כיון דהפלוגתא רק בהדור מצוה, א"כ גם לעתיד דיהי' הדין כב"ש עדיין הכרח שינקטו הדין בדבר זה כב"ש.

ה. אם שייך להחליף באמצע חנוכה להדליק כב"ש

ועתה בגוף הדבר מה יהי אם יבא משיח באמצע חנוכה, הנה מלבד מה שהבאתי לעיל מהריטב"א, יש להוסיף עוד, שראיתי שמע"כ כתב סברא דלא יפסיקו באמצע ממה דאמרו כמ"פ בש"ס דאם התחילו אין מפסיקין, כגון לענין מלאכה לפני מנחה (שבת פ"א מ"ב), ולענין אין צרין על עיירות של נכרים וכו' (שבת י"ט), וכן מהא (ברכות י"ט) אין מוציאין את המת סמוך לקר"ש וכו', עכ"ד.

והנה באמת יש להעיר ע"ז דיש לחלק בין ענינים אלו לנרות חנוכה, דהרי התם איירי בדבר א' הנעשה בזמן אחד כגון מלאכה לפני מנחה דאיירי במלאכה אחד, וכן שאר הדברים, משא"כ בחנוכה, הרי כל יום הוא מצוה בפני עצמו והא ראייה דמברכין ברכה על כל יום ויום, א"כ איך אפשר לומר בזה הכלל דאם התחילו אין מפסיקין.

אך ראיתי שמע"כ הביא עוד ראייה מענין חנוכה עצמו והוא ממה דאמרו במס' תענית (פ"ב מ"י) אין גוזרין תענית על הציבור בראש חודש בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין וכו', ע"כ, והנה שם מדובר מכמה תעניות שקבעו בי"ד להתענות, וא"כ י"ל דדומה לחנוכה שחלוק כל יום בפנ"ע, אך עדיין יש לשדות נרגא דדוקא התם שקבעו בי"ד תעניות קשה לבטל דברי הבי"ד דהוי זילותא קצת בכבודם, אבל בנד"ד לענין חנוכה מה איכפית לן אם ישנו לילך כשיטת ב"ש.

אך י"ל סברא אחרת דלא שייך לשנות דהנה בגמ' (שבת כא:) אמרי' ב' טעמים לב' השיטות דב"ה סברי מוסיף והולך כנגד ימים היוצאים או משום דמעלין בקודש, וטעם דב"ש כנגד ימים הנכנסים או כנגד פרי החג, והנה בכל אלו הטעמים אם ישתנו באמצע לעשות כדברי ב"ש אז לא יהי לנו אף אחד מן הטעמים, דאם נימא דעושין באמצע חנוכה כנגד ימים הנכנסים, הרי מתחילת ימי חנוכה עשו כנגד ימים היוצאים וא"כ הרואה לא יראה לא סימן כנגד ימים היוצאים ולא כנגד ימים הנכנסים, וכן לאידך טעמים דאם פסקו באמצע נמצא קרח מכאן ומכאן דלא נתברר לא הענין דמעלין בקודש ולא כנגד פרי החג, דתחילתו סותר על סופו.

ועוד ניתן לומר טעם דלא שייך להפסיק ולהתחיל באמצע חנוכה כשיטת ב"ש, דידוע דיש ענין להדליק ל"ו נרות בחנוכה ובספרים יש הרבה רמזים על זה, וא"כ אם יבוא משיח באמצע חנוכה כגון ביום ב' נמצא דידליקו רק כ"ט נרות דביום ראשון הדליקו רק אחת כשיטת בית הלל, א"כ כדי להשלים מנין ל"ו ע"כ מוכרחין להמשיך כשיטת ב"ה.

ובזה אצא בשים שלום ויזכה מע"כ להפיץ מעינותיו חוצה בבריות גופא ונהורא מעליא ולזכות את הרבים בדברי תורה המשמחין את הנפש.

א. א.

מרבני לומדי כולל זכרון חיים ד'באבוב – בארא פארק יצ"ו

תירוץ להשאלה באם יבוא משיח באמצע חנוכה אם יחליפו לעשות כבית שמאי

אל כבוד מערכת "דמשק אליעזר"
המשובח בכל מיני שבח ותהלה.

הנה ראיתי באחד מגליונות האחרונים, נשאל שאלה בזה"ל: "אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה כיצד ינהגו, האם יעברו באמצע ימי החנוכה להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי בית שמאי? והאם יתחילו משמונה?".

ונראה לענ"ד לומר דימשיכו לעשות כמו שהיו עושים עד אז, והוא בהקדם מה שכתב הביאור הלכה (סי' תרע"א ס"ג ד"ה ויש אומרים) דיש לומר בדעת הרי"ף, דזה [מחלוקת ב"ש וב"ה בנרות חנוכה] לא נכנס בכלל מה דקיימא לן בעלמא דהלכה כבית הילל בדינא, אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא, ולזה הביא מה שאמר ר' יוחנן על שני זקנים, ומשמע לכאורה דהיו בימיו שכבר נפסק בעלמא דהלכה כבית הילל, ואפילו הכי זקן אחד עשה כבית שמאי (וסיים: אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים), עכ"ד.

ואם כן יש לומר דהוא הדין בנידון דידן, בנוגע השאלה אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה, דאף אם בשאר דברים יהיה הלכה לעתיד לבא כבית שמאי, אבל בענין הדלקת נרות חנוכה לא יהיה צורך להחליף ולעשות כבית שמאי, מכיון דענין זה לא הוי ככל מחלוקת של בית הילל ובית שמאי, ושפיר יכולים להמשיך לעשות כבית הילל, אף שבכל הדברים יפסיקו ההלכה כבית שמאי בימות המשיח. וק"ל.

יישר כחכם במרובה

הרוצה בעילום שמו

תלמיד מתיבתא עץ חיים ד'באבוב

תירוצים על הקושיא לחנוכה – שנת תש"פ לפ"ק

הנה נשאלתי מאת ידידי הרה"ג ר' בנימין בערקאוויטש הי"ו, קושיא לחידודא לקראת ימי החנוכה דהאי שתא שנת תש"פ לפ"ק, בהאי לישנא:

הנה אמרו חז"ל (מגילה ג.) "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה", וכן נפסק וברמב"ם (ריש הל' מגילה) ובשו"ע (או"ח סימן תרפ"ז סעיף ב') "מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה". והנה גודל חשיבות מקרא מגילה הוא משום פרסומי ניסא, וכמו כן נרות חנוכה נתקנו משום פרסומי ניסא, וא"כ למה לא אמרו חז"ל כמו כן "מבטלין תלמוד תורה להדליק נר חנוכה"?

ואמרתי ליישב בכמה וכמה אופנים, כפי יד ה' הטובה עלי, וזה החלי, בעזר צורי וגואלי:

- א -

יש לומר, דהנה כל עיקר גזירות היוונים היה "להשכיחם תורתך", ועיקר תכלית גם חנוכה היה שנמסרו זדים ביד עוֹסְקֵי תורתך, וידוע כי בימי החנוכה יורדין השפעות התורה מאור הגנוז, ולכן לא שייך לומר על זה 'מבטלין תלמוד תורה', דאדרבה ביטולה זהו קיומה, והוא קיום התורה, והזמן נתקן להרבות בלימוד התורה, זה לעומת זה, וכמו שכתב רבינו הגדול הפרי מגדים זי"ע באשל אברהם ריש סימן תר"ע, וזה לשונו: עיין ב"ח (ס"ד ד"כ וכ"כ אומר) [שכתב דבחנוכה עיקר הגזירה היתה על ש[ה]התרשלו בעבודה כו' [ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה], וג' עמודי עולם [יש] תורה ועבודה וגמילות חסדים בממון ובגוף (אצות פ"א מ"ז), ובטלו את ישראל בתורה ועבודה, כמו שכתבתי בספר המגיד שלי, [ביטול תורה היינו מה שאמרנו] להשכיחם תורתך, זה [היה] מחמת קנאה, [כי] אין חכמה כחכמת התורה (כרוקא צבדמא לכלכות חסידות), ואמנם [ביטול העבודה היינו מה שאמרנו] להעבירם מחוקים, שאדרבה עכו"ם מונין [את] ישראל [על החוקים] (רש"י צמדצר יט, ז), ואנו משיבים שאנו חייבים לעשות רצון מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, חקי רצונך, ועל זה נקראים זדים^ה בלי

^ה וז"ל: והיה אומר מהר"מ וכו'. ואיכא למידק היא גופה קשה, למה לא קבעום למשתה ולשמחה כמו בפורים. ונראה דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילת יצ.), ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור, וכשעשו תשובה עינו נפשותם, וכמו שאמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים [וגר] ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' (אסתר ז, טז), ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב לזכור עיקר הנס, אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה, כדתניא בברייתא (אולר מדרש, עמ' 193 ד"כ דור) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד, ועוד אמר להם מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודין, ואיזה זה הדלקת מנורה שכתוב בה (שמות כז, ט) להעלות נר תמיד, כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין כו', עמדו וטימאו כל השמנים, וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה', ע"כ נעשה הנס גם כן בנרות, תחת אשר העירו נפשם למות על קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב, עכ"ל.

^י גם בסימן תרפ"ב משב"ז סוף אות א' כתב כן בשם ספר המגיד, אבל לא מצאתי שם. [ובפרשת מקץ שנת תקל"ח פירשו באופן אחר, יע"ש].

^י דעל ההעברה מלימוד התורה אפ"ל דאינן מזידים כל כך כיון שבא מחמת קנאה, אבל על ההעברה מן החוקים שאינן מקנאין עליהם, אדרבה מונין את ישראל, וזהו הזדה, והבן.

[ולכאורה יש לעיין, אם נתקנאו על חכמת התורה, היו יכולים גם הם לעסוק בדברי תורה, ולהתחכם עי"ז, דהרי תורה מונחת בקרן זוית וכל מי שרוצה יבא ויטול. אמנם מבואר במדרש איכה רבה (פרש"י סימן י"ג), וז"ל: מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עוזיכ א, ט) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, עכ"ל. - וי"ל עוד, דאסור ללמד תורה לגוי, ובלי מלמד קשה ללמוד בעצמו, ומשפטים בל ידעום, ועיין בשו"ת מחנה חיים (ח"א סימן ז) שעיקר האיסור הוא על חלק הפלפולים, ועפ"י אתי שפיר דברי רבינו כאן].

^י וז"ל: זאת חוקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה,

שום שוגג, [וזהו שאומרים] וזדים ביד 'עוסקי' תורתך, על דרך אשר קדשנו במצותיו וצונו 'לעסוק' בדברי תורה, שנצטוינו לעיין ולפלפל בה (עי' טו"ז סימן מ"ז סק"ח), אם כן לא זו [בלבד] שמסר הזדים ביד המדקדקים בחקים ביותר, [אלא] אף זו מסר אותם ביד 'עוסקי' תורתך ושישים בפלפולם, כמאמר החכם' כי מי שלא טעם טעם שמחת התרת הספיקות לא טעם טעם שמחה מעולם, ושם הארכתי^א. ומפני זה אנו מחוייבים בימי חנוכה ללמוד תורה, ועבודה בלב זו תפלה והודאה, וגמילות חסדים בממוץ וגוף^ב, עכ"ל [הועתק מספר פרי מגדים עם ביאור ג' עיני' לידידי הרה"ג ר' בנימין בערקאוויטש הי"ו, יחד עם הערותיו המחכימות]. וממילא, כיון שכל עיקר ימי החנוכה נתקנו להודות ולהלל ולהוסיף אומץ בלימוד התורה בהתמדה וביגיעה, לא שייך להזכיר על זה לשון 'מבטלין תלמוד תורה'.

- ב -

והנה כשהצעתי הקושיא לפני אחד מן המשתתפים באמירת תהלים בכל יום ראשון בביהמ"ד באבוב, העיר על זה שאכן נזכר בפוסקים דאסור ללמוד חצי שעה לפני הדלקת נר חנוכה, וכמו שהביא המג"א (או"ח סימן תרע"ב סק"ה) וז"ל: ורש"ל כתב דאפי' ללמוד אסור משהגיע זמנה, ואפי' התחיל פוסק כמ"ש סימן תל"א ס"ב וכ"פ ב"ח, וג"ל דמי שלא התפלל מעריב מדליק קודם, דא"צ זמן כ"כ וליכא למיחש שמא ישכח מעריב, וכ"כ בכ"ה שהוא נוהג כן, עכ"ל. – אבל באמת הקושיא במקומה עומדת למה לא נזכרה בדברי חז"ל, כמו שהזכירו לענין מקרא מגילה [ועי' עוד באות הבא].

- ג -

ובאמת בספה"ק 'בני יששכר' (מאמרי חודש כסליו, מאמר ד' אות טו"ב) הזכיר לשון מבטלין תלמוד תורה גם על נר חנוכה, ואעתיק לך לשונו הקדוש:

הדבר לשמוע שם מתתיהו, הנה בנס דפורים תקנו משתה ושמחה והוא עבודת הושט, וחנוכה תקנו להודות ולהלל הוא עבודת הקנה, שיהיו שניהם משועבדים לעבודת הש"י, [לדבר בקנה רק בתורת ד' ועבודתו ושלל לדבר לה"ר וליצנות ורכילות וכיוצא, ובושט שלא לאכול לתאוה כבהמה ושלא לאכול דברים האסורים רק לאכול דברים הכשרים שיהיה לו כח לעבודת הש"י] ועל פי זה פירשתי רמז הפסוק ע"ת לעשות ליי' הפרו תורתך [תהלים קיט, קכו] ע"ת בגימטריא קנה' וש"מ, דהנה בימי אחשורוש פגמו בושט שנהנו מסעודתו של אותו רשע [מגילה יב.], והושט הוא כח גופני שעל ידו ניזון הגוף, על כן היתה הגזירה על הגופות, וכאשר עזר הש"י לעמו קבעו חז"ל יום טוב ברוח הקודש סעודת מצוה בושט, ובימי היונים פגמו בלשון הרע וביטול תורה שהפגם הוא בקנה, והיתה הגזירה לבטלם לגמרי מן התורה ותפלה שהן בקנה, ולא רצו לאבד

גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה, עכ"ל.

^א כ"ה הנוסח בסידורים שלנו, אמנם ברמב"ם בסוף ספר אהבה בנוסח התפילות העתיק "ופושעים", אמנם גם זה לשון מזיד ואתי שפיר, וגם בשינויי נוסחאות במהדרו' פרענקל שם הביאו שבכמה נוסחאות איתא "וזדים" כמו אצלנו.

ועיין עוד בבית יוסף (ר"ס תרפ"ב) שהביא בשם הארחת חיים (הל' חנוכה אות ב') שהקשה וז"ל: וא"ת למה אומר זדים ביד עוסקי תורתך, ולא אומר דבר והיפוכו כמו שאמר בכל האחרים, וי"ל כי דרך הפסוק לקח דכתיב (תהלים קיט, נא) וזים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי, עכ"ל (וכצ"ל טו"ז סימן תרפ"ג סק"ח, ועיי"ש במש"ז).

^ב לשון זה נמצא בשו"ת הרמ"א (סימן כ'), ועי"ש במכודות זו (זה"ע), ועי"ש במצודת דוד (משלי טו, ג). ומאמר החכם הזה הביא רבינו גם באגרות א' מאגרותיו בדברי המלמד (שכידוע כתבן רבינו בעלמו, כמ"ש כבר במקום אחר בשם החיד"א), ובסימן תרפ"ב סוף משב"ז אות א', וסימן תקנ"ד א"א אות ה'. וכן הביא בבני יששכר (מאמרי חדשי סיון מאמר כ' אות י"ג, ומאמרי חודש כסליו-טבת מאמר ג' אות י"ט) בשם הרמב"ם. (גם ראיתי במציאו בשם הרל"ג, אבל לא ליין מקורו).

^א ועי"ש בסימן תרפ"ב משב"ז סוף אות א' שם ביאר יותר.

^ב בא לבאר דברי המג"א דלכן נהגו לסבב וכו', וכן מבואר במשנה ברורה (סוף סק"ג) ובשער הציון (אות ד'). אמנם יל"ע דלכאורה לא מצינו להדיא שרצו היוונים לבטל ענין גמ"ח, וכמ"ש לעיל דיש ג' עמודי עולם, ובטלו את ישראל "בתורה ועבודה". [ועי' במילואים והערות' מה שכתבנו ליישב].

הגופות דוקא רק הנפשות, כי הדיבור בקנה הוא פעולה נפשית כמד"א נפשי יצאה בדברו [שה"ש ה, ו] ויהי האדם לנפש חיה מתרגמין לרוח ממללא [בראשית ב, ז], וכאשר עזר הש"י לעמו קבעו יום טוב במצוה להודות ולהלל בקנה, ואם כן ב' המועדים הללו ניתקנו לזכרון לשעבר הושט והקנה להבורא עולם ב"ה, והמה מסוגלים להניח שורשם ליסוד מוסד לכל השנה, על כן אמרו חז"ל [מגילה ג.] מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה (והוא הדין לשמחת פורים [עי' מגילה ז:]) ולנר חנוכה, כי בהשתעבד הושט והקנה להש"י תתקיים התורה בלי מונע, והדברים הללו ארוכים וקצרתי בכאן, וזהו רמז הפסוק הנ"ל, עת לעשות לי"י, כשיגיע זמן הע"ת לעשות לי"י, היינו קנ"ה וש"ט בגימטריא ע"ת, אז הפרו תורתך, כי מבטלין תלמוד תורה בשבילם.

והנה כשעמדה מלכות יון על ישראל, כבר כתבתי לך כמה פעמים עמדו בחכמתם החיצוניות חכמת יון לבטל חכמות התורה ולהגביר חכמות החיצוניות חכמת יון, והוא מבחינת נחש, והנחש היה ערום וכו' [תרגו"י הוה חכים, בראשית ג א], על כן יו"ן בנו"ן רבתי דאי"ק בכ"ר בגימטריא תשי"ז סוד ב' פעמים נח"ש דכר ונוקבא דקליפה, נחש בריח נחש עקלתון, והנה ראש הדור אשר עמד לנגדם ונעשה הנם על ידו היה שמו מתתיה"ו מנין תשי"ז, נוסף בשמו מנין קנ"ה, שניתקן על ידו שעבוד הקנה להש"י להודות ולהלל לשמך הגדול, (ארשום לפי שעה למזכרת, קר"ן השו"ר בגימטריא מתתיה"ו), עכ"ל.

והנה מצאתי בספר 'נר למאה' (עמ' קמ"ח) שעמד בזה, ומקודם הביא דברי הבני יששכר, וכתב ע"ז בהאי לישנא: וכתב בספר אמרי חיים, וצ"ע היכן אמרו לנר חנוכה, ובמגן אברהם סימן תרע"ב מביא בשם רש"ל דאפילו ללמוד אסור קודם הדלקה, אבל לא נמצא מזה בדברי חז"ל, עכ"ל.

ונראה לי לומר, שכוונתו ז"ל היתה להא דאיתא במגילה, ואמר רבה בר הונא אין מועד בפני תלמיד חכם, כל שכן חנוכה ופורים וכו' [עיין] שם, הרי שכללן כאחת חנוכה ופורים, וכמו שמבטלין ת"ת למקרא מגילה, כך מבטלין לחנוכה, ע"ש.

ובאבות דר"נ פ"ד, שני ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפנייהם כלה או מטה של מת, אם בידן כדי צרכן אל יבטלו ממשנתן, ואם לאו יעמדו וישנו ויקלסו לכלה וילוו למת, וכתב בבנין יהושע שם, ולפמש"כ בברכי יוסף סימן ל"ח דהא דעוסק במצוה פטור מן המצוה היינו דוקא במצות, אבל אם עוסק בתורה פוסק לכל מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, א"כ לא קשה אמאי רשאי לבטל ת"ת להכנסת כלה, שהוא הדין לכל מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים, ונקט הני משום דשכיחי, עכ"ל. א"כ נר חנוכה בכלל כל המצות.

אולם ממה שכתב בשלמי הגבורים פ"א דמגילה לא משמע כן, וז"ל: וכן מבטלין ת"ת לברית מילה, שהרי מילה גדולה מהוצאת המת שיש לו קוברין, ואם מבטלין ת"ת בעבור הוצאת המת כל שכן בעבור מצות מילה, כמבואר בקונטרס הראיות, עכ"ל. משמע אבל לשאר מצות אין מבטלין ת"ת, וצ"ע, עכ"ל ספר נר למאה.

- ד -

ויש לומר עוד, על פי מה שכתוב בשו"ת בית נפתלי (סימן כ"ח ד"ה ואולי, הועתק בקונטרס קול אריה לחנוכה, עמ' ס"ב, ש"ל ע"י ידידי הרה"ג ר' נפתלי עהרענרייך שליט"א, הרב ממאד), וזה לשונו: ואולי יש לומר לפי מה שידוע שאין רבינו הקדוש מסדר המשניות מזכיר במשנה כלל ענין חנוכה, וכל הלכות חנוכה, רק במסכת בבא קמא סוף פרק ו' (דף סב:) הביא מה שרבי יהודה אומר 'בנר חנוכה' פטור, אבל יותר מזה אינו מזכיר, והעולם מקשים בזה למה אינו מזכירו. ו גם דהוה ליה לעשות מסכת או פרק מיוחד לזה, כמו שעשה בשאר מצות עשה שהזמן גרמא, ובודאי יש תירוץ לזה שנעלם מאתנו, אבל עכ"פ לא אתי בזה הכלל.

ובעיקרו שמעתי אומרים, לפי שרבי מרבית דוד קאתי, כמבואר בשבת (דף נו.), רבי דאתי מדוד מהפך ודרש בזכותו, ואם כן היה לו הקפדה על בית חשמונאי שלקח להם המלוכה, ועיין ברמב"ן על התורה ריש פרשת ויחי על פסוק (בראשית מט, י) לא יסור שבט מיהודה, ומה שכתב גם בשם ירושלמי דהוריות (פ"ג ה"ב) בזה, ומאחר שהקפיד לכן לא רצה לדבר ביחוד בזה,

אך כדי שלא יאמר שחלק חלילה על המצוה זו דגר חנוכה, הביאו ברמזו שם דר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור לגלות בקיומו, אבל יותר לא רצה להזכירו⁹, עכ"ל.

ואם כן יש לומר דגם בזה הטעם כן שהעלימו ענין נר חנוכה, ולא הזכירוהו להדיא רק מקרא מגילה, והבן.

והוסיף על זה ידידי הרה"ג ר' בנימין בערקאוויטש הי"ו, דהדברים מבוארים ביותר, מאחר דמימרא הנ"ל דמבטלין תלמוד תורה מפני מקרא מגילה, מובא בש"ס בשם "בית רבי", דהנה זה לשון הגמרא במגילה שם: תניא נמי הכי כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה, ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין תלמוד תורה לא כל שכן וכו', ע"כ. וא"כ אתי שפיר דכמו שהעלים רבי ענין חנוכה במשנה, כמו כן העלימו בסמך הזה לבטל תלמוד תורה משום פירסומי ניסא, והדברים נפלאים.

והוסיף עוד מה שהאריך בזה במילואים והערות לחיבורו 'גל עיני' הנ"ל, בענין מה שהעלים רבינו הקדוש מסדר המשניות, ענין גם חנוכה מהמשנה, וזה לשונו שם:

ואגב אכתוב בזה בענין מה שלא נשנו הלכות חנוכה במשנה, ולא נזכר בה גם חנוכה.

הנה כתב הגאון החיד"א זצ"ל בספרו דברים אחרים (דרוש ל"ב, לשבת חנוכה) וז"ל בתו"ד: ואני שמעתי, דנורקה מפי חבורה חקור דבר: אמאי רבינו הקדוש לא שנה במשנה דיני חנוכה, כי אם כלאחר ידו, במגילה (פ"ג מ"ד), בחנוכה בנשיאים (שם מ"ו) וכיוצא, ובקמא (ב"ק פ"ו מ"ו) [גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים וכו', הניח חנווני נרו מבחוץ, רבי יהודה אומר] אם היה נר חנוכה פטור, והיה לו לשנות לפחות פרק אחד מדיני חנוכה. ובו בפרק נענה הרב החסיד כמהר"ר יוסף בן סמון זלה"ה ואמר, דמגילת תענית נשנית קודם המשנה, וכדתנן במתניתין פ"ב דתענית (מ"ח): "כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד" וכו', וכבר במגילת תענית קתני דיני חנוכה, והם הברייתות שהביאו בש"ס, ומשום הכי לא הוצרך רבינו הקדוש לשנות דיני חנוכה, עכ"ד.

והג"ר אברהם בן הגר"א זי"ע בהקדמתו למדרש "אגדת בראשית" [וכ"כ בהקדמה לס' ריב פעלים] ושמעתי ממר אבא הגאון (-הגר"א מווילנא) זצלה"ה, שממנין שבע מסכתות קטנות, היה עוד מסכת תפילין ומסכת מזוזה ומסכת חנוכה, ולא ביאר לי בפירוש מי הביאם, ע"כ.

ובחידושי הרד"ל על המדרש (ויק"ר פ"ב אות ז') הביא דבריו, וכ' ע"ז: "ואפשר לזה רמז רב האי גאון ז"ל בתשובתו, שבתשובת הגאונים שבסו"ס 'נהרות דמשק' (שאלוניקי תקס"ב) ס"י קמ"ג, שראה ביד איש אחד חכם חסיד וזקן סדר משנה תוספי על סדרים שלנו ולא זכה להעתיקו שנחפז לדרכו", עכ"ל.

⁹ ובספר פני מבין עה"ת (להג"ר נתנאל הכהן פריעד זצ"ל אב"ק אויוואראש, תלמיד הקול אריה) פרשת וישב, מביא דבר זה בשם הרמ"ע מפאנו ז"ל, וז"ל: דהנה הגאון רמ"ע מפאנו כתב דלכך לא נזכר גם חנוכה במשנה, משום דרבי אתי מבית דוד שהמלוכה שלהם, ורמב"ן בפרשת ויחי כתב דלכך נענשו חשמונאים שעברו על הכתוב לא יסור שבט מיהודה, והוי מורד במלכות, עכ"ל. [וכן הובא בספר ערוגת הבושם עה"ת ח"א בדרושים לחנוכה, ובשו"ת דברי ישראל להגר"י וועלץ זצ"ל ראב"ד בודאפעסט ח"ב ליקוטי תשובות סימן קי"ב-קי"ג, ובספר דברי יואל לחנוכה ח"א אות צ', שהאריך בזה טובא בנועם דבריו הק'].

(כ"ז זה הובא בהערה מתחת ל'קו בקונטרס הנפלא 'קול אריה - לחנוכה', אות ל"א)

¹⁰ ובשולי הגליון שם נדפס הג"ה מבין המחבר, הג"ר יוסף הכהן שווארץ זצ"ל הי"ד, וז"ל: ואנכי שמעתי לתרץ עפ"י הרמב"ם בפירוש המשניות בפרק התכלת (מנחות פ"ד מ"א) לענין ציצית ותפילין ומזוזה, דהמשנה לא דברה על אלה המצוות דבר מיוחד, לפי שהיו דברים האל ומפורסם בזמן חבור המשנה, והיו ענינים ידועים, ואין ענין מהם נפלא משום אדם עיי"ש, וכן יש לומר בחנוכה, והבן [וע"ע בקובץ וילקט יוסף שנה ב' שנת תר"ס סימן ל"ה].

ובס' יד נאמן להגאון רבי חיים אברהם מיראנדה זצ"ל (שבת, דף ב. שאלוניקי תקס"ד) כתב בא"ד וז"ל: ובעוברו פה במחנינו זה שאלוניקי יע"א הרב בעל ספר 'שושנים לדוד' פי' על הש"ס – גדול כבוד שמו דוד פאדרו נר"ו, חקרתו לפניו האי דנר חנוכה שלא נזכרה במתניתין, והשיב כי לו טעם בזה על דרך הסוד, ואנכי לא ידעתי, וברוך הוידע.

ושוב נתקרב דעתי הקלושה בראותי דברי הר"ם במו"ל במנחות ריש פרק התכלת וז"ל: ולא דברה המשנה בדיני הציצית והתפילין והמזוזה וענין מלאכתן והברכות שחייבין לברך עליהן וכל ענינים התלוין בהם. וסבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו עניינם ידועים ונהוגים ביד כל העם וכו', ועל כן לא ראה לדבר בהן, כמו שלא הסדיר התפלה כיו לפי שהיה מפורסם כיו אבל חברו ספר גמרא וביאורו, עכ"ד.

וכן כתב החתם סופר בחידושי (גיטין עה. ד"ה כנס) וז"ל בא"ד: ואל תתמה שהרי בשום מקום במשנה לא נזכר שיניח אדם תפילין, ושבגד של ד' כנפות חייב בציצית, אלא תפילה של ראש אינו מעכב של יד (מנחות פ"ד) ותכלת אינו מעכב לבן, ולא תנן חייב אדם להדליק נר חנוכה, אלא גץ שיוצא ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור (ב"ק פ"ז מ"ז), ונר חנוכה גופא היכי הוזכר במשנה, אלא רגילים היו בכך ולא הזכיר, עכ"ל.

אמנם במקורות אחרים מצינו ביאור אחר בשם החתם סופר בזה, והוא בס' חוט המשולש החדש (עמ' קמ"ה), בזה"ל: מרגלא בפומיה דהחתם סופר זי"ע, כי גם חנוכה לא נזכר כלל במשנה, ואמר טעמו, כי רבינו הקדוש מסדר המשנה היה מזרע דוד המלך ע"ה, וגם חנוכה נעשה על ידי בית חשמונאים – שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד, וזה הרע לרבינו הקדוש, ובכתבו המשנה על פי רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו, עכ"ל. וכע"ז מובא בס' חסדי אבות להג"ר יצחק יודא מרינק זצ"ל (חתן בעל השם משמואל) סי' י"ז אות י"ז בשם החידושי הר"ם זי"ע].

ובשו"ת מהריא"ן להגריא"צ וויינבערגער זצ"ל אב"ד מארגרעמן – תלמיד החת"ס (או"ח סי' ע"ה) ביאר דברי החת"ס, וז"ל: והנה מה שכתבת שיש בענין זה ח"ו חה"ש לאמור על רבינו הקדוש שבעבור כבודו וכבוד בית אבותיו יסתיר לפרסם הנס, ע"כ, אולם זה ודאי לא היה כוונת מרן חת"ס דרבינו הקדוש לא הזכיר גם חנוכה במשנה משום כבודו או כבוד בית אבותיו, אלא אדרבא דכוונת מרן ז"ל, דגם זה עשה רבינו הקדוש לשם שמים, כמו דכל מעשיו היו לש"ש, כלומר, מאחר דחשמונאים דעל ידיהם נעשה הנס, והמה על ידי זה עשו שתפסו המלוכה מזרע דוד, ולהכי לא הזכירם במשנה, ולא מחמת כבודו וכבוד בית אבותיו, עכ"ל.

- ה -

ובדרך צחות ושחוק מכאיב יש לומר, שראו חז"ל ברוח קדשם כמה 'ביטול תורה' יוגרם בימי החנוכה ע"י כל המשחקים¹⁰ והפארטים למיניהם, ולכן גזרו אומר שלא להזכיר ענין ביטול תורה בחנוכה, כי דיה לצרה בשעתה.

¹⁰ עיין בביאור הלכה (או"ח סימן תר"ע ד"ה ונהגין לומר זמירות ותשבחות וכו') שכתב וז"ל: עיין בתשובת מהרש"ל סימן פ"ה שכתב שראוי שהשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת תורה ואל תבטל מקביעותך עכ"ל ובעו"ה יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל להש"י על הניסים שעשה לנו הם מרבים בשחוק הקרטין והרבה הרעישו הסה"ק ע"ז והשומר נפשו ירחק מזה, עכ"ל.

ובספר "קב הישר" (סוף פרק צ"ו) כתב וז"ל: תחמיצנה. והנה מספר הנרות של חנוכה הן ל"ו ושמונה שמים, ומנהגן של ישראל תורה הוא שהמנהג ליתן את השמש המדליק למעלה מהנרות של חנוכה ורמז לדבר "שרפים עומדים ממעל לו" (מצאתי כתוב בספר מהרי"ל), וא"כ לפי זה יש קדושה גדולה גם כן בנרות של השמים, אשר הן יותר קצת גדולים מן הנר של חנוכה, שהנר השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק נרות בבית המקדש ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין שיאירו פני כסא כבודו יתברך. ומכאן תראה הפגם הגדול הזה שראיתי בעו"ה שרוב העם נוהגים שלוקחים נר השמש מן הנרות ועושין לאורו עסקי חול, ומכל שכן עתידין ליתן את הדין מהעון פלילי שמשחקין באור השמש בקלפים שקורין קארטיין או בקביאות שקורין ווערפיל, ואינם יודעים שהשמים הם קדושה יתירה יותר מנר חנוכה, כמ"ש הרב הגאון מהרי"ל ז"ל הרמז "שרפים עומדים ממעל לו" ר"ל שהשמים עומדים ממעל להל"ו נרות של חנוכה, על כן המזלזל במצוה זו בוודאי עונשו יהיה קשה מאוד, וכל מי שמדקדק במצוה זו ואינו מזיז את השמש ממקומו יזכה לראות נרות העתידין להדליק בבית קדשינו במהרה בימינו אמן, עכ"ל.

לשון הקושיא באידיש:

אינטערסאנטע קושיא לכבוד חנוכה – תש"פ לפ"ק

ס'איז באקאנט אז חנוכה קומט אראפ די "אור הגנוז", כי נר מצוה ותורה אור, און ווי די בני יששכר איז מאריך דערין אין זיינע מאמרים, און דעריבער ווערן יעדעס יאר נתחדש פרישע הונדערטע אדער טויזנטע תירוצים אויף די בית יוסף'ס קושיא, אבער מענטשן זוכן דאך אלץ פריש, ואין בית המדרש בלא חידוש, האב איך לעצטענס געהערט זייער א שיינע קושיא אויף חנוכה, וואס בעלי דרשנים וועלן זיך מחיה זיין דערמיט צו מחדש דערויף תלי תלין פון חידושים, און דאס איז די קושיא:

חכמינו ז"ל זאגן אין מסכת מגילה (דף ג' ע"א) "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה", און אזוי ווערט גע'פסק'נט אין רמב"ם (ריש הל' מגילה) און אין שולחן ערוך (אור"ח סימן תרפ"ז סעיף ב') "מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה". און ווי באקאנט די גרויסע חשיבות פון "מקרא מגילה" איז וועגן "פרסומי ניסא" וואס וועגט איבער אלעס, שטעלט זיך די קשיא, אז "נרות חנוכה" האט מען דאך אויך מתקן געווען וועגן "פרסומי ניסא", און אסאך דינים זענען פארהאן וואס מאיז מחמיר ביי חנוכה וועגן די געוואלדיגע ענין פון פרסומי ניסא, אויב אזוי שטעלט זיך די קושיא, פארוואס האבן נישט חז"ל דערמאנט ביי חנוכה אויך אז "מבטלין תלמוד תורה להדליק נר חנוכה"?

תשובת הרה"ג ר' משה לייבוש באב"ד שליט"א

בעמח"ס "תורה ברורה" על חמשה חומשי תורה, וש"ס

אולי י"ל שאע"פ שאפשר לקיים מצות לימוד התורה ע"י קריאת המגילה, התקינו חז"ל מצות קריאת מגילה, דהיינו שיש לכוון דוקא על מצות הקריאה אבל לא לכוון לקיים מצות לימוד התורה, וזה הכוונה "מבטלין ת"ת לקריאת מגילה", שלא יכוון לקיים בזה מצות לימוד התורה אלא לבטל מצות לימוד התורה ולכוון רק לקיום מצות קריאת המגילה.

תשובת עורך הגליון הנפלא "נחלתינו"

מקופיא אפשר לתרץ שבהדלקת נר-חנוכה אין ניכרת ההפסקה כל-כך, כי אחרים יכולים להכין הכל לבעה"ב, והברכות וההדלקה אורכות דקות מעטות, וכפי שנהג החזו"א זצ"ל להדליק תוך כדי תלמודו ושב לתלמודו, בידוע (אינני מדבר למנהגנו שהכל נעשה בעסק גדול, בתפילות ובקשות ומזמורי שבח ופזמוני תהלה, לפנייה ולאחריה), אבל בקריאת המגילה, כל אחד ואחד עסוק בה בעל-כרחו זמן ניכר, אם בקריאה אם בשמיעה, ולכן הוצרכו להודיענו זאת דווקא במקרא מגילה.

תשובת הרה"ג ר' שלמה דוד קליין שליט"א

דומ"ץ בק"ק בעלזא לונדון - ומח"ס "אוצר תשובות" ושא"ס

בס"ד, פרוס חג החנוכה תש"פ לפ"ק

לכבוד ש"ב המכובד מאוד נעלה הרה"ג המפורסם מזכה הרבים

מוה"ר אלכסנדר קנאפפלער שליט"א

מחבר ספרים וקונטרסים חשובים

אחדשה"ט באה"ר

קיבלתי שאלתו המחוכמת מדוע לא נאמר בחנוכה מבטלין תלמוד תורה להדליק נר חנוכה, ולענ"ד התשובה הוא בפשיטות, דהאמת יש להקשות מדוע הצריכו להדגיש שמבטלין ת"ת לצורך מקרא מגילה, והלא דבר פשוט הוא שהרי התורה ניתנה כדי לעשות ולקיים, וכמו שמבטלין ת"ת לנטילת לולב ושאר מצוות.

אלא הביאור הוא פשוט כמו שכתב המשנ"ב בסי' תרפז סק"ג "רצונו לומר וכו' אפ"ה צריך לבטל ולילך לקרותה בציבור משום ברב עם הדרת מלך". ועל דרך זה מבואר שם בערוך השלחן. והיינו דלא סגי לקרות המגילה בביתו אלא צריך לילך לקרותה בציבור, ומשא"כ לענין חנוכה אדרבה המצוה הוא להדליק בבית.

ובעיקר הדבר לבטל מלימודו להדלקת נר חנוכה, מבואר כן בפשיטות בב"ח [סי' תרע"ב ס"ב] דצריך להפסיק מלימודו לצורך הדלקת נר חנוכה דהוי מצוה עוברת, והעתיקוהו האחרונים. אבל אין צריך לטעמא דפרסומי ניסא וכמו שנתבאר.

ואסיים בברכה שיזכה מע"כ להמשיך להפיץ מעיינותיו חוצה לשמחת לב מבקשי ה'

שלמה דוד קליין

דומ"ץ בק"ק בעלזא לונדון

תשובת הרה"ג ר' אהרן הכהן פערל שליט"א

מחבר ספרים חשובים

בס"ד

שוכט"ס לכבוד ידידי וידיד כל בית ישראל רב האי גאון צנא מלא ספרא מזכה את הרבים

בפעולותיו הכבירים זה רבות בשנים כולם שוים לטובה

מוה"ר אלכסנדר אליעזר שליט"א

בדבר הקושיא הנפלאה למה לא אמרו מבטלין ת"ת להדליק נר חנוכה, כדאי לציין שבספה"ק בני יששכר באמת כתב שגם בשביל הדלקת נר חנוכה מבטלין תלמוד תורה, עיין במאמרי חדשי כסלו טבת (מאמר ב' אות ל"ב) וז"ל: עת לעשות לי"י הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו) ע"ת בגימ' קנ"ה וש"ט רמז לימי חנוכה ופורים, חנוכה בקנה להודות ולהלל, פורים משתה ושמחה, בשני עתים הללו הפרו תורתך, כי מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה ונר חנוכה, עכ"ל.

וכן כתב הבני יששכר באריכות יותר (שם מאמר ד' אות ט"ב) וז"ל: הנה בנס דפורים תקנו משתה ושמחה והוא עבודת הושט, וחנוכה תקנו להודות ולהלל הוא עבודת הקנה, שיהיו שניהם משועבדים לעבודת הש"י, [לדבר בקנה רק בתורת ד' ועבודתו ושלא לדבר לה"ר וליצנות ורכילות וכיוצא, ובושט שלא לאכול לתאוה כבהמה ושלא לאכול דברים האסורים רק לאכול דברים הכשרים שיהיה לו כח לעבודת השי"ת] ועל פי זה פירשתי רמז הפסוק ע"ת לעשות לי"י הפרו תורתך [תהלים קיט, קכו] ע"ת בגימטריא קנ"ה וש"ט, דהנה בימי אחשורוש פגמו בושט שנהנו מסעודתו של אותו רשע [מגילה יב.], והושט הוא כח גופני שעל ידו ניזון הגוף, על כן היתה הגזירה על הגופות, וכאשר עזר הש"י לעמו קבעו חז"ל יום טוב ברוח הקודש סעודת מצוה בושט, ובימי היונים פגמו בלשון הרע וביטול תורה שהפגם הוא בקנה, והיתה הגזירה לבטלם לגמרי מן התורה ותפלה שהן בקנה, ולא רצו לאבד הגופות דוקא רק הנפשות, כי הדיבור בקנה הוא פעולה נפשית כמד"א נפשי יצאה בדברו [שה"ש ה, ו] ויהי האדם לנפש חיה מתרגמין לרוח ממללא [בראשית ב, ז], וכאשר עזר הש"י לעמו קבעו יום טוב במצוה להודות ולהלל בקנה, ואם כן ב' המועדים הללו ניתקנו לזכרון לשעבד הושט והקנה להבורא עולם ב"ה, והמה מסוגלים להניח שורשם ליסוד מוסד לכל השנה, על כן אמרו חז"ל מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה (והוא הדין לשמחת פורים) ולנר חנוכה, כי בהשתעבד הושט והקנה להש"י תתקיים התורה בלי מונע, והדברים הללו ארוכים וקצרתי בכאן, וזהו רמז הפסוק הנ"ל, עת לעשות לי"י, כשיגיע זמן הע"ת לעשות לי"י, היינו קנ"ה וש"ט בגימטריא ע"ת, אז הפרו תורתך, כי מבטלין תלמוד תורה בשבילם, עכ"ל.

ידידו עוז דושה"ט,

אהרן הכהן פערל

תשובת הרה"ג ר' ליפא פּעקעטע שליט"א

מח"ס "אור הלבנה", וש"ס

למעלת כבוד מערכת הגליון הנפלא הנקוב בשם

'דמשק אליעזר'

הנה שמעתי הקושיא לחנוכה תש"פ, ואמרתי לבוא בקוצר אמרים באיזה תירוצים כיד ה' הטובה עלי
[וצירפתי והוספתי לזה גם מה שחידש ידידי הגר"צ ראזענבערגער הי"ו].

א [כיון שעצם הדלקת נר חנוכה אינו לוקח הרבה זמן, ובאיזה רגעים יכול להדליק ולשוב ללימודו, פשיטא דצריך להפסיק מלימודו ולהדליק, ולא הוצרך להזכירו בפירוש.

ב [במקרא מגילה אמרו "כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה", והיינו לענין מקרא מגילה דבלאו הכי לא היו צריכין לבטל, אבל ביומין דחנוכה, בהגיע הזמן ממילא צריך לבטל מאמצע לימודו כדי לקרות קריאת שמע דאורייתא, וכן לתפילת מעריב, וממילא לא הוצרכו לומר שיבטל מתלמוד תורה להדלקת נר חנוכה, כי ממילא מבוטל ועומד מזמן קר"ש ותפילה.

ג [במצות מעשיות פשוט דמבטלין תלמוד תורה בשבילו, דכל עיקר לימוד התורה הוא רק ללמוד וללמד לשמור ולעשות, משא"כ מקרא מגילה שהוא ג"כ לימוד, הוצרך לומר שמבטלין בשבילו תלמוד תורה^{טו}.

ד [נר חנוכה מדליקין בגו ביתא, ונמצא שהעוסק בתורה אין צריך באמת לבטל תורה בשבילו, שהרי יכול להדליק ע"י אשתו ובני ביתו, ושפיר יוצא על ידם [והגם שמי שאין לו אשה צריך להדליק בעצמו, אבל כיון שע"פ הרוב יכול לצאת ע"י אחרים לא הזכירו ענין הביטול], משא"כ במקרא מגילה שהוא חובת הגוף ולא חובת בית, וצריך לקרות או לשמוע

^{טו} עיין בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן ס"ז וס"ח) שנשאל מאת מחותנו הגאון הגדול ר' יעקבא סג"ל לנדא, וז"ל: חייב אינש לבסומי כיום הזה עד אשר לא אדע מה זה שאמרו של בית רבי מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, הלא קריאתה זו היא תלמוד תורה, וכן השומע כעונה, ומה ביטול תורה שייך לומר על העוסק בקריאת המגילה, ומה גם למאי דמסיק אסתר ברוח הקודש נאמרה הרי היא כאחד הכתובים מקראי קודש המה ודאי הן הן דברי תורה, וכו', ואולי כאשר יפיג ייני תתישב דעתי למצוא פשר דבר, ועתה אמרתי דאגה בלב איש ישיחנה וכו', עכ"ל.

והרב בית אפרים השיב לו נאמר: גברא רבה חזינא. ותיובתא לא חזינא. ולא מידי קאמינא. כי הייתי כגבר עברו יין והחכמה מאין. ואעלים עיני. עד פג ייני. ואתבונן אליו בבוקר. כי לתכלית הוא חוקר. בהא דאמרינן בריש מגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאים לשמוע מקרא מגילה דמה ביטול תורה יש בזה, הא גם קריאת המגילה תורה היא, ובפרט למ"ד מגילת אסתר ברוה"ק נאמרה, והרחיב הדברים ברוחב בינתו. ואומר אני עד שכ"ת שואל ודורש בזה שניתן לדחות ולומר שקריאתה אינה תורה רק קריאתה זו הלילא ופרסומי ניסא, ולא מבעיא למ"ד נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב דא"ש, אלא אפילו למ"ד נאמרה לכתוב אין הציווי לכותבה כדי ללמוד מתוכה כמו נביאים וכתובים, רק משום מצות קריאה, שכך תיקנו עפ"י ריה"ק לקרותה מתוך הכתב, וגם למ"ד לא נאמרה לכתוב מודה שניתנה לכתוב מדרבנן כמ"ש התוספות, ומכל מקום כשקורין בה אין בה רק משום קיום מצות קריאה, שהקריאה אינה כדי להתלמד, רק למען יספרו לבניהם דור אחרון אשר הגדיל ד' לעשות עמנו ופרסום תקפו של נס, ואינו דומה לשאר נביאים וכתובים שנאמרו ברוה"ק ומסרום לעם ד' בתורת דברי קבלה כדברי תורה ללמוד בהם ולתכלית זה הם כתובים ומסורים לעם ה' אלה, משא"כ במגילה שניתן לכתוב לשם מצות קריאה, ואין מקיים מצות ת"ת בקריאתה, רק מצות חכמים בקריאתה לבד, ולכן אפילו הלועז ששמע אשורית יצא, ואם הוא קורא המגילה באמצע השנה אף אם מבין מה שקורא אינו דומה לקורא בנביאים וכתובים שניתנו ללמוד ולא לשם מצות קריאה בלבד וכו', עכ"ל. יע"ש עוד שהאריך בזה.

בעצמו כל אחד ואחד, הוצרכו לומר שמבטלין תלמוד תורה בשבילו.

ה] עיקר החידוש במקרא מגילה שמבטלין תלמוד תורה בשבילו, הוא כדי לשמוע המגילה בציבור, כמבואר במג"א סימן תרפ"ז (סק"ב וסק"ג), ואילו נר חנוכה אין דינו להיות בציבור, אדרבה נתקן להדליק נר איש וביתו, ובמילא לא שייך לומר מבטלין תלמוד תורה בשבילו.

ו] הלימוד דמבטלין תלמוד תורה נלמד בק"ו מעבודה, והנה עיקר העבודה בבית המקדש הוא רק ביום [דדם נפסל בשקיעת החמה, ובלילה רק גומרין עבודת ההקטרה וכו'], אבל בלילה ליכא עבודה, ונר חנוכה הוא בלילה, וא"כ לא שייך לומר דמבטלין תלמוד תורה בשבילו קל וחומר מעבודה, והבן.

ז] נר חנוכה, האריכו בספרים הק' ובפרט בספרי חסידות, דנר מצוה ותורה אור, ונרות חנוכה משפיע אור תורה אור הגנוז ע"י ל"ז נרות, ע"י בספה"ק בני יששכר שהאריך בזה, וא"כ ע"י הדלקת נרות חנוכה אין מבטלין תלמוד תורה, אדרבה ע"י מרבין לימוד התורה, משא"כ במקרא מגילה, דעיקרו שמחת פורים שהוא ענין שכרות, דחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והרי שיכור פטור מכל המצות ומתלמוד תורה, וזה הוא ענין ביטול תורה.

ליפא פעקעטע

וויליאמסבורג יצ"ו

תשובת הרה"ג ר' ברוך מיללער שליט"א

מרבני כולל תורה ויראה דרב"י מסאטמאר - וויליאמסבורג יצ"ו

אל מעלת כבוד הרה"ח ר' אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א.

הגליון הנפלא "דמשק אליעזר" הגיע לידי, וברכתי עליו ברכת הנהנין, ועוד חזון למועד להעיר ולהאיר בנועם אמרותיו. וכעת על של עתה באתי, במה שביקש ישוב להקושיא למה לא נזכרה שמבטלין תלמוד תורה בשביל הדלקת נר חנוכה, כמו שאמרו לענין מקרא מגילה.

א] הנה לכאורה יש לומר בפשטות, דכיון שהדלקת נרות חנוכה צריך להיות בחצי שעה הראשון של הלילה, ואי לא אדליק מדליק, א"כ פשיטא דמבטלין תלמוד תורה בשבילו, וכמו בבדיקת חמץ בסימן תל"א דמיקרי עבריינא אם מתעצל ואינו בודק מיד בלילה, אע"פ שיכול לבדוק גם באמצע הלילה, וק"ו בן בנו של ק"ו בהדלקת נרות חנוכה דעיקר זמנו רק בחצי שעה הראשון, ועבר זמנו בטל קרבנו, דבוודאי צריך לבטל תלמוד תורה בשבילו ולהדליק נר חנוכה משום פרסומי ניסא.

ב] ועוד יש לומר, דרק לענין מקרא מגילה, דהוה אמינא מאי אולמיה האי לימוד מהאי לימוד, הוצרך לחדש שמבטלין בשבילו תלמוד תורה, ואע"פ שאינו ביטול בכמות הלימוד רק באיכות הלימוד, (וכמו שהאריכו בזה בספרים, ואכמ"ל), אבל לענין נרות חנוכה לא היה הוה אמינא שיפטר ממנה ע"י לימוד התורה.

ברוך מיללער

כולל תו"י דרב"י מסאטמאר, סניף זופניק - וויליאמסבורג יצ"ו

תשובת הרה"ג ר' נחום יצחק גריוז שליט"א

אבן יקר בעיר בארא פארק יצ"ו

בס"ד, ליל ב' פרשת וישלח תש"פ

לכבוד מערכת דמשק אליעזר

על דבר הקושיא שהקשה המערכת, על הא דאמרו חז"ל (מגילה ג' ע"א) מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, והנה גודל חשיבות מקרא מגילה הוא משום פרסומא ניסא, וכמו כן נרות חנוכה נתקנו משום פרסומא ניסא, וא"כ למה לא אמרו חז"ל כמו כן מבטלין ת"ת להדליק נר חנוכה?

תשובה: באמת מבטלין ת"ת בשביל כל המצות כגון שופר סוכה ולולב, וכמו כן בשביל כל המצות כשא"א לעשותה ע"י אחרים וכדאמרינן במו"ק ט' ע"ב, והמעם כתבו הפוסקים דאל"כ כיון שצריך ללמוד כל רגע, לעולם לא יתחייב בשום מצוה. והחידוש אצל מקרא מגילה הוא, שאפילו אפשר לקרותה ביחיד, ואפילו בעשרה, מבטלין ת"ת דרכים אפילו של ק' אנשים כדי לשמוע מקרא מגילה בבית הכנסת משום ברב עם וכמבואר בס"י תרפ"ז ס"ב ובפוסקים שם, ודבר זה לא שייך בחנוכה, שהרי אדרבה מצות נר חנוכה נר איש על פתח ביתו, ומה שמבטל קצת מזמן לימודו כדי לקיים המצוה, הרי זה דומה לשאר כל המצות שמבטלין ת"ת כדי לתקוע בשופר ולאכול מצות ומרור וסוכה ולולב.

ומה שאפשר להקשות, דמ"מ טעמא בעי, מ"ש פורים דמשום פרסומא ניסא תקנו שיקראו המגילה בעשרה וכמש"כ בס"י תר"צ ס"ח, ומשום ברב עם הדרת מלך אפילו יש לו מנין של ק' אנשים צריכין לילך לביהכ"נ וכמבואר בס"י תרפ"ז ס"ב ובפוסקים שם, ומ"ש בחנוכה תקנו שכל אחד ידליק בעצמו ומשום פרסומא ניסא ידליקנו על פתח ביתו מבחוץ, וא"א לצאת ע"י מה שמדליקין בביהכ"נ וכמש"כ הרמ"א בס"י תרע"א ס"ז, והמהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד ואין סומכין על הבה"ב, וצריך ביאור החילוק.

ושמעתי דבר נאה מידידי הרה"ח ר' חיים גאנצפריד נ"י, דבפורים היה הגזירה להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים, ואם נולד יהודי לא היה אפשר לו להנצל, וע"כ כשניצולו היה גם אחד לכולם לכן תקנו שכולם יחד יודו ויספרו הנס ע"י קריאת המגילה בציבור וברוב עם הדרת מלך, משא"כ בחנוכה היה צרות ושמדות, וניתנה הרשות לכל אחד להנצל, והיינו דמי שהמיר דתו היה ניצול, נמצא שהיה צרה ונסיון פרטי לכל אחד ואחד, וכשניצולו כ"א ניצול בפני עצמו, ולכן זכר לנס תקנו ג"כ שכל אחד ידליק בפני עצמו על פתח ביתו, והמהדרין מדליקין כ"א בפני עצמו להראות שכל אחד מבני הבית היה בצרה וניצול בפני עצמו, שהרי בודאי היה אז שראש המשפחה החליט להמיר דתו ולהשאר בחיים, אבל בני משפחתו לא הסכימו עמו והיו מוכנים ליהרג, או להיפך, לכן כל אחד מדליק בפני עצמו כדי להראות שאפילו אם ראש המשפחה השתמד ח"ו אני נשארתי באמונתו, ודפח"ח.

ועפ"י אולי נוכל להבין שיטת הרמב"ם ריש פרק ג' שכתב והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, וכבר העירו המפרשים שמשמע שהבעה"ב עצמו מדליק כפי מנין בני ביתו, ולכאורה צ"ב הסברא במה יהיה תלוי מנין הנרות כפי מנין בני ביתו. אבל לדברים הנ"ל י"ל דהבעה"ב רוצה להראות שאצלו כולם היו בצרה כי כולם היו מוכנים להשאר יהודים.

ובדרך רמז י"ל, דבנס חנוכה שהיה ע"י המנורה שמראה על אור התורה, וכמאמרם ז"ל (ב"ב כ"ה ע"ב) הרוצה להחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום, אנו רוצין להראות שכל אחד ואחד בפני עצמו יש לו חלק בתורה ורק הוא יכול לחדשו, ועל כן כ"א רוצה להראות בפני עצמו.

נחום יצחק גריוז ב.פ.

תשובת ש"ב הר"ר משה מרדכי קנאפפלער הי"ו

אבן יקר בעיר מאנסי יצ"ו

לכבוד מיין טייערע פעטער, עוסק בצרכי ציבור ומזכה את הרבים,

הרב ר' אלכסנדר אליעזר קנאפפלער שליט"א

קודם כל, א גרויסן ישר כח פארן מיך שיקן די הערליכע קונטרסים "דמשק אליעזר", וואס איך טוה טאקע ארויספרינטן, און איך בין מזכה מיינע חברים אין מאנסי דערמיט.

איך האט געשיקט די קשיא פארוואס האבן חז"ל נישט געשריבן אז "מבטלין תלמוד תורה להדליק נר חנוכה"? און איך בין זיכער אז פילע רבנים, פוסקים און בני תורה וועלען ענטפערן שיינע תשובות, בהלכה ובאגדה, זה בכה, וזה בכה, אזוי ווי אייביג וואס די חשובע רבנים שרייבן אייך שיינע תשובות.

אבער אויב איך מעג, וועל איך אויך געבען א טעם, בדרך צחות. און היות איך האב דעת בעל הבית, נישט דעת תורה, וויל איך שוין פאראויס זאגן, אז לתקוני אני מתכוון, און אויב איך שרייב ח"ו עפעס אנטקעגען דברי חז"ל בשוגג, מעיקרא אני מתחרט עליהן, און ווי די חשובע באבע, דיין מאמע די רעבעצין ז"ל, האט זיך אמאהל אויסגעדרוקט (ווען די זיידע זצ"ל האט מעורר געוועהן אז אין גמרא שטייט אנדערש), "I am sorry פאר די הייליגע גמרא".

האט איך געטראכט אזוי... פורים איז דא א גרויסע ענין פון מאכן סעודות. אבער חנוכה, שטייט דאך קלאהר אין חז"ל, אז די עיקר איז הלל והודאה. ווי עס איז מבואר בפירוש אין שולחן ערוך אורח חיים סימן תר"ע: "ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה". די אחרונים זאגן שוין, אז עס איז יא דא א ענין ווייל אין די טעג איז אויך געוועהן "חנוכת המזבח". אבער די עיקר מצווה איז הלל והודאה. עס איז אויך מבואר אין די ספרים הקדושים, בפרט אין ספרי חסידות, די אור וואס קומט אראפ אויף די וועלט אין די ימי החנוכה. ממילא פארשטייט מען דאך אז מען דארף גאר מוסיף זיין אין לימוד התורה, און נישט ח"ו לערנען ווייניגער.

און איך דערמאן מיך, אמאהל, ווען עס איז נאך געוועהן די מנהג אז חסידישע בחורים לערנען א סדר פארטאגס פארן דאווענען, זענען געוועהן בחורים וואס פלעגן זיך אביסל מתרשל זיין אין די פארטאגס סדר אין די ימי החנוכה. ווען מיין חשובער ראש ישיבה, הרב ר' הערשל גראס ז"ל, האט זיין מעורר געוועהן, האבן זיי זיך פארענטפערט אז זיי זענען געוועהן אויף שפעט ביי א משפחה חנוכה-פארטיי. האט די חשובע ראש ישיבה געקלאגט ביי איינע פון די מוסר שיעורים, אז ליידער היינט מאכט מען פילע גרויסע "חנוכה פארטיס" וואס א חוץ פארשידענע מכשולות וואס קומען ארויס, מאכט מען אויך זיכער אז די פארטיי איז א "זכר להשכיחם תורתך".

איך קום דא נישט ח"ו אוועקצומאכן די חתונה מסיבות, וואס איז יא אן ענין, בפרט אויב מען טוט עס ערליך, און מען זינגט זמירות חנוכה און מען זאגט דברי תורה, נאך דערצו חסידים וואס גייען צום רבין זעהן די עבודה פון חנוכה ליכט צינדען. אדרבה. אבער אפשר דאס האבן חז"ל אונז געוואלט מעורר זיין. אוודאי דארף מען מבטל זיין לימוד תורה און גיין צינדן חנוכה ליכט, לכתחילה גלייך ביים זמן "בשעה שבני אדם מצויין בשוק". אבער חז"ל האבן געוואלט אז עס זאל נישט זיין קיין "גרויסע מבטלין תלמוד תורה". און אוודאי זאל מען נישט מאכן קיין זכר להשכיחם תורתך. און אזוי וועט מקוים זיין אז מיר האבן מנצח געוועהן די יונים וואס האבן געוואלט "להשכיחם תורתך".

ישר כח,

משה מרדכי קנאפפלער

מאנסי, יצ"ו

אל מעלת כבוד עורכי הגליון הנפלא 'דמשק אליעזר' הע"י

ראיתי הקושיא הנפלאה לחנוכה תש"פ, וראויין הדברים למי שאמרן, ואציין בזה מה שמצאתי שהעיר בזה בקובץ 'ויען שמואל' חלק ח' (סימן ז', עמ' ע"ו) במאמר "לימוד ברבים לפני הדלקת נר חנוכה", וזה לשונו בתוך דבריו: והנה בקריאת המגילה כתב מרן ז"ל בסימן תרפ"ז סעיף ב' מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה וכו' ע"ש. אבל גבי הדלקת נר חנוכה לא כתב דמבטלין.

[א"ה, אפשר לומר דהוצרך ללמדנו זה גבי מקרא מגילה משום דהוה טעינן דכיון דזמנה כל הלילה ושל יום זמנה כל היום א"כ אין מבטלין תלמוד תורה בשבילה כיון דיש לו זמן רב לקרותה דודאי אינו ממשיך בלימודו כל היום או כל הלילה לכך לימדנו דאפילו הכי מבטלין לא כן נר חנוכה דזמנו רק חצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק ודאי מבטלין דבזמן מועט כזה חיישינן שמא יפשע ולא ידליק. אי נמי הוצרך ללמדנו גבי מקרא מגילה משום דהוה טעינן דכיון דחוזרין וקורין אותה ביום אין מבטלין תלמוד תורה בשביל קריאתה דאפילו אתרמי דשכח לקרותה בלילה יכול לקרותה ביום ובפרט לפמ"ש הגה"מ הביא דבריו המג"א דעיקר מצותה ביום לכן לימדנו דאפילו הכי מבטלין לא כן נר חנוכה דאין זמן הדלקתו רק בלילה ורק חצי שעה אין צריך ללמדנו דודאי מבטלין דחיישינן שמא יפשע דהרי תרוייהו משום פרסומי ניסא ותרוייהו חיובם שוה כמ"ש הרמב"ם ז"ל בריש הלכות חנוכה. הנ"ך ס"ט], עכ"ל. ואסיים שתזכו להמשיך בעבודת הק' להגדיל תורה ולהאדירה, עדי נזכה במהרה לביאת משיח צדקינו בב"א.

אפרים סופר

פה ברוקלין ניו יארק יע"א

אמע"ב עורכי הגליון הנפלא 'דמשק אליעזר' הע"י.

בדבר אשר שאלתם למה לא נזכר שמבטלין תלמוד תורה בשביל הדלקת נר חנוכה, הגם שבגמרא אכן לא מבואר, אבל בפוסקים מבואר, והנני לציין:

כתב המהרש"ל בשו"ת שלו ריש סימן פ"ה וזה לשונו: דיני חנוכה בקיצור מחיבור הגדול הנקרא ים של שלמה. זמן הדלקת נרות חנוכה משתשקע החמה עד זמן שתכלה רגל מן השוק ולא מקדימין ולא מאחרין ומיד כשהתחיל זמנו לא לאכול ואף לא ללמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק, עכ"ל.

והביאו ג"כ המג"א (סימן תרע"ב סק"ה), וז"ל: וידליק כשהוא לילה, ובני ביתו מקובצים יחד (מ"צ) וטוב להדליק קודם אכילה (מנהגים) ורש"ל כתב דאפי' ללמוד אסור משהגיע זמנו ואפי' התחיל פוסק כמ"ש סימן תל"א ס"ב וכ"פ ב"ח, עכ"ל.

וז"ל הב"ח שם: פסק נראה דאפילו ללמוד אסור משעה שהגיע זמן הדלקת הנרות שמא יטרד בלימודו וישכח מלהדליק וכדין בדיקת חמץ לעיל בסימן תל"א עיין שם, ואפילו התחיל ללמוד פוסק ומדליק הנרות וכמו שקבעתי ההלכה לשם (בסעיף ד'), ואפשר דאף לה"ד יונה דמיקל בחמץ מודה בנר חנוכה דצריך להפסיק דהא אחד לישנא אם יעבור הזמן דרגל מן השוק שוב אינו מדליק אם כן ה"ל מצוה עוברת ופשיטא דצריך להפסיק. ע"כ הפסק, עכ"ל הב"ח.

יעקב לענעראוויטש

מאנסי ניו יארק

עוד בענין הקושיא

מדוע לא אמרו חז"ל "מבטלין ת"ת מפני הדלקת נר חנוכה"

על דבר הקושיא מדוע לא אמרו חז"ל "מבטלין ת"ת מפני הדלקת נר חנוכה" משום פרסומי ניסא, כמו שאמרו גבי מקרא מגילה.

הנה נראה ליישב בפשטות, דהנה היוונים באו "להשכיחם תורתך", ועל כן מדה כנגד מדה צריכים להתאמץ ולהתגבר ביותר בלימוד התורה בהתמדה רבה בימי החנוכה, וכמו שהאריכו בזה הספרים הקדושים, ואציין לאחרים מהם:

בשל"ה הק' (מסכת חנוכה דרך חיים תוכחת מוסר אות א') כתוב: יחשוב שבעיקר נתקן להלל ולהודות להשי"ת, כי היונים חשבו לבטל תורה ומצות, אם כן הימים האלה ראויים ביותר להתמדת התורה, ובעוה"ר רוב העולם נוהגים בו ביטול תורה וחולכים אחר ההבל, ומה שרבותינו הקודמים פסקו ישיבה בימים ההם, כדי שיחזרו על לימודם שיהי שגור בפיהם ע"כ.

ובספה"ק קדושת לוי (בדרושים לחנוכה ד"ה וא"כ) האריך בנועם מוסר, שמהראוי לכל אחד אשר בשם ישראל יכונה לשום בשכלו להתמיד בתורתו יתברך, כי הם ימים ראויים לכך, דהיינו שבכל חנוכה החל להאיר עלינו הארתו יתברך מתורתו, לא לילך בקול משחקים כלל ח"ו, ובפרט שראיתי היום בעוה"ה נפרצה פירצה באחינו בני ישראל לשחוק בקארטיין, וקל בעיניהם דבר זה, אבל הוי יודעים שבכל קארט יש בוודאי קליפה גדולה אשר לא ראוי להזכיר, סהדי במרומים שלא לדרוש כוונתי רק להסיר מכשול, דעו אחי ורעי כמה מכשולות יש בשחוק הזה. אחד שבודאי בעת הזאת נשכח ממנו יראת ה', והבי' נראה בעיני שהוא גזל, הג' שמטמאים את עצמם בקליפות אשר אין ראוי להביא תוך הפה. בכן אחי ורעי בקשתי מאד שאל יקל בעיניהם דבר זה, אלא יותר טוב שבעת הזאת ילמד בתורת ה' יתברך, או לילך אל תלמיד חכם הקרוב לו, לבקש תורה מפיו, או בוודאי יאיר עליו הארת הנם ויעשה לנו השי"ת נסים ונפלאות בתורתו יתברך, במהרה בימינו אמן ע"כ.

ובספה"ק בני יששכר מאמרי כסליו ומבית (מאמר ב' אות י"ב) כתב וזל"ק: הנה אמר הקדוש הרב רבי פנחס מקאריין זצוק"ל ל"ז נרות של חנוכה הם כנגד ל"ז מסכתות כי התורה אור עכ"ד. ונראה לי דהיונים רצו לבטל חכמת התורה שנקרא אור, ולהגביר חכמת החיצוניות הנקרא חשך, ובעת הישועה ליהודים היתה אורה על ידי המנורה חכמת התורה, סוד תורה שבעל פה, על כן ניתן לדורות ל"ז נרות נגד ל"ז מסכתות שבתורה שבעל פה המפורשת. ומזה תתבונן גדול האיסור והפגם הנעשה בנפש מי שעוסק ח"ו בשחוק הקרטין בגימטריא שמ"ן, אשר המציאה הקליפה בימי שליטת היוונים ל"ז קלפים, זה לעומת זה, שרצו לבטל על ידי זה התורה הנתונה בידינו בל"ז מסכתות מפורשת, ורצו להגביר חכמות החיצוניות, לא באלה חלק יעקב, ליהודים היתה אורה (ר"ת גימטריא ל"ז) זו תורה, ואתה דע לך עכלה"ק. [וכעין זה הזהיר היעב"ץ בספרו מור וקציעה (ס"ס תר"ע) ובסידורו. וכ"כ החיד"א בספרו לב דוד (פרק כ"ח) שלא להוציא ימים הקדושים האלה בשחוק וקלות ראש, וע"ע בקב הישר (פרק צ"ז)].

ובספר זכרון יהודה (קצת דברי אגדה לחנוכה) הובא מה שאמר הגאון בעל מהר"ם א"ש לפרש מה שאומרים בתפלת 'על הנסים' ואתה ברחמך הרבים עמדת להם בעת צרתם, דלכאורה יש להבין אומרו "בעת צרתם", כי בודאי היה להם

צרתה. ואמר, הנה בחנוכה לא גזרו על הגוף, רק על התורה הקדושה אשר רצו לבטל מהם ולהשכיח מהם שם אלקינו, והנה מצינו ביוסיפון כי היו בעת ההיא רשעי ישראל אשר הלשינו ואשר בקשו את זאת לבטל הדת מישראל. והנה כל עוד שלא היו נותנים לב על זה ולהיות מצידים על זה, לא בא להם הישועה, ורק "בעת צרתם" אשר נתנו אל לבם וצר להם עד מאוד בביטול התורה, אזי מיד עמד להם הקב"ה והצילם מיד אויביהם, ע"כ.

וכן הביא תלמידו בשו"ת מחנה חיים (או"ח סי' ה') וז"ל: כמה פעמים עלתה במחשבה לפני ואמרתי בלבי אם אמנם שכנים דברי חכ"ל על פסוק "מי כמוכה באלים ד'" אל תקרא באלים אלא באלמים שהקב"ה ראה שמיטום ואחזות מרעיו ששרפו מקדש ד' וכל מועדי אל בארץ ובכל זאת לא פגע בהם יד ד', הן כל אלה יפעל אל עם רשעי ארץ אשר לא מזרע ישראל המה אבל בער אנכי מאיש להבין איך הקב"ה יושב ורואה עלבון התורה וחרפת לומדיה מאנשים אשר בשם ישראלים יכוננו ומזרע היהודים המה, ושאלתי לנפשי הגד נא לי למה לא יצא הקב"ה ממקומו בזרוע חשוף להראות כי יש אלקים שופט בארץ ולשלם גמול לאויביו ולמה ד' תעמוד ברחוק אם לא לנו ד' עשה למען תורתך ולמען עובדיך, כי מה יאמרו המון בית ישראל אם ישמעו הבושה והכלימה אשר עשו החוקקים חקקי און בקאנגרעס.

אמנם חטאתי כי לא ידעתי להצדיק קדוש כי יודע ד' לחשוב מחשבות בקרב כל איש ואיש, כאשר פי' אדמו"ר הגאון אמרי א"ש זצוק"ל פי' נוסחת על הניסים אשר תיקנו לאמור "ואתה עמדת להם בעת צרתם", כל זמן שעבדי ד' יוכלו לסבול רשעת פועלי און ולא ישליכו נפשם מנגד לבחר מחנק נפשם מלראות בעמל אנוש הבא חרף מערכות אלקים חיים אז גם הקב"ה יושב ודומם וסובל, כי לא יפלא ממנו דבר, אבל כאשר הגיע השעה שהקב"ה רואה שעלבון התורה מיצר לעבדיו מאוד ויבחרו מות מחיים אז גם הוא לא יסבול עוד ויצא ללחום נגד צורדיו וצורדי עבדיו, וזה "ואתה עמדת להם" אבל לא מיד רק "בעת צרתם" כאשר צר להם מאוד עמד להם הקב"ה, דפח"ח ע"כ.

ועיין עוד מה שכתב הפרי מגדים ריש הלכות חנוכה (סימן תר"ע אשל אברהם ריש הסימן ד"ה נוהגין) וז"ל: ושלושה עמודי עולם תורה ועבודה וגמילות חסדים בממון ובגוף, ובטלו את ישראל בתורה ועבודה, כמו שכתבתי בספר המגיד שלי להשכיחם תורתך זה מחמת קנאה, אין חכמה כחכמת התורה. ואמנם להעבירם מחקים, שאדרכה עכו"ם מונין ישראל ואנו משיבים שאנו חייבים לעשות רצון מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, חקי רצונך, ועל זה נקראים זדים, בלי שום שוגג. וזדים ביד עוסקי תורתך, על דרך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה, שנצטוינו לפלפל בה. אם כן לא זו שמסר הזדים ביד המדקדקים במקום ביותר, אף זו מסר אותם בעוסקי תורתך וששים בפלפולם, כמאמר החכם כי מי שלא טעם טעם שמחת התרת הספיקות לא טעם טעם שמחה מעולם, ושם הארכת. ומפני זה אנו מחויבים בימי חנוכה ללמוד תורה, ועבודה בלב זו תפלה והודאה, וגמילות חסדים בממון וגוף, עכ"ל.

וא"כ יש לומר בפשטות, דכיון שכל עיקר הנס חנוכה היה להצילם מן היוונים שרצו "להשכיחם לתורתך", לא רצו להזכיר על זה שם "ביטול תורה", רק אדרכה להגביר חיילים בלימוד התורה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, בג' עמודי העולם תורה עבודה וגמילות חסדים, ולכן לא אמרו להדיא "מבטלין תלמוד תורה מפני הדלקת נר חנוכה", אע"פ שבאמת הדין כן, וכן עושים כל בית ישראל.

בנימין בערקאוויטש

מכתב הרב דן בנימין אבוחצירא הי"ו

אל כבוד הרה"ג אלכסנדר אליעזר קנפלער שליט"א

מח"ס 'אבן יקרה', שלום וברכה רבה.

בענין שאלתו הנפלאה וז"ל – הנה אמרו חז"ל (מגילה ג,א) "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה", וכך נפסק ברמב"ם (ריש הל' מגילה) ובשו"ע (או"ח סימן תרפ"ז סעיף ב') "מבטלים תלמוד תורה ובאים לשמוע מקרא מגילה". והנה גודל חשיבות מקרא מגילה הוא משום פרסומי ניסא, וכמו כן נרות חנוכה נתקנו משום פרסומי ניסא, וא"כ למה לא אמרו חז"ל כמו כן "מבטלין תלמוד תורה להדליק נר חנוכה"? עכ"ש.

ואפתח הדברים למקורותיהם ולאחר מכן אעלה ממה שעלה בי בס"ד לתרץ.

בגמ' מגילה (ג,א) משפחה ומשפחה למאי אתא? אמר רבי יוסי בר חנינא: להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכו' מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה.

וכך פסק הרמב"ם (הל' מגילה וחנוכה א,א) – קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים, והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים, ומחנכין את הקטנים לקרותה, ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא.

וכך נפסק ג"כ בשו"ע (תרפ"ז,ב). ובמשנה ברורה (שם סק"ז) מבטלים ת"ת וכו' – ר"ל אף דת"ת שקול כנגד כל המצות ואפילו היתה ת"ת של חבורה גדולה של ק' אנשים שלומדים באיזה בית אפ"ה צריך לבטל ולילך לקרותה בצבור משום ברב עם הדרת מלך וכו'.

ובאמת כפי שהעלה כבודו גם הדלקת נרות חנוכה וגם קריאת המגילה עניינם משום פרסומי ניסא וכך מובא לגבי שניהם בש"ס.

לגבי נר חנוכה – בגמ' שבת (כג,ב) – נר חנוכה וקידוש היום מהו קידוש היום עדיף דתדיר או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא בתר דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא.

וכן לגבי קריאת המגילה – בגמ' מגילה (ג,ב) בעי רבא מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף מקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא או דלמא מת מצוה עדיף משום כבוד הבריות בתר דבעיא הדר פשטה מת מצוה עדיף דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.

אך עדיין יש לחלק מדוע במגילה מבטלין תורה ומשא"כ בחנוכה.

ובסייעתא דשמיא ג' תירוצים בדבר, על דרך הפשט ההלכתי ועל דרך המוסרי.

הראשון - כפי שראינו לעיל יש ענין בקריאת המגילה לשומעה ברוב עם הדרת מלך בבית כנסת שיש בו הרבה ציבור ואם א"א על כל פנים יחזר אחר עשרה שומעים (וכפי שנפסק בשו"ע תר"צ, יח), ומשא"כ בהדלקת נרות חנוכה שאין דין להדליק בציבור וברוב עם וכו'.

וא"כ חז"ל ראו צורך לבטל תורה דוקא במק' שיש בו פרסומי ניסא על ידי כל הציבור שבזה יש תוקף גדול, אך בחנוכה שהפרסומי ניסא הוא רק על ידי היחיד לא הצריכו בזה חז"ל לבטל תורה.

ובס"ד מצאתי ראייה שפרסומי ניסא בציבור יש לו תוקף יותר גדול מתוס' בגמ' שבת (כד, א) שדנה אם צריך להזכיר ענין חנוכה בברכת המזון, ובתוס' ד"ה - מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז - דן מדוע לא שאלה הגמ' את אותה השאלה לגבי תפילה, מהו להזכיר חנוכה בתפילה? ומתרץ - בתפילה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

*

השני - על דרך הדרש, ואקדים, חנוכה הם ימי אור שמסמלים ניצחון התורה הקדושה על המקטרגים עליה, הם אלו שחפצו לאבד סממן יהודי מעל היקום ימ"ש. וא"כ אין ראוי להכריז ולומר - "מבטלין תלמוד תורה להדלקת נר חנוכה" שהרי כל ענין הנר מזכיר לנו שרצו לבטלנו מתורה ובכל זאת ניצחנו ואנו נבטל תורה בשל כך?

ולכן בימים אלו יש ענין להיות בבחינת "מוסיף והולך" ולהוכיח לכל - "הקול קול יעקב" ולהמשיך את ניצחון המועטים דאז לימינו אנו להגביר בעוז ובתעצומות את לימוד התורה הקדושה, ובפרט בישיבות הקדושות שעליהם העולם עומד.

ומה שנהגו האברכי כוללים לצאת מעט מוקדם מן הכוללים, כתב הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל (חזו"ע חנוכה עה) - שהוא מנהג מיוסד על אדני פז ואין לערער עליו. ובהערותיו כתב - שהמדובר הוא באברכים תלמידי חכמים שחסים על זמנם ואף בביתם לומדים בעצמם גם בלילה כי יודעים הם מ"ש הרמב"ם שאין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה ואין כאן ביטול תורה ובפרט שרבים מהם נוהגים לספר לבני ביתם הנפלאות שעשה ה' יתברך עמנו ומשרישים האמונה בליבותם ואם לא עכשיו אימתי. עד כאן לשונו.

ובודאי שראש הכולל צריך לדעת נפש האברכים ואם הוא מבין שאינם ילמדו עוד בלילה, לפי האמור, טוב שישאירם שם לסדר לימוד רגיל.

*

השלישי - הדלקת נר חנוכה היא קיום מצוה ללא לימוד תורה, וקריאת המגילה היא קיום מצוה על ידי לימוד תורה, רק שאין לימוד זה כפי לימוד עיוני שאדם לומד, וא"כ במגילה מבטלים תורה כדי ללמוד תורה, אך בחנוכה שיש כאן רק ענין של מצוה לא אמרו לבטל תורה באמצע לימוד בשביל זה.

בברכת התורה ולומדיה

דן בנימין אבוחצירא

תירוצי קוראי הגליון הנכבד "נחלתינו" ה' עליהם יחיו

ואשתו יכול להדליק בשבילו וכמו שכתבתי כבר.

*

בגליון שלב (מי יודע אות א) הנה גם על מצות ד' כוסות בליל פסח, שאף הם מענייני פרסומי ניסא, לא אמרין לישנא ד'מבטלין תלמוד תורה משום ד' כוסות, שכן פשוט הוא דכל מצוה עוברת זמנה היא, וזמן תורה לחוד. ואין צריך לפרט שבשל 'פרסומי ניסא' יבטלו ת"ת. וכך גם לענין מצות נר חנוכה.

שאני קריאת המגילה, דאף יש בה מענין לימוד התורה, שכן היא מכ"ד ספרי הקודש, הוה אמינא דמה לי לימוד זה מזה, ולא אתבטל בשלה מלימוד הקבוע בסדרי. קמ"ל דהואיל ויש בה גם משום פרסומי ניסא, מבטלין לימוד קבוע בשבילה.

הרב יוסף פ.

*

לגליון שלב (מי יודע אות א) נר חנוכה שיש לו זמן קצר בתחילת הלילה אין צריכים לומר שמבטלין ת"ת עבורו (עין מ"ב סימן תער"ב סק"י) וכמו בדיקת חמץ (סימן תל"א).

הרב דוד אריה שלזינגר

מח"ס "ארץ דשא"

*

בגליון שלב (מי יודע אות א) הקשה מדוע לא אמרו חז"ל "מבטלין ת"ת להדליק נר חנוכה" משום פרסומי ניסא, כמו שאומרים גבי מקרא מגילה? – ע"ש מה שתירץ המג"ה. ונראה שזה דחוק, כי גם מעט ביטול תורה חמור.

והתירוץ פשוט, מקרא מגילה היא חובת גברא (כמו הנחת תפילין), ואינו יכול לעשות שליח שישמע מגילה בשבילו, אבל הדלקת נר חנוכה היא חובת הבית, ולכן יכול לעשות שליח כדאיתא בשו"ע (כ"ה ס' תרע"ז).

ועי' בס' 'אמרי ישראל' להגאון רבי ישראל מאיר קרנוביץ זצ"ל ב'תולדות המחבר' שמתואר לימודם בישיבת טעלו שבל"א: "וההתמדה היתה גדולה בתורה בהתלהבות... לימים נשאל רבי ישראל מאיר היכן נהגו להדליק נרות חנוכה בישיבות ליטא, האם במקום שאכלו או במקום שישנו? הוא השיב שבטעלו שהיתה בה פנימיה לבחורים הדליקו במקום שישנו, ואילו במיר כמדומה לו שהדליקו במקום שאכלו... ולא כל אחד הדליק בעצמו, אלא השתתפו בפרוטה. הוא הסביר זאת בפשטות: "למי היה כסף לקנות נרות? וכו' ע"ש.

הרב ישכר דוד קלוזינגר

בגליון שלב (מי יודע אות א) בקשר מה שהעיר לגבי מבטלין ת"ת בנר חנוכה יצויין מש"כ הבני יששכר (במאמרי חדשי כסלו טבת, מאמר ד' אות י"ז) וז"ל: אמרו חז"ל (מגילה ג, א) מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה ולנר חנוכה עכ"ל.

ובביאור הצבי והצדק כתב שם: כן כתב רבנו גם לעיל (מאמר ב' אות ל"ב ולהלן אות קט"ז), ויש להעיר שלא מצינו בחז"ל שמבטלין תלמוד תורה בשביל נר חנוכה, אמנם בס' חידושי מהרצ"א (סוגיא א', עמ' צ"ז) הביא מפסקי האליה רבא (ס' תרע"ב סק"א) דבהגיע זמן הדלקת נר חנוכה לא יאכל ולא ילמד, ואם התחיל לאכול או ללמוד פוסק.

יצויין שם' נר למאה להגה"ח ר' ירחמיאל זלצר ז"ל כתב שכוונת הבני יששכר היתה להא דאיתא במגילה (ג, ב) ואמר רבה בר הונא אין מועד בפני תלמיד חכם כל שכן חנוכה ופורים וכו' הרי שכללן כאחת חנוכה ופורים וכמו שמבטלין ת"ת למקרא מגילה כך מבטלין לחנוכה ע"ש. ומציין להא דא"י באבות דרבי נתן (פ"ה, מ"א) ששני ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה ועוברת לפנייהם כלה או מטה של מת, אם בידן כדי צרכן אל יבטלו ממשנתן, ואם לאו יעמדו וישנו ויקלסו לבלה וילוו המת, וכתב שם בבנין יהושע דלפי מש"כ בברכי יוסף (סימן ל"ה) דהא דעוסק במצוה פטור מן המצוה (ברכות יא, א) היינו דוקא במצות אבל אם עוסק בתורה פוסק לכל מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, א"כ לא קשה אמאי רשאי לבטל ת"ת להכנסת כלה שהוא הדין לכל מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים, ונקט הני משום דשכיחי עכ"ל. וא"כ גם נר חנוכה בכלל כל המצות. ועיי"ש שמסיום שמדברי השלמי גיבורים (פ"א דמגילה) לא משמע כן.

ישראל קלוזינגר

*

בגליון שלב (מי יודע אות א) התירוץ, הוא יכול להישאר בבית המדרש וללמוד תורה בהתמדה רבה ואשתו תדליק בשבילו ולא יהיה לו ביטול תורה אפילו לרגע אחד. וגם ברכת הראיה אינו צריך לברך (כאשר אשתו מדליקה עליו בביתו) כמו שכתב ח"י (בסימן תרע"ז ס"ק ד) עיי"ש.

הרב אשר ברגר

תגובת המערכת: ולמה אמרו חז"ל, וכן פסק הרמב"ם והשו"ע שמבטלין ת"ת, הלא אפשר שאשתו תדליק בשבילו?

תשובת הרב ברגר: מה שאמרו מבטלין תלמוד תורה הוא על קריאת מגילה ולא על הדלקת נר חנוכה. והקושיא שהקשו בעלון היה למה כתיב מבטלין תלמוד תורה רק במגילה ולא אמרו שמבטלין תלמוד תורה להדלקת נר חנוכה, והתירוץ הוא שאכן אינו חייב לבטל מלימוד התורה

~ קיצור מכל התירוצים שהובאו בגליון הקודם ~

י במצות מעשיות פשוט דמבטלין תלמוד תורה, דכל עיקר לימוד התורה הוא רק ללמוד וללמד לשמור ולעשות, משא"כ מקרא מגילה שהוא ג"כ לימוד, הוצרך לומר שמבטלין בשבילו תלמוד תורה.

יא נר חנוכה הוא חובת בית, ויכול להדליק ע"י אשתו ובני ביתו, ושפיר יוצא על ידם, משא"כ במקרא מגילה שהוא חובת הגוף ולא חובת בית, וצריך לקרות או לשמוע בעצמו כל אחד ואחד, הוצרכו לומר שמבטלין תלמוד תורה בשבילו.

יב הא דמבטלין תלמוד תורה נלמד בק"ו מעבודה, ועיקר העבודה בבית המקדש הוא רק ביום, ונר חנוכה הוא כלילת, וא"כ לא שייך לומר דמבטלין תלמוד תורה בשבילו "קל וחומר מעבודה".

יג נר מצוה ותורה אור, ול"ז נרות חנוכה משפיע אור הגנוז דל"ז שעות, וא"כ ע"י הדלקת נרות חנוכה אין מבטל תורה, אדרבה מרבה לימוד התורה, משא"כ בפורים דחייב איניש לבסומי בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והרי שיכור פטור מכל המצות ומתלמוד תורה, והו ענין ביטול תורה.

יד הדלקת נרות חנוכה דזמנו מוגבל לחד תירוצא, בחצי שעה הראשון של הלילה, ואי לא אדליק מדליק, א"כ פשיטא דמבטלין תלמוד תורה בשבילו, ולא אצטריך לאשמעינן, משא"כ במקרא מגילה דזמנו כל היום.

טו רק במגילה הוה אמינא דמאי אולמיה האי לימוד מהאי לימוד, הוצרך לחדש שמבטלין בשבילו תלמוד תורה, ואע"פ שאינו ביטול בכמות הלימוד רק באיכות הלימוד, אבל בחנוכה לא היה הוה אמינא שיפטור ממנה ע"י לימוד התורה.

טז באמת מבטלין ת"ת בשביל כל המצות כשא"א לעשותה ע"י אחרים, דאל"כ כיון שצריך ללמוד כל רגע, לעולם לא יתחייב בשום מצוה. והיחידוש אצל מקרא מגילה הוא, שאפי' אפשר לקרותה ביחיד, ואפילו בעשרה, מבטלין ת"ת דרבים אפי' של ק' אנשים כדי לשמוע מקרא מגילה בבית הכנסת ברוב עם, וזה לא שייך בחנוכה, דאדרבה מצות נר חנוכה נר איש על פתח ביתו, ומה שמבטל קצת מזמן לימודו כדי לקיים המצוה, הרי זה דומה לשאר כל המצות שמבטלין ת"ת בשבילו.

יז הוצרך ללמדנו גבי מקרא מגילה משום דהוה טעינן דכיון דחזוין וקורין אותה ביום אין מבטלין תלמוד תורה בשביל קריאתה, דאפילו אתרמי דשכח לקרותה בלילה יכול לקרותה ביום, ובפרט לפמ"ש הגה"מ דעיקר מצותה ביום, משא"כ נר חנוכה דאין זמן הדלקתו רק בלילה ורק חצי שעה, א"צ ללמדנו דודאי מבטלין דחיישינן שמא יפשה.

א עיקר גזירות היוונים היתה "להשכיחם תורתך", ועיקר תכלית נס חנוכה שנמסרו זדים ביד עוסקי תורתך, ובימי חנוכה יורד אור הגנוז, ולא שייך לומר מבטלין תלמוד תורה, דאדרבה ביטולה זהו קיומה.

ב אכן נזכר בפוסקים דאסור ללמוד חצי שעה לפני הדלקת נר חנוכה, וכמו שהביא המג"א (או"ח סימן תרע"ב סק"ה) בשם רש"ל.

ג בספה"ק 'בני יששכר' (מאמרי חודש כסליו, מאמר ד' אות טו"ב) הוזכר לשון מבטלין תלמוד תורה גם על נר חנוכה.

ד רבינו הקדוש מסדר המשניות אין מזכיר במשנה כלל ענין חנוכה, וכל הלכות חנוכה, רק בדרך אגב במס' בבא קמא סוף פרק ו', וי"א לפי שרבי מדבית דוד קאתי, והיה לו הקפדה על בית חשמונאי שלקחו המלוכה, ולכן לא רצה לדבר ביחוד בזה, אך כדי שלא יאמר שחלק חלילה על המצוה זו דנר חנוכה, הביאו ברמז. ומימרא הג"ל דמבטלין תלמוד תורה מפני מקרא מגילה, מובא בש"ס (מגילה ג.) בשם "בית רבי", ואם כן י"ל דגם בזה הטעם כן שהעלימו ענין חנוכה, והזכירו רק מגילה.

ה ובדרך צחות ושחוק מכאיב יש לומר, שראו חז"ל ברוח קדשם כמה 'ביטול תורה' יוגרם בימי החנוכה ע"י כל המשחקים והפארטיים למיניהם, ולכן גזרו אומר שלא להזכיר ענין ביטול תורה בחנוכה, כי היה לצרה בשעתה.

ו אף שאפשר לקיים מצות לימוד התורה ע"י קריאת המגילה, התקינו חז"ל מצות קריאת מגילה, לכוון דוקא על מצות הקריאה ולא למצות לימוד התורה, וזה הכוונה "מבטלין ת"ת לקריאת מגילה", שלא יכוון לקיים בזה מצות לימוד התורה אלא לבטל מצות לימוד התורה ולכוון רק לקיום מצות קריאת המגילה.

ז מקופיא אפשר לתרץ שבהדלקת נר-חנוכה אין ניכרת ההפסקה כל-כך, כי אחרים יכולים להכין הכל לבעה"ב, והברכות וההדלקה אורכות דקות מעטות, אבל בקריאת המגילה, כאו"א עסוק בה בעל-כרחו זמן ניכר, אם בקריאה אם בשמיעה.

ח עפמ"ש המשנ"ב (סי' תרפ"ז סק"ג) "צריך לבטל ולילך לקרותה בציבור משום ברב עם הדרת מלך", והיינו דלא סגי לקרות המגילה בביתו אלא צריך לילך לקרותה בציבור, ומשא"כ לענין חנוכה אדרבה המצוה היא להדליק בבית.

ט במקרא מגילה הוצרכו לומר דבלאו הכי לא היו צריכין לבטל, אבל בחנוכה ממילא צריך לבטל מלימודו כדי לקרות קר"ש דאורייתא, וכן למעריב דרבנן, וממילא לא הוצרכו לומר שיבטל להדלקת נר חנוכה, כי ממילא מבוטל ועומד.

